

**İLETİŞİM VE HEKİMLERİN BAKIŞ AÇISIYLA HEKİM-
HASTA İLETİŞİMİ VE İLİŞKİSİ; BİR EĞİTİM HASTANESİ
ÖRNEĞİ**

Ahmet GEZERGÜN*

Bayram ŞAHİN**

Dilaver TENGİLİMOĞLU***

Ertuğrul BAYER****

Cesim DEMİR*****

ÖZET

Hekim hasta ilişkisi, tıbbi bakım ve tedavi sürecinin etkililiğini belirleyen temel faktördür. Hekim ile hastası arasındaki ilişki, teşhis ve tedavi kararlarında da önemli rol oynamaktadır. Karşılıklı bilgi alışverişine uygun bir ortam yaratmak hekimin hastalığı teşhisine yardımcı olmaktadır. Hekimin hastasının bütün kişisel özelliklerini tam olarak bilmesi tedavi sürecinin etkinliğini artırmaktadır.

Araştırmanın amacı; hekim hasta iletişimi ve ilişkilerinde, ortaya çıkan iletişim problemlerini ve nedenlerini; hekimlere sorarak belirlemek ve çözümüne yönelik öneriler geliştirebilmektir. Bu amaçla; hekim- hasta ilişkisini hekimlerin bakış açısına göre değerlendirmek ve hekimlerin hekim-hasta ilişkisini tanımlayan boyutlara ilişkin görüşlerinin çeşitli özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amaçlanmıştır.

Araştırma sonucunda; hekime duyulan güven, hekimin davranış şekli, hekimin hastayı bilgilendirme düzeyi, hekimin kullandığı dil ve iletişim ile hekimin genel izlenimi boyutlarında hekim özelliklerine göre farklılık olduğu, hekimin teknik yeterliliği boyutunda ise farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Dahili ve cerrahi polikliniklerde görev yapan hekimlerin hekimin teknik yeterliliği haricindeki diğer

---

* Uzm., Gülhane Askeri Tıp Akademisi

** Dr., Hacettepe Üniversitesi Sağlık İdaresi Y.O., Öğretim Elemanı

*** Doç.Dr., Gazi Üniversitesi Ticaret Turizm Fakültesi, Öğretim Üyesi

**** Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Eğirdir Meslek Yüksekokulu, Öğretim Elemanı, ertbayer@sdu.edu.tr

***** Doç.Dr., Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Sağlık Hizmetleri Yönetimi, Öğretim Üyesi

Ahmet GEZERGÜN, Bayram ŞAHİN, Dilaver TENGİLİMOĞLU, Ertuğrul BAYER,
Cesim DEMİR

boyutlarda, acil poliklinikte görev yapan hekimlere göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Hekimlerin görev süreleri ve yaşları arttıkça; hekim hasta iletişimi ve ilişkilerine daha olumlu yaklaştıkları ve öğretim üyesi olan hekimlerin bilgilendirme, hekime duyulan güven ve hekimin davranış boyutlarında uzman, pratisyen ve uzmanlık öğrenci statüsündeki hekimlere oranla hekim hasta iletişimi ve ilişkilerine daha olumlu yaklaştıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, hekim hasta iletişimi, eğitim hastaneleri

***Communication And Relationship Between Doctor And Patient In
The Perspective Of Doctors A Sample Of An Educational Institution Of
Medicine***

Abstract

Relationship between patient and doctor is the primary element that affects and defines the period of medical care and recovery. The amount of this relationship has a significant role in diagnosis and decisions in the period of treatment.

The objective of the research is to define the main problems in the relationship between doctors and patients and to identify the reasons of these problems in terms of doctors to present the probable solutions So to analyze these problems in terms of doctors and to investigate if doctors with different features differ in their ideas and perspective about the definition of the relationship between doctors and patients are the main objectives.

According to the results; in general, the confidence to doctor differs in a number of feature that the doctor has ,such as his manner to the patients, his level of informing them, and his way of communicating, the language he use. However it is also concluded that the confidence to doctor shows no difference in terms of his technical capability. Doctors of the clinic of internal diseases and surgical polyclinic are much better and positive than the doctors of E.R. service in terms of the subjects except their technical capabilities. Moreover it is concluded that doctor's communication develops and becomes more positive with the increase in his age and his experience. Also it is seen that professors are much more popular among the patients when compared with experts and general practitioners in terms of their level of informing their patients and their manners of communicating.

Key Words: *Communication, relationship between patient and doctor, educational institution of medicine.*

I.GİRİŞ

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, globalleşme ve insan haklarının gelişmesi diğer hizmet sektörlerini ve uygulamalarını etkilediği gibi, sağlık hizmetlerini ve sunumunu da etkilemiştir. Tedavi hizmetlerinin sunumunun hizmet yoğunluğu yanında teknoloji yoğunluğunun artması, toplumu oluşturan bireylerin eğitim düzeylerinin yükselmesi ve ayrıca refah düzeylerinin artması; sağlık hizmetini alan hastalarla bu hizmeti sunan kurum ve hekimler arasındaki etkileşimi arttırmıştır.

Bu etkileşimi sağlıklı zeminde sürdürmek karşılıklı anlayış sağlayabilmek için insanların bilgi alışverişinde bulunmaları, bir başka deyişle duygu, düşünce ve bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılmasını ifade eden iletişim sürecini gerçekleştirmeleri gerekmektedir (Cüceloğlu, 1997: 12).

Hekim-hasta ilişkisinin insanlık evrimi boyunca çok çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan değişik görünümünün bulunduğu bir gerçektir. Önceleri hastanın bütünüyle edilgen olduğu ve bu ilişkiyi hekimin tek başına belirleyip yönlendirdiği bir ilişki biçimi olarak sergilendiğini görmekteyiz. Zaman içerisinde hekimin yapılması gerekenleri belirlediği ve hastanın da bu belirlemelere uyarak gerekenleri yerine getirdiği bir ilişki biçimi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte hekim-hasta ilişkisi bir "yol gösterme-işbirliği yapma" ilişkisine dönüşmüştür. Söz konusu ilişkinin üçüncü farklı görünümü de "paylaşımçı hekim- hasta ilişkisi" şeklindedir. Bu son aşamada hastanın hastalık sürecine belirli sorumluluklar üstlenerek katılımı gerçekleşmektedir (Arda ve Şahinoğlu, 1998: 40).

Hekim hasta ilişkisinde her ne kadar paylaşımcı ve işbirlikçi bir süreç istense de, hekim her zaman daha çok etkileyen ve tedavi sürecini belirleyen kişi rolündedir. Hekimin bu rolünden kaynaklanan ve aynı zamanda hekimlerin temel sorumlulukları olarak da nitelendirilebilecek temel özellikler şu şekilde sıralanabilir: (Fletcher, 1980: 994)

-Öncelikle sağlık bir erdem olarak kabul edilerek, insanları hastalıktan korumak amaçlanmalıdır.

-Hastalar çevreleri ile bir bütün olarak değerlendirilmeli ve ayrı bir varlık olarak algılanarak kişiliği ve sınırlarına saygı gösterilmelidir.

-Hastanın tanı ve tedavinin tüm aşamalarına katılımı sağlanmalı, uygulamalar için bilgilendirilmeli ve onayı alınmalıdır.

-Hekim, hastasına yaklaşırken hastanın içinde bulunduğu ruh halini de göz önüne almalı, güler yüzlü davranmalı ve şefkatli olmalıdır

-Hekim, hastalarına ilaçların kullanımı, diyet gibi bütün konularda kesin, net ve hastanın anlayabileceği bir dille açıklama yapmalıdır.

-Hekim, klinik tanıda gereksiz iyimserlik veya kötümserlikten kaçınmalıdır.

-Hekim, hastalığın seyrini hastaya veya yakınlarına gerekli hallerde

uygun bir dille anlatmalıdır.

-Hekim, bütün hastalarına eşit muamele etmelidir.

-Hekim sır saklamasını bilmeli ve bu konuda güven verici olmalıdır.

-Hekim, hastasıyla konuşurken mesleki terminolojiden kaçınmalıdır.

-Hekim, hastasını dinlemelidir ve hastasına gerekli olan zamanı ayırmalıdır.

Tedavi sürecinin etkin olabilmesi ve bu süreç içinde istenmeyen bazı sonuçlarla karşılaşabilme olasılığını azaltmak için hekimin hastasının bütün kişisel özelliklerini tam olarak bilmesi gerekmektedir (Rourke, 1993: 684-685). Hekim hasta ilişkisi, tıbbi bakım ve tedavi sürecinin etkililiğini de belirleyen en temel faktördür (Falvo ve Tippy: 1988: 843).

Hekim ile hastası arasındaki ilişki, teşhis ve tedavi kararlarında da önemli rol oynamaktadır. Karşılıklı bilgi alışverişine uygun bir ortam yaratmak hekimin hastalığı teşhisine yardımcı olmasının yanı sıra, bazen hastanın çekingenliğini üstünden atmasını da sağlayabilir (Morgan, 1986: 56).

Hekim ve hastası arasındaki ilişki bir çok faktörün etkisi altındadır. İlişkinin özelliğini belirleyen, bazen hekim özellikleri olabildiği gibi bazen de hasta özellikleri olmaktadır. Sağlık hizmetlerinin özelliği genelde ilişkinin kurulduğu toplum ve ortama göre değişkenlik göstermektedir (Mechanic, 1982: 433).

Sağlık hizmetlerinin kalitesinin bir bakıma hasta ile hastane çalışanları arasındaki ilişkinin kalitesine bağlı olduğu söylenebilir (Kavas ve Güdüm, 1994: 158). Sağlık personelinin kullanabileceği geniş teknolojik ve bilimsel ilerlemelere karşın iletişim, hala hastalıkların teşhis ve tedavisinde klinik işlemlerin özü olarak görülmektedir. Çünkü hastaların sağlık personeliyle ilişkilerinin niteliği, kendilerine yapılan muameleden duydukları memnuniyeti güçlü bir biçimde etkiler. Başta hekimler olmak üzere, sağlık personelinin hastalarla konuşma biçimleri, onlara iyi davranıp davranmamaları, hastalarla olan ilişkilerinden sağladıkları doyumun derecesini belirler (Gordon, Edwards, 1997: 18)

Sağlık hizmetlerinde artık tercih kullanmaya başlayan hasta, kendi sağlığı için alınacak kararlarda daha aktif rol oynayacaktır. Hasta eskiden hekimini seçerken bugün tedavi göreceği hastaneyi de seçmekte hatta hekimini istediği hastaneye yönlendirmektedir (Istiroti, 1994: 192).

Araştırmanın amacı; hekim hasta iletişimde ve ilişkilerinde, ortaya çıkan iletişim problemlerini ve nedenlerini; hekimler açısından belirlemek ve çözümüne yönelik öneriler geliştirmektir. Bu noktadan hareketle, hekim hasta iletişimde önemli yer tutan; hekimin teknik yeterliliği, hekime duyulan güven, hekimin davranış şekli, hekimin hastayı bilgilendirme düzeyi, hekimin kullandığı dil ve iletişim tarzı ile hekime ilişkin genel izlenimin

İletişim ve Hekimlerin Bakış Açısıyla Hekim-Hasta İletişimi ve İlişkisi ; Bir Eğitim Hastanesi Örneği

hekimlerin çeşitli özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

2. MATERYAL VE METOD

Bu araştırma Ankara’da ki bir eğitim hastanesine Mart-Nisan 2004 tarihleri arasındaki iki aylık dönemde muayene ve tedavi hizmeti vermek amacıyla 30 poliklinikte görev yapan, toplam 101 hekim üzerinde yapılmıştır.

A. Veri Toplama Aracı

Araştırmada hekim-hasta iletişimini ve ilişkisini değerlendirerek, hekimlerin bu yöndeki algılamalarını belirlemek için oluşturulan anket formu kullanılmıştır. Anketin geliştirilmesinde konu ile ilgili literatürden ve geliştirilen anketlerden faydalanılmıştır (Cousins,1982:210; Emanuel,et.al.,1992:2221; Fletcher,1980:994; Freedman,1993:1589; Greene,et.al.,1994:1279; Inui,et.al.,1985: 521; İşnaz,Tatar,1999:490; Kostik,et.al.,2000:32; Krupat,1975:762; Parnet,1992:3468; Rennie,et.al.,1993: 1508; Rourke,1993: 641; Torres,et.al.,1994:144). Hekim algılamalarını değerlendirmek için oluşturulan anket iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde, hekimlerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümünde ise, hekimlerin, hekim-hasta ilişkisine yönelik algılamalarını değerlendiren sorulara yer verilmiştir. Hekimlerden bu yöndeki toplam 20 soruyu 1’in “kesinlikle katılmıyorum” 5’in ise “kesinlikle katılıyorum”u temsil ettiği 5’li Likert ölçeğine dayalı olarak işaretlemeleri istenmiştir. Hekimlerin, hekim-hasta ilişkisine ilişkin algılamaları toplam 6 boyutta ölçülmüştür. Her bir boyutun skoru o boyuta ait sorulara verilen puanların toplamının soru sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır. Boyutların güvenilirliğini hesaplamak için ise iç tutarlılık analizi yapılmıştır. Hekimlere uygulanan anketler yüz yüze görüşmeler yapılarak cevaplanmıştır.

Tablo.1.Hekimlerin Hekim Hasta İletişimine İlişkin Algılamalarına Yönelik Anket Soruları ve Ait Oldukları Boyutlar

Boyutlar		Boyutlara ait sorular	*Güvenilirlik katsayısı
Hekimin <i>teknik yeterliliği</i>	2	2,13	0.03
Hekime duyulan <i>güven</i>	2	11,14	0.50

Ahmet GEZERGÜN, Bayram ŞAHİN, Dilaver TENGİLİMOĞLU, Ertuğrul BAYER,
Cesim DEMİR

Hekimin <i>davranış şekli</i>	7	1,3,6,7,12,15,17	0.75
Hekimin <i>bilgilendirmesi</i>	3	8,16,18	0.55
Hekimin kullandığı <i>dil ve iletişim</i>	5	4,5,9,10,19	0.64
Hekimin bıraktığı <i>genel izlenim</i>	1	20	-
Toplam	20		0.86

* Cronbach Alpha Katsayısı

Tablo.1'de hekimlerin algılamalarını değerlendirmek için kullanılan toplam 20 sorunun yer aldığı boyutlar ile anketin güvenilirliği ile ilgili sonuçlar yer almaktadır. Tablo.1'deki sonuçlardan da görüldüğü üzere; teknik yeterlik boyutuna ilişkin hesaplanan Cronbach Alpha katsayısının çok düşük ve kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer almadığı, ölçeğin genel güvenilirlik katsayısının ise 0.86 olduğu genel kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer aldığı görülmektedir.

B.Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin istatistik analizleri için, Statistical Package for Social Science (SPSS, 11.0 SPSS FW, SPSS Inc., Chicago, IL., USA) istatistik paket programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı veriler için frekans ve yüzdeler elde edilmiştir. Çalışmada, tanımlayıcı verilerin (sosyo-demografik özellikler) hekimlerin algılamaları üzerindeki etkilerini analiz etmek için iki ortalama arasındaki farkın önemlilik testi (Student t testi) ile tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA F testi) kullanılmıştır. Parametrik koşulların sağlanmadığı durumlarda ise non-parametrik bir test olan, Kruskal-Wallis varyans analizi uygulanmıştır. Varyans analizi sonucunda gruplar arasında fark bulunduğunda ise, farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığını belirlemek için LSD testine yer verilmiştir. Son olarak ise hekimlerin, hekim-hasta ilişkisini değerlendirmeye yönelik 6 boyuta ilişkin değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için iki ortalama arasındaki farkın önemlilik testi ya da Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo.2.Ankete Cevap Veren Hekimlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

		n	%
	Dahili poliklinik	58	57.4
	Cerrahi poliklinik	38	37.6
		5	4.9
Statü	Acil poliklinik Öğretim üyeleri	42	41.6
	Uzman+pratisyenler	12	11.9
	Uzmanlık öğrencileri	47	46.5
Yaş	27-30	34	33.7
	31-36	32	31.7
	37+yıl	35	34.7
Cinsiyet	Erkek	96	95.0
	Kadın	5	5.0
	Evli	74	73.3
	1.1.1.1.2 Bekar	22	21.8
		5	5.0
Hizmet süresi	Boşanmış		
	1-10 yıl	46	45.5
	11+yıl	55	54.5

1.1.1.1.2.1.1.1.2	Toplam	101	100.0
-------------------	--------	-----	-------

Ankete cevap veren 101 hekimin görev yaptıkları yerlere göre % 57.4'ünün (n=58) Dahili, %37.6'sının (n=38) Cerrahi ve %4.9'unun Acil Polikliniğinde görev yaptığı görülmektedir. Hekimlerin yaş dağılımı 27-64 arasında olup %34.7'si 37 yaşın üzerindedir. Cinsiyet açısından ise %95'i erkeklerden oluşurken, medeni durum açısından %73.3'ü evlidir. Hekimlerin hizmet süreleri 1-35 yıl arasında olup %54.5'inin hizmet süresi 11 yılın üzerindedir. Anket uygulanan hekimlerin verilerine göre %86.1'inin hizmet içi eğitim almadığı izlenmektedir.

Tablo.3.Hekimlerin Hekim - Hasta İletişimi Boyutlarına İlişkin Değerlendirmelerinin Görevli Oldukları Polikliniğe Göre Karşılaştırması

1.1.1.1.2.1.1.2	Boyutlar	Dahili Poliklini k Hekimleri (n=58)		Cerrahi Poliklini k Hekimleri (n=38)		Acil Poliklini k Hekimleri (n=5)		F	p
		$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	sd		
Teknik yeterlilik		4,2	0,6	4,3	0,6	4,0	0,6	1,059	0,359
		5	0	8	1	0	1		
Güven		4,5	0,5	4,5	0,4	3,9	0,9	3,371	0,038
		1	5	6	5	0	6		
Davranış şekli		4,2	0,4	4,2	0,4	4,0	0,3	0,748	0,476
		5	0	9	2	5	5		
Bilgilendirme		4,2	0,4	4,3	0,5	3,6	0,4	3,931	0,023
		9	7	3	4	6	0		
Dil ve iletişim		3,7	0,4	3,9	0,4	2,7	0,2	12,27	0,001
		6	9	1	9	6	6		
Genel izlenim		4,4	0,6	4,5	0,8	3,6	0,8	3,523	0,033
		1	4	2	2	0	9		

Tablo.3.den de görülebileceği gibi; cerrahi ve dahili polikliniklerde görev yapan hekimlerin güven boyutu, bilgilendirme boyutu, dil ve iletişim boyutu ile genel izlenim boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinin, acil polikliniğinde görev yapan hekimlere göre daha olumlu olduğu izlenmektedir(p<0.001).Teknik yeterlilik ve davranış şekli boyutlarında ise; Acil Polikliniğinde görev yapan hekimlerle, dahili ve cerrahi polikliniklerinde görev yapan hekimler arasında istatistiksel açıdan önemli derecede farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo-4. Hekimlerin Hekim-Hasta İletişimi Boyutlarına İlişkin Değerlendirmelerinin Statülerine Göre Karşılaştırması

1.1.1.1.2.1.1.2.1	Öğretim üyesi (n=42)		Uzman+pratis yen+ uzm. ögr. (n=59)		t	p
	$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd		
Teknik yeterlilik	4.32	0.66	4.27	0.58	0.404	0.687
Güven	4.65	0.47	4.40	0.59	2.342	0.021
Davranış şekli	4.40	0.41	4.15	0.37	3.191	0.002
Bilgilendirme	4.40	0.52	4.19	0.50	1.984	0.050
Dil ve iletişim	3.85	0.55	3.72	0.53	1.261	0.210
Genel izlenim	4.45	0.71	4.39	0.79	0.410	0.682

Öğretim üyesi olan hekimlerin tüm boyutlara ilişkin değerlendirmelerinin uzman hekimlerden ve uzmanlık öğrencilerinden daha olumlu olduğu dikkat çekmektedir. Uygulanan t testi sonucunda; öğretim üyesi hekimlerin değerlendirmeleri ile uzman ve uzmanlık öğrencilerinin değerlendirmeleri arasında güven boyutu, davranış şekli ve bilgilendirme boyutu açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur ($p<.05$).

Tablo.5.Hekimlerin Hekim - Hasta İletişimi Boyutlarına İlişkin Değerlendirmelerinin Yaşlarına Göre Karşılaştırması

Boyutlar	27-30 yaş (n=34)	31-36 yaş (n=32)	37 yaş ve üzeri (n=35)	F	p
----------	---------------------	---------------------	------------------------------	---	---

Ahmet GEZERGÜN, Bayram ŞAHİN, Dilaver TENGİLİMOĞLU, Ertuğrul BAYER,
Cesim DEMİR

	$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	sd		
Teknik yeterlilik	4.21	0.59	4.23	0.63	4.43	0.61	1.353	0.263
Güven	4.34	0.66	4.47	0.46	4.70	0.47	3.996	0.021
Davranış şekli	4.08	0.39	4.21	0.38	4.48	0.36	10.237	0.001
Bilgilendirme	4.14	0.58	4.31	0.48	4.38	0.48	2.054	0.134
Dil ve iletişim	3.63	0.53	3.76	0.51	3.93	0.55	2.702	0.072
Genel izlenim	4.21	0.88	4.47	0.62	4.57	0.70	2.206	0.116

Artan yaş ile birlikte hekimlerin tüm boyutlara ilişkin değerlendirmelerinin daha olumlu olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda; güven ve davranış şekli boyutları açısından; yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur ($p < .05$).

Farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığını incelemek için yapılan LSD testi sonucunda ise; güven boyutu açısından 37 yaş ve üzerinde olan hekimlerin değerlendirmelerinin 27-30 yaş grubunda olan hekimlerden ($p=0.006$); davranış şekli açısından ise 37 yaş ve üzerinde olan hekimlerin değerlendirmelerinin 27-30 yaş grubu ($p < 0.001$) ve 31-36 yaş grubundaki ($p=0.004$) hekimlerden farklı olduğu bulunmuştur.

Tablo.6.Hekimlerin Hekim-Hasta İletişimi Boyutlarına İlişkin Değerlendirmelerinin Cinsiyetine ve Medeni Durumlarına Göre Karşılaştırması

Boyutlar	Erkek (n=96)		Kadın (n=5)		T	p	Evli (n=74)		Evli olmayan (n=27)		t	P
	$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd			$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd		
Teknik yeterlilik	4.28	0.61	4.40	0.54	0.145	0.885	4.26	0.63	4.39	0.58	-0.958	0.341
Güven	4.52	0.52	4.10	0.96	-0.291	0.771	4.47	0.59	4.59	0.44	-0.959	0.340
Davranış şekli	4.25	0.41	4.28	0.40	-0.884	0.377	4.28	0.41	4.19	0.40	0.993	0.323
Bilgilendir.	4.29	0.50	4.00	0.70	-1.147	0.252	4.28	0.49	4.26	0.61	0.209	0.835
Dil ve iletişim	3.77	0.52	3.72	0.85	-1.071	0.285	3.79	0.48	3.72	0.69	0.602	0.549
Genel izlenim	4.45	0.66	3.60	1.67	-1.456	0.146	4.51	0.65	4.15	0.95	2.202	0.030

İletişim ve Hekimlerin Bakış Açısıyla Hekim-Hasta İletişimi ve İlişkisi ; Bir Eğitim Hastanesi Örneği

Kadın örneklem sayısı (n=5) erkek örneklem sayısına (n=96) nazaran çok az olduğundan hekimlerin cinsiyetine göre boyutlar hakkında değerlendirme yapmak mümkün olmamıştır. Yapılan t testi sonucunda; evli olan hekimlerle bekar ve boşanmış olan hekimlerin hekim-hasta ilişkisine ait değerlendirmeleri arasında sadece genel izlenim boyutu açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur (p<.05). Tablo.5.de görüldüğü üzere evli olan hekimlerin hastalarla olumlu iletişim kurma açısından daha hassas oldukları dikkat çekmektedir.

Tablo.7. Hekimlerin Hekim - Hasta İletişimi Boyutlarına İlişkin Değerlendirmelerinin Hizmet Sürelerine Göre Karşılaştırması

1.1.1.1.2.1.1.2.2	Boyutlar	1-10 yıl (n=46)		11+yıl (n=55)		t	p
		$\bar{X}$	sd	$\bar{X}$	sd		
	Teknik yeterlilik	4.24	0.57	4.34	0.65	-0.79	0.430
	Güven	4.35	0.63	4.64	0.45	-2.68	0.009
	Davranış şekli	4.11	0.40	4.38	0.38	-3.53	0.001
	Bilgilendirme	4.12	0.52	4.41	0.48	-2.82	0.006
	Dil ve iletişim	3.71	0.58	3.83	0.51	-1.08	0.282
	Genel izlenim	4.35	0.85	4.47	0.66	-0.83	0.408

Tablo.7.den de görülebileceği üzere; hizmet süreleri 10 yılın üzerinde olan hekimlerin, hekim-hasta ilişkisine ait değerlendirmelerinin hizmet süreleri 10 yıl ve daha az olan hekimlerden daha olumlu olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan t testi sonucunda; bu iki grup arasında güven boyutu, davranış şekli boyutu ve bilgilendirme boyutu açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuş olup (p<.05) hizmet süresi daha fazla olan hekimlerin güven, davranış şekli ve bilgilendirme boyutlarını çok daha fazla önemsedikleri görülmüştür.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

A. SONUÇ

Araştırmada; hekim hasta ilişkisi sürecinde; hekimin teknik yeterliliği, hekime duyulan güven, hekimin davranış şekli, hekimin hastayı bilgilendirme düzeyi, hekimin kullandığı dil ve iletişim ile hekimin genel izleniminin;

Ahmet GEZERGÜN, Bayram ŞAHİN, Dilaver TENGİLİMOĞLU, Ertuğrul BAYER,
Cesim DEMİR

hekimlerin özelliklerine göre iletişim sürecini nasıl ve ne yönde etkilediği incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Hekimin Teknik Yeterliliği: Hekimlerin teknik yeterlilik boyutu hakkında yapmış oldukları değerlendirmelerin tüm bağımsız değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Hekime Duyulan Güven: Cerrahi ve dahili polikliniklerde görev yapan hekimlerin güven boyutuna ilişkin değerlendirmelerinin acil poliklinikte görev yapanlara nazaran daha olumlu olduğu görülmüştür. Öğretim üyesi olan hekimlerin değerlendirmelerinin uzman, pratisyen ve uzmanlık öğrencilerinin değerlendirmelerinden daha olumlu olduğu, aynı zamanda artan yaş ile birlikte hekimlerin değerlendirmelerinin de daha olumlu olduğu görülmüştür. Bunun yanında hizmet süresi 10 yılın üzerinde olan hekimlerin değerlendirmelerinin, hizmet süresi 10 yıldan az olanlara göre daha olumlu olduğu bulunmuştur.

Hekimin Davranış Şekli: Öğretim üyesi olan hekimlerin değerlendirmelerinin uzman, pratisyen ve uzmanlık öğrencilerinin değerlendirmelerinden daha olumlu olduğu, aynı zamanda artan yaş ile birlikte hekimlerin değerlendirmelerinin de daha olumlu olduğu görülmüştür. Bunun yanında hizmet süresi 10 yılın üzerinde olan hekimlerin değerlendirmelerinin, hizmet süresi 10 yıldan az olanlara göre daha olumlu olduğu bulunmuştur.

Hekimin Bilgilendirmesi : Cerrahi ve dahili polikliniklerde görev yapan hekimlerin değerlendirmelerinin acil poliklinikte görevli olanlara nazaran daha olumlu olduğu görülmüştür. Öğretim üyesi olan hekimlerin değerlendirmelerinin uzman, pratisyen ve uzmanlık öğrencilerine göre daha olumlu, ayrıca hizmet süresi 10 yıldan fazla olan hekimlerin değerlendirmelerinin 10 yıldan az olanlara göre daha olumlu olduğu görülmüştür.

Hekimin Dil ve İletişimi: Cerrahi ve dahili polikliniklerde görev yapan hekimlerin değerlendirmelerinin acil poliklinikte görev yapanlara göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Hekimlerin Genel İzlenimi: Cerrahi ve dahili polikliniklerde görev yapan hekimlerin değerlendirmelerinin acil poliklinikte görev yapanlara nazaran daha olumlu olduğu görülmüştür. Evli olan hekimlerin hastaların hastaneden memnun olarak ayrılmasını daha fazla önemsedikleri görülmüştür.

B. ÖNERİLER

Araştırma sonucundaki bulgular esas alınarak aşağıda yer alan hususların önerilebileceği değerlendirilmiştir:

1. Hekimlerin hastaları açıklayıcı tarzda tıbbi terimler kullanmadan bilgilendirmesi ve hekimlerin davranış şeklinin hastaların hastaneden memnun olarak ayrılmasında ve hekimin teknik yeterliliği hususunda olumlu düşüncelerinde önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İletişim ve Hekimlerin Bakış Açısıyla Hekim-Hasta İletişimi ve İlişkisi ; Bir Eğitim Hastanesi Örneği

Hekim hasta iletişiminin muayene için gelen hastanın doktorun odasına girmesi ile başladığı unutulmamalı ve muayene etmeden önce hastanın polikliniğe müracaat etme sebepleri öğrenilmelidir.

Hekimin hastasına zaman ayırması, hastanın soru sormasına fırsat vermesi ve hastalığı konusunda hastayı bilgilendirmesi muayene için gelen hastayı rahatlatmakta, cesaretlendirmekte ve hekime duyulan güveni arttırmaktadır. Hekimler hastaları ile konuşurken daha sonra hatırlanması gereken konuları not aldığı takdirde hastada kendisi ile ilgilenildiği hissi sağlanacak ve muayene esnasında hasta kendini daha rahat ifade edecektir.

2.Hekimine güvenmeyen hastalar hekimin önerdiği davranışları yerine getirmede isteksiz davranabileceklerdir. Bu açıdan, hekimlerin hastalara güven yaratacak davranışları sergilemelerinin hastanın doktora hastalıklarının teşhis ve tedavisinde yardımcı olabilecek kişisel bilgilerini vermelerini sağlayabilecek ve sonuçta da teşhis ve tedavinin daha etkili olması sağlanabilecektir. Hastaların hekimlerine güvenmelerini sağlamak için şikayetlerini rahatlıkla söylemesine yardımcı olunmalı, hastanın doktoruyla paylaştığı sırları saklamaya özen göstererek içten ve samimi bir dinleyici olunması önerilebilir.

3.Hekimlerin hastalara yönelik davranışlarında hasta merkezli, hastayı bir bütün olarak değerlendiren ve onların bireysel ihtiyaçlarına cevap verebilen davranış şeklini benimsemelerinin uygun olacağı önerilebilir.

4.Hekimlerin hastalarını bilgilendirmesi kuşkusuz hekim hasta iletişiminin en önemli boyutlarından birisidir. Hekimlerin hastalarını tam anlamıyla bilgilendirmesinin, hekim hasta iletişimine ilişkin tüm boyutlara önemli katkıda bulunacağı söylenebilir. Hekimler hastalarını muayene ettikten sonra istenilen tetkikler hakkında açıklayıcı bilgiler vermeli, neden bu tahlillere ihtiyaç duyulduğunu hastasına izah etmelidir. Hastanın açıklayıcı bir şekilde bilgilendirilmesi halinde hastalığın teşhisine yönelik hastalardan sorular gelebilecek ve bu gelen soruların karşısında hekimler tarafından aydınlatıcı ve açıklayıcı cevapların verilmesi durumunda hasta memnuniyeti sağlanacaktır.

5.Hekimlerin kullandığı dil ve iletişimin hastanın tedavisinde önemli bir rolü olduğu gerçektir. Hekimlerin hastalarına istediği tetkikler, tetkiklerin sonucu, hastalığı ve tedavi konusunda bilgi verirken kullanacağı sözcüklerin çok teknik olmamasının ve hastaların anlayabileceği türde olmasının faydalı olabileceği söylenebilir. Hekimlerin anlattıklarını anlamakta güçlük çeken bir hasta soru sormaya çekineceğinden, hastalığı konusunda tam anlamıyla bilgi sahibi olmadan hastaneden ayrılacaktır. Bu nedenle, hekimlerin tıbbi terimler kullanmadan hastaya anlattıklarını anlayıp anlamadığını kontrol ederek tüm konular hakkında sade ve açıklayıcı bilgiler vermesi önerilebilir.

6.Hekimlerin hastalarda olumlu bir izlenim yaratacak ilgi, tutum ve davranışları göstermesinin yararlı olacağı ifade edilebilir. Hastaların doktoruna ihtiyaç duyması halinde rahatlıkla ulaşabileceği tedbirler alınarak hekimlere hastaların hastaneden ayrılırken tatmin olmalarının önemi benimsetilmelidir.

Ahmet GEZERGÜN, Bayram ŞAHİN, Dilaver TENGİLİMOĞLU, Ertuğrul BAYER,
Cesim DEMİR

7. Hekimlerin hastalarla daha etkili iletişim kurabilmesi için Tıp Fakültesi'ndeki ders programlarında hekim hasta iletişimi adı altında eğitim ve öğretim verilmelidir. Hekimlerin iletişim becerileri konusunda yeterli hale gelmesi için eğitim programları bu doğrultuda düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

Arda, B., Şahinoğlu, S., Etik Açından Yaşlılık ve Hekim-Hasta İlişkileri, **Turkish Journal of Geriatrics**, Cilt.1, Sayı.1,1998.

Cousins, N., “The Physician as Communication”, **Journal of the American Medical Association**, Vol., 248,1982.

Cüceloğlu, D., **İletişim Donanımları**, Remzi Kitabevi.İstanbul,1997.

Emanuel, E.J., et.al., “Four Models of the Physicians – Patient Relationship”, **Journal of the American Medical Associations**, Vol.:267,1992.

Falvo, D.,Tippy, P., “Patient Satisfaction and Adherence as Associated with Resident Skill”, **The Journal of Family Practice**, Vol.:26,1988.

Fletcher,C,“Listening and Talking to Patients III The Exposition”, **British Medical Journal**, October, 1980.

Freedman, A., “The Physician – Patient Relationship and the Ethic of Care”, **Canadian Medical Association Journal**,Vol.:148,1993.

Greene, M., G.,et al. “Older Patient Satisfaction with Communication during an Initial Medical Encounter”, **Social Science and Medicine**, Vol.:38,1994.

Gordon, T., Edwards, S., **Doktor – Hasta İşbirliği**, Sistem Yayıncılık, İstanbul,1997.

Inui, T.S., et.al,“Problems and Prospects for Health Services Research on Provider Patient Communication”, **Medical Care**, May, V, 23,1985.

İşnas C, Tatar M.,Doktor Hasta İlişkisi, **II. Ulusal Sağlık Kuruluşları ve Hastane Yönetimi Sempozyum Kitabı**,1999.

Kavas A, Güdüm G., Modern Pazarlama Anlayışının Hastane Yönetimine Uygulanması, **I. Ulusal Sağlık Kuruluşları ve Hastane Yönetimi Sempozyum Kitabı**, Mayıs 1994.

Kostik, Z., Aloğlu, E., Demir, C., Kavuncubaşı, Ş., **Olağanüstühal (Ohal) Bölgesinde Yaralanarak Gata Eğitim Hastanesinde Tedavi Gören Hastaların Hekim-Hasta İlişkileri Ve Bu İlişkiden Kaynaklanan Tatmin Düzeylerinin Analizi**, Gülhane Medical Journal, September, N.2., Vol.42., 2000.

Ahmet GEZERGÜN, Bayram ŞAHİN, Dilaver TENGİLİMOĞLU, Ertuğrul BAYER,
Cesim DEMİR

Krupat, E., "The Doctor – Patient Relationship: A Social Psychological Analysis", **Education for Health Administration**, Health Administration Press. 1975.

Mechanic D., Health-Care Delivery and Management, **Handbook of Health, Health Care and the Health Professions**, The Free Press, 1982.

Morgan, M., "Doctor-Patient Relationship", Ed. Scambler G., **Sociology as Applied to Medicine**, Oxford University Press, 1986.

Parnel, W.E., "The Impact of Health Insurance Reform on the Law Governing the Physician – Patient Relationship", **Journal of the American Medical Association**, Vol.: 268, 1992.

Rennie, D., "Health Insurance Reform and the Physician – Patient Relationship", **Journal of the American Medical Association**, Vol.: 19, 1994.

Rourke, K.O., "Trust and Physician – Patient Relationship", **American Journal of Kidney Diseases**, Vol.: 21, 1993.

Torres, A., et.al., "Terminating the Physician – Patient Relationship", **Journal of Dermatologic Surgery and Oncology**, Vol.: 20, 1994.

İletişim ve Hekimlerin Bakış Açısıyla Hekim-Hasta İletişimi ve İlişkisi ; Bir Eğitim Hastanesi Örneği

Süleyman Demirel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Yıl/Volume: 2, Sayı/Issue: 3, s. Bahar 2006

BELEDİYE GELİRLERİ İÇİNDE BORÇLANMANIN YERİ VE BÜTÇESEL ETKİLERİ: ISPARTA BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Ceyda ŞATAF*, Murat DULUPÇU**, Ali YAVUZ***

Özet

Bu çalışmada, belediyelerin yeni dünya düzeninde, gelir ve giderlerini denkleştiremediği için borçlanmaya başvurmak zorunda kalmaları, ele alınmıştır. 1980'lerdeki liberalleşme sürecini takiben Avrupa Birliği ve IMF düzenlemeleri, devletin ekonomideki rolünü dönüştürmüş ve bu dönüşümden belediyeler doğrudan etkilenmişlerdir. Bu makale bu süreçle bütçe denkliliği sıkıntısı yaşayan Türk belediyeçiliğindeki borçlanma olgusunu Isparta belediyesi üzerinde incelemektedir. Türkiye'deki belediyelerin gelişim sürecinde, bu kurumların mali yapısı irdelenmiş ve 1990 sonrasında, belediyelerin artan borçlanması çerçevesinde, belediyelerin borçlanmayı nasıl kullandıkları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Belediyeler, Belediyelerin Finansmanı, Belediyelerin Borçlanması, Isparta Belediyesi.

Abstract

THE PLACE OF "BORROWING" WITHIN THE REVENUES OF MUNICIPALITIES AND ITS BUDGETARY EFFECTS: THE CASE OF ISPARTA MUNICIPALITY

In this study, we discuss the fact that the municipalities become obliged to resort to the borrowing, as they cannot equalize their revenues and expenses in the new world system. After the liberalization process in 1980s, the regulations of EU and IMF has changed the role of the government in the economy and the municipalities have been directly affected from this change. This study focuses on Isparta Municipality with this process which has encountered the difficulty of budgetary equilibrium in borrowing action likewise other Turkish municipalities. In this article, the financial structure of the municipalities in Turkey is analyzed and how they use the borrowing is studied within the framework of borrowing after the 1990s.

---

* Arş. Gör. Ceyda ŞATAF, Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F.Maliye Bölümü Öğretim Elemanı, Isparta..

** Doç. Dr. Murat Ali DULUPÇU, Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, Isparta.

*** Yrd.Doç.Dr. Ali YAVUZ, Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, Isparta

Keywords: Municipalities, Finance of Municipalities, Borrowing of Municipalities, Isparta Municipality.

GİRİŞ

Türkiye’deki belediyelerin kendilerine özgü sorunları vardır. Bu sorunları giderecek ve kentlerdeki yeterli hizmet kalitesi ile kentlileri konfora kavuşturacak yatırımlara ihtiyaç vardır. Yatırımların gerçekleştirilmesi için kısıtlı finansal kaynaklar altında borçlanma bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, belediyelerin borçlanmayı neden ve nasıl kullandıkları ele alınmıştır. Bu çerçevede Isparta Belediye’sinin borçlanmasıyla ilgili bir örnek uygulamaya yer verilmiştir.

1. BELEDİYELERİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Bugün anladığımız anlamda belediyeler, Aydınlanma sonrası kapitalizmin kurumsallaşma süreci içinde oluşmuştur.¹

20. y.y. refah devleti konsepti çerçevesinde belediyeler için altın çağ olarak nitelendirilmekle birlikte, Batı ülkelerinde II. Dünya Savaşı’ndan sonra kentleşme, demokratikleşme ve fordist üretim anlayışının yerleşmesi, devleti, yeni mal ve hizmetlerin üretimi ile karşı karşıya bıraktığı gibi, piyasa mekanizmasıyla üretilen bir kısım hizmetlerin de devletleşmesi sonucunu doğurmuştur. Kamu sektöründe meydana gelen bu gelişmeler, belediyelerin hizmet üretimindeki fonksiyonlarını çeşit ve boyut bakımından büyütmüş, bununla beraber örgüt yapılarının, fonksiyonel kapasitelerinin ve finansal kaynaklarının yetersiz kalmasına neden olmuştur.² Ancak, burada dikkati çeken nokta şudur: Avrupa ülkelerindeki yerel yönetim reformlarının ilk basamağını, küçük ölçekli yerel idarelerin konsolide edilmesi ve bu yolla daha geniş ölçekli birimlerin meydana getirilmesi oluşturmuştur.³

Genel olarak değerlendirildiğinde bu süreç daha çok sivil ve kendi kendine yapılan düzenleme ve yardım stratejileri ile başlayıp, bunu yerel yönetimlerin örgütlenme biçimlerinin modernize edilmesi aşaması ve daha sonra da piyasa merkezli bir stratejinin benimsenmesi izlemiştir.⁴

---

¹ Gürsel GÜNDOĞDU, “Üniter Ve Federal Devlet Sistemlerinin Yerel Yönetimler Açısından Karşılaştırılması”, **İller Ve Belediyeler Dergisi**, Sayı:668, Temmuz 2001, s. 350.

² Marleean BRANS, “Theories of Local Government Reorganization: An Empirical Evaluation”, **Public Administration**, Volume: 70, Autumn 1992, s. 430.

³ Martin DOLORES, T. MCKENZIE, Richard BURUNUE., Bureaucratic Profits Migration Costs, and the Consolidation of Local Government , **Public Choice**, Volume: 23, 1975, s.95.

⁴ H.Ömer KÖSE, “ Yerel Yönetim Olgusu Ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 52, s. 19, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der52m1.pdf>, Erişim Tarihi:17.02.2005.

Belediye Gelirleri İçindeki Borçlanmanın Yeri ve Bütçesel Etkileri : Isparta
Belediyesi Örneği

Belediyeler, Batı toplumunda bir sivil toplum kurumu olarak gelişmiştir.⁵ Öte yandan Doğu şehirleri devletten sonra gelir; devlet sayesinde kurulur ve yaşarlar ve devletin bir unsuru konumdadırlar. Bu nedenle şehirlerin durumu, devletin gücü ve zaafıyla orantılı olarak gelişir.⁶ Azgelişmiş ülkelerde yerel yönetimler, devlet eliyle gerçekleştirilen yapay bir oluşum niteliği taşımaktadır. Bu nedenle de yerel yönetimler siyasal, yönetsel ve mali yönden güçsüz kuruluşlar niteliğindedir.⁷ Kısacası, yerel yönetimler her ülkede demokrasi, katılım, eşitlik gibi ortak ideallerin oluşması amacıyla kurulmamıştır.⁸

Türkiye'deki belediye sistemi, Fransız belediye modelinden esinlenerek geliştirilmiştir. 1982 Mart ayında yürürlüğe giren bir yasayla Fransız belediye sistemi adem-i merkezîyetçi bir yapıya yönelmiştir. Böylece merkezi hükümet karşısında yerel yönetimlerin yönetsel, mali yetki ve sorumlulukları artmıştır. Yerel yönetimler karşısında merkezi yönetimlerin “**Vesayet Denetimi**”⁹ hafiflemiştir.¹⁰

2. Belediyelerin Finansal Yapıları

Merkezi idare ile mahalli idareler arasındaki gelir bölüşümü sorunun makul, rasyonel ve adil esaslara göre çözümlenmesi, idarelerin varlıklarını sürdürebilmelerinin vazgeçilmez temel mali koşuludur. Mahalli idareler yerel düzeyde hizmet üreten birimler olduklarına göre görevlerini yerine getirebilmeleri, görmekle yükümlü oldukları hizmetin gerektirdiği harcamayı yapabilecek mali kaynaklara sahip olmalarına bağlıdır.¹¹

2.1.1. Normal Gelirleri

-Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilâtından Verilen Pay

1981 yılında kabul edilen 2380 sayılı Belediye ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden pay verilmesi hakkındaki kanunla; yerel yönetimlere merkezi idare vergi gelirlerinden pay verilmesi esası getirilmiştir. 2380 sayılı yasa ve sonradaki değişikliklerle Belediyeler Fonu, Mahalli İdareler Fonu ve Özel İdare Fonu altında üç ayrı fon oluşturulmuştur. Belediyeler fonu, iller bankasından toplanarak, nüfusa bakılmaksızın bütün belediyelerin yıllık yatırım programlarında yer alan harita, imar planı ve diğer tesisleri ve bunlara ait projeler için belediyeler borçlandırılarak (düşük

⁵ İlhan TEKELİ, “Yerel Yönetimlerde Demokrasi Ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi,” **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:16, Sayı: 2, Haziran 1983, s. 6.

⁶ H.Ömer KÖSE, **a.g.m.**, s.16-17.

⁷ B.Ayman GÜLER, **Yerel Yönetimler**, TODAİE, 2. Baskı, Ankara 1998, s. 19.

⁸ Gürsel GÜNDOĞDU, **a.g.m.**, s. 350.

⁹ Vesayet Denetimi, yerinden yönetim kuruluşlarının kendilerinin dışındaki yönetsel kuruluşlar tarafından yasaların öngördüğü sınırlar içerisinde denetlenmesidir. Ayrıca idari vesayet, yönetsel denetim terimleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

¹⁰ Mehmet ÜVEZ, “Yerel Yönetimler”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, Sayı: 674, Ocak 2002, s. 35.

¹¹ Halil NADAROĞLU, **Mahalli İdareler**, Yenilenmiş 7.Baskı, Beta Yayıncılık, Ekim 2001, s. 79.

faiz) kullanılmaktadır. Mahalli idareler ise, bir bölümü Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca belediyelerin imar uygulamalarında diğer bölümü ise, İçişleri Bakanlığı'na aktarılmakta ve burada oluşan fonun %20'si il özel idarelerine ve köylere yardım olarak ayrıldıktan sonra, kalan kısmı nüfusu belli bir ölçütün altında olan belediyelerce kullanılmaktadır. Özel İdare Fonu ise, İçişleri Bakanlığı tarafından il özel idarelerine hibe olarak verilmektedir.¹²

Belediyelerin en önemli gelir kaynağı, genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paydır. Bu pay halen 2380 sayılı yasanın değişik metnine göre genel bütçe vergi gelirlerinin tahsil edilen kısmından vergi iadeleri düşüldükten sonra kalan kısmın %5'idir. Türkiye'de sayısı 16'ya varan ve metropol sayıları kentlerde ilçe belediyeleri sakinlerinin ortak belediye hizmetlerini üstlenen Büyükşehir belediyeleri de genel bütçe gelirlerinden ayrıca %4.1 pay almakta, bunun dışında genel bütçe vergi gelirlerinden ilçe belediyelerine nüfus esasına göre dağıtılan paydan ek olarak % 35 pay almaktadır. İlçe belediyelerinin tahsil ettiği emlak vergisinin % 15'i de Büyükşehir belediyelerine aittir. Bu payların yerel yönetimlerin merkezi yönetimine olan borçları mahsup edilmektedir. Tablo 1'den belediyelerin aldığı ücret ve benzeri fiyat gelirlerinin belediye vergi ve harçlarının üstünde olduğu ve merkezi yönetimden aldıkları desteğe yaklaştığı anlaşılmaktadır. Bunun sebebi büyük ölçüde son yıllarda merkezi yönetimin yerel maktu vergilerde gerekli enflasyon ayarlaması yapmamasıdır. Bu durum belediyeleri mali vesayet ilkesine aykırı biçimde ve bir tür kanuna karşı hile yaparak aynı vergileri ücret namı ile almaya yöneltmiştir.¹³

---

¹² DPT, **Mahalli Hizmetlerin Yerinden Karşılınması, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara 1991,s.30.

¹³ Birgül Ayman GÜLER, “ Belediye Gelirlerinin Yapısı, 1925-1989”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Ocak 1994, s. 19-23.

Belediye Gelirleri İçindeki Borçlanmanın Yeri ve Bütçesel Etkileri : Isparta
Belediyesi Örneği

Tablo 1. Belediyelerin Gelir Kaynakları

Öz gelirler	Devlet Yard.	Fon Gelirleri	Genel Bütçe Paylar	Diğer Gelirler
İlan ve reklâm vergisi	DPT Bütçe. Ödenekten Yardım	Geliş. ve Destekl. Fonu	2380 Sayılı kanun gereği dağıtılan pay	Borç
Eğlence Vergisi	Turizm Bak. Bütçe. Ödenekten ayrılan yardım	Belediye Fonu		Tahvil
Haberleşme Vergisi	Kültür Bak. Bütçe. Ödenekten ayrılan diğer yardımlar	Mahalli İdareler Fonu		Hisse Senedi Gelirleri
Elektrik ve havagazı tüketim vergisi	Spordan Sorumlu Devlet Bak. Yapılan yardımlar	Trafik Hizm. Geliştirme Fonu		Bazı Faaliyet Gelirleri
Yangın Sigorta Vergisi	Bayındırlık İskan Bakanlığı Bütçe. Ödenek yardım	Çevre kirliliğini Önleme Fonu		
Emlak Vergisi		Muhtaç asker ailelerine yardım fonu		
Çevre Temizlik Vergisi		Türk Sporunu Teşvik Fonu		
Belediye Harçları				
Yol, kanz. ve su tesisleri harc. kat pay				
Hizmet karş. alın. Ücretler				

Kaynak: Süreyya SAKINÇ, “Vergilendirme Yetkisinin İdarelerarası Tahsisi ve Türkiye Uygulaması”, 13. Türkiye Maliye Sempozyumu, Bodrum, 13–16 Mayıs 1998, s. 20.

-Belediyelerin Öz (Vergi) Gelirleri;

Türkiye’de belediyeler, 1925-1989 dönemleri arası genel bütçe gelir tahsilatının ortalama %8.81’ine sahip olmuşlardır. Belediye gelirlerinin hacminin genişlediği dönemlerde, yani belediye/toplam kamu geliri oranı belediyeler lehine değiştiğinde, kimi zaman paylar, kimi zaman yardımlar ve

borçlar öne çıkmakta, ama artışta öz gelir türünün herhangi bir katkısı gözlemlenmemektedir. 1925-1938 dönemini gelir türleri açısından değerlendirdiğimizde, belediye gelirlerinin ortalama %52 oranında yerel gelirlere, %36 oranında ulusal gelir paylarından ve %12 oranında merkezi yönetim yardım ve borçlardan oluştuğu göze çarpmaktadır. Dönemin özelliği, belediye toplam gelirlerinin yarıdan fazlasının öz gelirlere oluşmasıdır. Bu 1920'li liberal politika yıllarını gelecek yıllarda yaşanacak liberal dönemlerden de ayıran bir özelliktir. 1950-1980 döneminde, belediye öz gelirlerinin %20'lere kadar düştüğü dikkat çekmektedir. Belediye gelirleri yapısında değişim, 1970'li yıllarda başlamıştır. Elli yıl boyunca belediye toplam gelirlerinin yarısından fazlasını oluşturan öz gelirlere, ilk kez bu yıllarda üçte bir düzeyine gerilemiştir.¹⁴

Türkiye'de özellikle 1985 yılından başlayarak belediye gelirlerinde önemli gelişmeler gözlemlense bile, bu gelirlereki gelişmeler önemli ölçüde merkezi vergi gelirlerinden ödenen paylar ile, belediyelerin artan borçlanma eğilimleri ile açıklanabilir. 1985 yılında yapılan borç silme ve erteleme işlemi nedeniyle, belediyelerin ödemeleri gereken borçları hibeye dönüştürerek gelir unsurları arasına sokulmuştur. Belediyelerin öz gelirlerinde, 1980-1993 dönemi ortalamasının altına düştüğü görülmektedir. Belediye gelirleri içinde vergilerden sağlanan gelirlerin %70 in üstüne çıkması öz gelirlereki gerçek artışlar olarak değerlendirilemez. Vergi gelirleri olarak hesaplanan gelirlerin önemli bir kısmı, merkezi vergi gelirlerinden belediyelere ayrılan paylardır. Özellikle emlak vergisi tahsilâtında beyan dönemini izleyen yıllarda ciddi azalmalar söz konusudur.

1984'te yapılan Büyükşehir Belediyeleri reformuyla Büyükşehir belediyelerini mali bakımdan güçlenmiştir. Bu belediyelerin dışındaki belediyeler, hizmet sorumlulukları ile orantılı gelir kaynaklarına sahip olamamıştır. 1993 yılında kabul edilen Çevre Temizlik Vergisi, belediyeler için önemli bir gelir artışı sağlamakla beraber, verginin tahsilâtında zorluklar bulunmaktadır. Bugünkü idareler arası mali ilişkiler esasen transfer tabanına oturtulmuştur. Yerel yönetimlerin mali özerkliği denildiğinde, merkezden daha fazla vergi payı verilmesini anlayan merkezi yönetim, vergilendirme yetkisini yerel yönetimlerle paylaşmak istememektedir.¹⁵

- Devletin Belediyelere Yardımları

Genel olarak devlet, hemen hemen her ülkede, belediyelere yardım yapmak zorundadır. Aynı yardımlar da söz konusu olmasına karşın, devlet yardımını, genel bütçeye konulan para olarak tanımlamak doğru olur. Kamu

---

¹⁴ Birgül Ayman GÜLER, "Belediye Gelirlerinin Yapısı, 1925-1989", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Ocak 1994, s. 19-37.

¹⁵ Süreyya SAKINÇ, "Vergilendirme Yetkisinin İdarelerarası Tahsisi Ve Türkiye Uygulaması", **XIII. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Bodrum, 13-16 Mayıs 1998, s.21.

Belediye Gelirleri İçindeki Borçlanmanın Yeri ve Bütçesel Etkileri : Isparta
Belediyesi Örneği

hizmeti kavramı genişledikçe, devletin belediyelere yardımları da önem kazanmıştır.¹⁶

Devlet yardımları genellikle iki başlık altında incelenmektedir. Bunlardan ilki, genel nitelikteki şartsız yardımlar, diğeri de belirli bir amaçla yapılan şarta bağlı yardımlardır. **Genel yardımlar**; kullanım ve denetim konusunda belirli kriterlere başvurmadan yapılan ve belediyelerin genel mali gücünü desteklemek, gelir yetersizliğini, gelirinde devlet müdahalesiyle meydana gelen eksiklikleri karşılamak veya onlar arasında mevcut bulunabilen vergi yükü eşitsizliğini gidermek amacıyla yapılan yardımlardır. Belediyeler, kanunlara uygun olmak şartıyla, bu yardımları diledikleri gibi harcama yetkisine sahiptirler. Belediyelerin özerkliğini azaltma ihtimali daha az olduğundan, bu yardımlar özel ve şartlı yardımlara tercih edilmektedir. **Özel yardımlar**; belirli bir hizmetin kurulması veya yerine getirilmesi için gerekli tesislerin inşası veya belediyelerin belirli bir görevi istenilen düzeyde yerine getirilmesi şartıyla yapılan yardımlardır. Bu yardımlar hangi hizmet veya maksada tahsis edilmişse, onun dışında kullanılamaz.¹⁷

- Diğer Gelir Kaynakları

Harçlar, harcamalara katılma payları, ücretler, taşınır ve taşınmaz malların satış ya da başka suretle değerlendirilmesinden elde edilen gelirler, teşebbüs gelirleri, faiz gelirleri, ceza gelirleri, belediyelerin diğer öz gelir kaynakları arasında yer almaktadır.¹⁸

2.1.2. Olağan Dışı Gelirler

Belediyelerin kendilerine verilen görevleri olağan gelirleri ile karşılayamamaları ve devletin de belediye görevleri ile orantılı bir gelir yapısına kavuşturamaması sonucunda bu idareler olağanüstü gelirlere başvurmaktadırlar. Belediyelerin olağanüstü gelirlerini İller Bankası ve diğer bankalardan borçlanarak elde ederlerken tahvil ve bono çıkararak da elde ederler. Belediyelere tahvil veya bono çıkararak gelir elde etmesi 1580 sayılı Belediye Kanununun 19. maddesinde yer almıştır.

2.2. Başlıca Giderleri

Belediyelerin görevlerine paralel olarak giderleri de, zorunlu ve isteğe bağlı giderler diye ikiye ayrılır. **Zorunlu giderler** Belediye Kanununun 17. maddesinde sayılan ve her yıl belediye bütçesine konması gereken

---

¹⁶ Ruşen KELEŞ, “ Demokratik Gelişmemizde Yerel Yönetimler”, **Bahri Savcı’ya Armağan**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını, No:7, 1988, s. 77.

¹⁷ Halil KALABALIK, “Yerel Yönetimlerin Özerkliği”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, Sayı:640, Şubat 1999, s. 103.

¹⁸ Ülkü ARIKBOĞA, **Yönetimler Arası Mali İlişkiler**, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 2004, s.186.

giderlerdir.¹⁹ Örneğin, belediye binası sağlanması ile bakım ve onarım giderleri, belediye personelinin maaşları, belediye zabıtası ve itfaiye giderleri, belediye gelirlerinin tahsil giderleri, çeşitli imar giderleri bu tür zorunlu giderlerdendir.²⁰ İsteğe bağlı giderler ise yapılması belediyelerin isteğine bırakılmış işler için ayrılması gereken ödeneklerdir. Kanununun 18. maddesinde, belediyeler zorunlu görevlerini yerine getirmeden isteğe bağlı görevler için bütçede kaynak ayıramazlar.²¹

Ayrıca belediye giderleri ekonomik fonksiyonlarına göre; Cari Harcamalar, Yatırım Harcamaları ve Sermaye Teşkili ve Transfer Harcamaları olarak üçlü bir ayırma tabii tutulabilir.

Tablo 2. Belediye Giderleri

Cari Harcamalar	Yatırım Harcamaları	Sermaye Teşkili ve Transfer Harcamaları
Personel Giderleri	Etüt Proje Giderleri	Kurumlara Katılma Payları ve sermaye teşkilleri
Yönetim Giderleri	Yapı Tesis ve Büyük Onarım Giderleri	Kamulaştırmalar ve taşınmaz mal satın almalar
Hizmet Giderleri	Makine teçhizat ve taşıt alımları ve onarımları	İktisadi Transferler
Kurum Giderleri		Mali Transferler
Çeşitli Giderler		Sosyal Transferleri
		Borç Ödemeleri

Kaynak: Belma ÜSTÜNİŞİK; Enis YETER, a.g.e., s. 21.

¹⁹ Belma ÜSTÜNİŞİK, Enis YETER, Belediyelerde Öz Kaynak Sağlanması Ve Mali Yapının Yeniden Şekillenmesi, **Türk Belediyecilik Derneği**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, Nisan 1998, s. 21.

²⁰ Metin ERDEM, Doğan ŞENYÜZ, İsmail TATLIOĞLU, **Kamu Maliyesi**, 3. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, Ocak 2003, s. 315.

²¹ Belma ÜSTÜNİŞİK; Enis YETER, a.g.e., s. 21.

3. Belediyelerin Finansal Sorunları ve Borçlanma

3.1. Belediyelerin Finansal Sorunları ve Nedenleri

Merkezi idare gibi mahalli idarelerde gerektiğinde borçlanma yolu ile gelir sağlama yoluna başvurulabilir.

İdarelerin borçlanmaya başvurmalarının **ana nedeni** gelirlerin giderlere yetmemesidir. Bu durumda merkezi idare, gelirleri yetmediğinde gerekirse vergi koyar, para basar veya borçlanır. Fakat yerel idarelerin vergi koyma ve para basma yetkileri olmadığından ancak borçlanma ile ek gelir elde etme imkanları vardır. Daha önceden söylediğimiz gibi yerel idarelerin borçlanmaları 1986 yılından itibaren başlamıştır. 1986 yılına kadar yerel idareler gelir-gider dengesi içindeyken bu yıldan itibaren sürekli artan bir çizgide açık vermeye başlamışlardır. Yerel idarelerin içinde önemli bir yere sahip olan belediyelerin bu borçlanma içinde de önemli yer tuttukları açıktır. Belediyelerin borçlanmaya başvurmalarını mali, siyasi, sosyal nedenlerini birleştirerek açıklamak konunun bütünlüğü açısından yararlı olacaktır.

Belediyelerin temel sorunları belediye birimlerinin hizmet gereksinimlerini karşılayacak yerel gelirlere sahip olamayışları, bu yüzden de temel alt yapı ve cari hizmet sunumlarının yetersizliğidir.

Belediyeler açısından, özellikle kırsal kesimden kentlere göç, kentin toplam nüfusunu daha da arttırmaktadır. Göç ile beraber artan kent nüfusu sonucunda kentin plansız ve çarpık yayılması ile alt yapı hizmet maliyetinin yükselmesi, buna rağmen belde gelirlerinin çarpık kentleşme sonucu belirlenip toplanamaması sebebiyle gelir yetersizliğinin ortaya çıkması belediyelerin borçlanmasına neden olmaktadır.²²

Belediyelerin borçlanmalarındaki temel sebebin gelir yetersizliği olduğundan daha önce bahsedilmişti. **Gelir yetersizliğinin temel nedeni** ise bu idarelerin sağlam gelir kaynaklarına sahip olmamaları ve kendi gelirlerini yasa çıkartarak artırma yetkilerinin olamamasıdır. Bu yüzden de belediyeler gittikçe artan mali vesayet ve zorluklar altında kalmışlardır.

Belediyelerin içinde buldukları bir sorun da bu idarelerin tabi oldukları 1580 sayılı Belediye Yasası'ndan kaynaklanmaktadır. 1580 Sayılı Kanun'a göre belediyelerin gelirlerine göre yapmak zorunda oldukları hizmetler vardır. Günümüzde de geçerli olan bu kanuna göre, geliri 50.000.-TL. ye kadar olan belediyelerin yapacakları hizmetler, geliri 200.000.-TL ye kadar olan belediyelerin ve geliri 500.000.-TL ve yukarısı olan belediyelerin yapacakları hizmetler belirlenmiştir. Bu rakamlara göre bütün belediyelerin gelirleri zaten 500.000.-TL yi geçmiştir. Bu durumda bütün belediyeler altından kalkamayacakları hizmetleri yapmak zorunda kalmaktadırlar. Sonuçta da gelirler yetmemekte, borçlanma çözüm olarak görülmektedir.

Belediyelerin borçlanmalarındaki nedenlerden biri de harcamalar arasındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. 1580 sayılı Kanunun 117.

---

²² Nihat FALAY, "1980 Sonrasında Yerel Yönetimlerin Finansman Açığı Sorunu Ve Türkiye", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 5, Eylül 1995, s.1.

maddesine göre belediyelerin personel giderleri gelir bütçesinin %30 unu aşmaması gerekirken, günümüzde bu oran %40-45'lere çıkmaktadır. Bu da yatırım ve sermaye teşkili harcamalarına ayrılan payların azalmasına ve sonuçta yatırımlar için borç aramasına neden olmaktadır.

Bir diğer neden de her geçen yıl belediye sayısında meydana gelen artışlardır. Belediye kurma sınırı olan 2000'lik nüfusu aşan her yerleşim biriminin belediye idaresi olması belediye paylarının artış göstermemesinden dolayı hem belediye başına düşen geliri azaltmakta hem de nüfus arttıkça kişi başına düşen harcama miktarını azaltmaktadır. (1988 de belediye sayısı 1925 iken 1995 de bu sayının 2700'lere çıkması genel bütçeden aktarılan % 6'lık payın 1925 yerine 2700 belediyeye dağıtılması belediye başına düşen payı azaltmaktadır)

Belediyelerin iç ve dış borçlanmalarının dolaylı bir nedeni de devletin belediyelere yaptıkları yardımlardır. İktidarda bulunan parti kendi belediyelerine koşulsuz ve nakdi yardımda bulunabilirken, diğer belediyelere koşullu veya hizmet sonucu yardımda bulunabilir. Bunun yanında verilen yardımların miktarları da iktidar ve muhalefet partileri açısından farklılıklar oluşturmaktadır. 1970'li yıllarda yardımların yarısı iktidar partisi belediyelerine geri kalan yarısı diğer belediyelere verilmiştir.²³

3.2. Belediyelerin Borçlanma Uygulamaları

Türkiye'de yerel yönetimler uzun yıllar boyunca altyapı yatırımlarını kamu kredileri ile finanse etmişlerdir. Kredi sağlayan kaynak 1933–1945 yılları arasında Belediyeler Bankası, 1945'ten günümüze kadar ise İller Bankası olmuştur. Yerel yönetimlere İller Bankası'nca açılan orta ve uzun vadeli, düşük faizli kamu kredisi borçları sık sık ertelenmiş ya da silinmiştir. Borç erteleme ve silme işlemleri, kamu kredilerini borç olmaktan çıkarmış, yardıma dönüştürmüştür. Bu uygulamalar sayesinde yerel altyapı yatırımları uzun yıllar kamu hizmeti olarak gerçekleştirilmiştir. Kamusal mekanizmaların esnekliği, iktisadi politikalara uygun olarak seçmelere olanak sağlamış, kaynaklar zaman zaman büyük yerleşmeler, zaman zaman küçük yerleşmelere kaydırılarak kullanılmıştır.

1980'li yıllarda, küreselleşme süreciyle birlikte İller Bankası kamu kredisi vermeyi sürdürmüşse de, öncelikle kamu kredilerinin rakipsizliği sona ermiş ve kamu kredileri giderek daralmıştır. Yerel yönetimler, 1986 yılında kamu kredilerinin kısılması ile yerli ticari bankalardan borçlanmaya başlamışlardır. Bu yeni kaynak hızla ön plana çıkmıştır. 1986-1995 yılları arasında İller Bankası toplam 7.8 trilyon TL kamu kredisi açmışken, ticari bankalardan aynı dönemde toplam 14.2 trilyon TL kredi kullanılmıştır.²⁴

---

²³ Nihat FALAY, *Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi ve Mali Sorunları*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, 1980,s. 150.

²⁴ Birgül A.GÜLER, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi- Yapısal Uyarılama Politikaları*, TODAİE Yayını, Ankara 1996,s. 175.

Belediye Gelirleri İçindeki Borçlanmanın Yeri ve Bütçesel Etkileri : Isparta
Belediyesi Örneği

Dünya’da, 1980 yılı, iktisat politikalarının ABD’den başlayarak dünya çapında değiştiği bir dönemdir. 1980 sonrası döneme damgasını vuran küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği bu eğilimler yerel yönetimlere de yansımıştır. Küreselleşen ekonomide yerel yönetimlerin asli görevi yerel sermaye ile işbirliği içinde kendi yerleşmesini dışardan gelebilecek sermaye için çekici hale getirmeye dönüşmüştür.

1980’li yılların başından itibaren Türkiye’de yerel yönetimler küreselleşme sürecinin zorladığı bu dönüşüme göre şekillenmeye başlamıştır. Yerel yönetimler, bir yandan hizmet üretiminde sermayeye yönelmişlerdir. Belediyeler giderek artan bir biçimde kentsel altyapıya yatırım yapar hale gelmişlerdir. Yani, sermayenin üretkenliğini ve kar oranlarını arttıran bu tür yatırımlarla belediyeler sermayeye dolaylı yoldan kaynak aktarımı gerçekleştirmektedir. Dolaylı kaynak aktarımının yanı sıra, mal, hizmet ve para (kredi/borç) alımına yönelik harcamalar aracılığıyla da belli toplumsal tabakalara ve sermayenin belli gruplarına doğrudan kaynak aktarılmaktadır. Doğrudan ve dolaylı kaynak aktarımının 1980 sonrası dönemde belediye harcamalarının baskın unsuru haline gelmesi sonucunda Türkiye’deki belediyeler sermaye birikimine katkı işlevini öne çıkarmıştır.²⁵

3.3. Belediyelerdeki İç ve Dış Borçlanmanın Yeni Düzenleme Çerçevesinde Oluşabilecek Etkileri

-Dış borçlanmanın 4749 sayılı kanunun hükümlerine tabi olarak kamu yatırım programında yer alan projeler için yapılması 4749 sayılı kanunun ve tamamlayıcı mevzuatının hükümleri incelendiğinde, şu andaki mahalli idarelerin dış borçlanmasının oldukça sıkı kurallara tabi olduğu denetim mekanizmaları ile somut kriterlere dayalı kredi izin müessesesi ile mahalli idare dış borçlanmasına sınırlar getirildiği söylenebilir.

-Kamu reformunun parçası olan yeni belediye yasasında, borçlanma sınır esasen stok borcun önceki yıl gelirlerinin belli miktarlarda arttırılması nedeniyle sınırlanması hesabına dayanmaktadır. Fakat anapara ve faiz şeklinde tanımlanan stok borcun uygulamada nasıl hesaplanacağı açık değildir. Mesela, dış borçlanma sözleşmesi imzalandığında imzalanan yükümlülüğün mü, yoksa yerel yönetime farklı tarihlerde girecek olan kaynağın mı borç stokunun hesabında dikkate alınacağı belirlenmemiştir.

-Yerel yönetimlerin borçlanmasında dış borçların ağırlıklı olduğu dikkate alınırsa, ani kur değişikliği gibi TL’nin değer kaybettiği durumlarda lira cinsinden borcun yükünün artması gibi durumlarda uygulamanın ne şekil alacağı ilgili maddelerde belirtilmemiştir.

-2004 yılı itibarıyla yerel yönetimlerin yaklaşık olarak borçlanma üst sınırı 14–15 katrilyon lira olmaktadır.

---

²⁵ Ayşegül YAKAR ÖNAL, “Türkiye’deki Yerel Yönetimlerin Borçlanma Süreci:1980-2000”, XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumu, Türkiye’de Kamu Borçlanması (Ekonomik ve Sosyal Etkileri, Beklentiler), Girne-Kıbrıs, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma Ve Uygulama Merkezi, Yayın No:16, 12-16 Mayıs 2003, s. 574-575.

— İleri teknoloji ve büyük tutarda maddi kaynak gerektiren alt yapı yatırımlarında DPT'nin teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kabul edilen projeleri için yapılacak borçlanmalar (d) bendindeki miktarın hesaplanmasında dikkate alınmaz ibaresi bu hesaplama ilave edilmemiştir. (f) bendinde ise, Büyükşehir belediyeleri başta olmak üzere bu şekilde kaynak kullanan ve kullanacak olan belediyelerin borçlanma sınırını kaynakları oranında bir anlamda sınırsız hale getirmekte ve sürece olan politik riskini artırmaktadır.

— Borçlanmada 10'u aşan kısım için herhangi bir sınırlama yoktur. Borç stokunun belirleyen maddenin bir sınır getirdiği düşünülse de borçlanma düzeyi başta düşük olan belediye ve il özel idarelerinin yüksek düzeyde borç altına sokulacağı görülmektedir. Dolayısıyla %10'u aşan kısmın belli bir düzeyde sınırlandırılması daha uygun olabilirdi.

— Yapılacak borçlanmada cari harcama ve yatırım harcaması arasındaki ayrımı ortaya koyacak sınırlama sadece dış borçlar açısından kısmen getirilmiştir. Gelişmiş ülkelerde, borçlanmaların esasen yerel idarenin varlık yapısını artıran, geliştiren alanlar için yapılması gerekmektedir. Sadece çok sınırlı durumlarda, cari harcamalar için borçlanma imkânı getirilmelidir

— 31.03.2006 verilerine göre yerel yönetimlerin toplam borcu (vadesi gelmiş alacaklar+vadesi gelmemiş alacaklar) 12.604.541 bin YTL dir.²⁶

— Büyükşehir belediyelerinin talebi ile İçişleri Bakanlığı'nın sınırı %20'ye çıkarması durumunda yıllık borçlanma imkanı yaklaşık olarak 2,2 katrilyon (Sınır tam olarak kullanıldığında 2,8 katrilyona) çıkmaktadır. Bu yöntemle düşünülen borçlanma imkanı, 1-1,5 milyar dolar düzeyine çıkmaktadır.

— İçişleri bakanlığının gözetim yükümlülüğü çerçevesinde borçlanma konusunda tek bir izin merci olması ayrıca tartışma konusudur. Birincisi, Bakanlığın bu yeni görevi alması kendi içinde yeni uzmanlaşmış birimler kurulmasını gerektirecektir. İkincisi, bu yetkinin verilmesinde Hazinesinin de olması gerekmektedir. Ayrıca yeniden yapılandırma programı içinde ele alınan İller bankasının bu tür mali ve finansal nitelikli düzenlemeler kapsamında mutlaka dikkate alınması gerekmektedir.²⁷

²⁶ http://www.hazine.gov.tr/stat/KAF_Tablo01.htm, Erişim Tarihi: 12.06.2006.

²⁷ Hakkı Hakan YIMAZ, "Mali Desentralizasyon: Mevcut Yapının Belirleyiciliğinde Bir Değerlendirme", http://www.tesev.org.tr/etkinlik/Hakan_Y_sunum1.ppt, Erişim Tarihi: 25.12.2004.

4. Isparta Belediyesinde Borçlanma Uygulamaları ve Sonuçları

4.1. Isparta Belediyesi Hakkında Kısa Bilgi

Isparta Belediyesi, 1876 Anayasasına göre, 1886 yılında kurulmuştur.

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu ile, diğer bütün belediyeler gibi Isparta Belediyesinin de çalışma sistemi bu kanunla belirlenmiştir.²⁸

Şehrin artan ve gelişen ihtiyaçlarına oranla Belediye hizmetlerinin henüz özlenen düzeye ulaşamamasının temel nedenleri arasında mali imkânsızlıklar başta gelmektedir. İkinci bir neden olarak da teknik eleman sayısının azlığıdır.²⁹

Belediye tarafından 1994 yılında İller Bankasına yapılan müracaat sonucu 115 milyar keşif bedeliyle kanalizasyon ikmal ve kısmi yağmur suyu inşaatı 1995 yılında ihale edilerek yer teslimi yapılmıştır.³⁰

---

²⁸ Isparta İl Yıllığı, 60.yıl, 1923–1983,s. 339.

²⁹ Isparta İl Yıllığı, 1967, s. 224.

³⁰ Isparta İl Yıllığı, 1996,s. 40–41.

Tablo 3: Isparta Belediyesinin Gelir ve Gider Türüne Göre Yıllar İtibariyle Kesin Hesapları (TL.) (1998-2002).

Gelir ve gider türleri	1998	1999	2000	2001	2002
Gelirler Toplamı	9 220 633 719	11242923119	18183639	29971714	42 887 930
Vergi Gelirleri	4 223 793 573	5710108967	10206346	16060821	21 586 913
Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilâtından Alman Pay	3 450 127 261	4519608666	8 444 855	12757841	17 806 851
Belediye Vergileri	544 195 142	816 652 738	1 165 552	2 408 158	2 691 199
Emlak vergisi	232 091 984	250 403 994	279 589	323 365	658 967
Çevre temizlik vergisi	137 697 553	226 063 275	300 337	1 021 610	747 398
Diğer belediye vergileri	174 405 605	340 185 469	585 626	1 063 138	1 284 834
Belediye harçları	229 471 170	373 847 563	595 939	894 822	1 088 863
VERGİ DIŞI GELİRLER	4 617 469 448	4864830931	6 934 953	12480890	17 076 764
Harcamalara katılma payları	128 647 665	205 392 205	240 328	219 417	2 986 736
Belediyece yönetilen kurumlar ve teşebbüsler hâsılatı	886 217 005	1724758559	4 685	89 191	7 925
İşletme karları	144 271 760	248 180 179	2 638 372	5 183 398	5 382 055
Belediye Malları Gelirleri	2 954 762 624	1755631503	399 089	549 110	1 245 747
Ücretler	96 880 082	260 190 671	2 211 557	4 370 126	4 541 605
Cezalar	83 719 855	142 987 354	281 558	455 820	639 157
Çeşitli Gelirler	320 154 256	408 033 341	198 177	276 969	494 224
İç Borçlanmalar	22 810 164	36 037 259	107 465	67 515	59 275
Dış Borçlanmalar	-	-	-	-	-
Diğer Çeşitli Gelirler	297 344 092	371 995 982	853 722	1 269 614	1 720 040
Özel Yardım Ve Fonlar	379 370 698	667 983 221	961 187	1 430 003	1 779 215
Özel Yardımlar	358 350 081	558 545 721	1 042 340	1 342 091	4 224 253
Özel Fonlar	21 020 617	109 437 500	-	87 912	1 651 686

Belediye Gelirleri İçindeki Borçlanmanın Yeri ve Bütçesel Etkileri : Isparta
Belediyesi Örneği

GİDERLER	1998	1999	2000	2001	2002
TOPLAMI	10 540 118 019	13 87 169 997	20 999 453	30 323507	45 689980
Cari Harc.	5 865 458 884	9 452 055 769	13 499 823	19 328165	28 489534
Personel Giderleri	3 071 844 167	5 390 948 219	7 050 283	10 310020	15 353806
Yolluklar	19 145 087	26 988 093	37 591	52 939	93 930
Hizmet Alımları	1 221 258 950	1 569 395 990	2 897 710	3 793 829	5 287 759
Tüketim Malları ve Malzeme Alımları	1 471 067 269	2 161 172 627	3 205 104	4 979 399	7254179
Demirbaş Alımları	53 947 453	57 986 501	100 953	103 871	200 906
Diğer Alımlar	28 195 958	245 564 339	208 182	88 107	298 954
Yatırım Harcamaları	3 450 113 154	2 750 054 800	5 169 513	7 364 513	12 856291
Makine Teçhizat ve Taşıt Alımları	730 511 882	496 398 191	1 053 031	1045823	1 638 114
Yapı Tesis ve Büyük Onarım Giderleri	2 719 601 272	2 253 656 609	4 116 482	6318690	11218177
Transfer Harcamaları	1 224 545 981	1 685 059 428	2 330 117	3 630 829	4 344 155
Kamulaştı. ve Taşınmaz Mal Satın Alımları	226 460 837	142 770 051	298 883	470 878	1 011 069
Kurumlara Katılma Payları ve Sermaye Teşkili	11 758 708	41 225 664	30 545	19 174	108 464
İkti.Transferler	30 250 000	74 121 367	10 720	114 197	168 613
Mali Transferler	264 654 447	300 467 207	468 848	855 401	904 873
Sosyal Transferler	206 857 545	441 338 121	545 299	778 719	717 405
Borç Ödemeleri	484 564 444	685 137 018	975 822	1 392 460	1 433 731
İstikraz Ödemeleri	233 777 076	410 183 022	482 629	562 380	1 028 091
—İç borç anapara ödemeleri	233 777 076	410 183 022	482 629	541 305	1 028 091
—Dış borç anapara ödemeleri	-	-	-	21 075	-
Diğer Borç Ödemeleri	250 787 368	274 953 996	493 193	830 080	405 640

Kaynak : DİE Yayınları Belediye Kesin Hesapları ,Ankara, 2004,s. 58-65.

4.2.Isparta Belediyesinin Finansal Yapısı ve Bütçe Verileri

Türkiye’deki tüm belediyelerde olduğu gibi Isparta Belediyesinde de gelir kalemleri içinde en önemli pay genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtından aldığı paydır. Bunun nedeni yeterli ölçüde vergi geliri sağlanmayan belediyelere gelir yetersizliğini gidermeye yönelik bir araç olarak düşünülmüştür. Ancak genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamından belediyelere dağıtılan pay yeterli değildir. Bu fon ülkemizde yerel yönetim sisteminin yapısal parçalarından biridir Belediyeler fonu 1992 yılından bu yana sürekli daraltılmaktadır. Bu durum belediye finansmanı bakımından negatif etkiler yaratmaktadır.

— Yerel yönetimler genel bütçeden ayrılan paylar dışında doğrudan topladıkları gelirlere sahiptirler. Türkiye’de belediyelerde uygulanan bütçe sistemi içerisinde vergi gelirleri olarak belediye vergileri ile belediye harçları; vergi dışı gelirler olarak da “harcamalara katılma payları”, “ kurumlar

tahsilâtı”, “ işletme karları”, “ belediye malları gelirleri”, “ ücretler”, “cezalar”, ve “çeşitli gelirler(borçlar)” bulunmaktadır.

Belediyenin vergi gelirleri arasında “Emlak vergisinin” payı oldukça düşüktür. Sadece 1998 yılında diğer vergi gelirleri kalemine göre daha yüksektir. Çevre temizlik vergisinin payı da oldukça düşüktür. Hatta 2001 de 1 021 610 000 000 TL iken 2002 de 747 398 000 000 TL. sına düşmüştür. Bunun nedeni olarak vergilerin tahsil edilemediğini söyleyebiliriz

Belediye harçları sürekli olarak artış göstermektedir.

Belediyenin yıllar itibariyle vergi dışı gelirlerine baktığımızda en önemli gelir kalemlerini kurumlar hâsılatı, belediye malları gelirleri ve işletme karları oluşturmaktadır. Belediye malları gelirlerinin oldukça yüksek çıkmış olması, emlak ve mal satışının belediyenin önemli bir gerçeği olduğunu ortaya koymaktadır. İşletme ve kurumların karlarının yüksek olması belediyenin kendi bünyesindeki işletmelerden iyi bir gelir elde ettiğini göstermektedir.

Çeşitli gelirler arasında yer alan iç ve dış borçlanma ayırımına 1996 yılında başlamıştır. Isparta Belediyesi dış borcu sadece 1996 ve 1997 yıllarında almıştır. Bu dış borcu Kanalizasyon projesi Arıtma Tesisi ve Katı Atık Yönetimi etüt+ yapım işleri için almıştır.

Özel yardım ve fonlar, vergi gelirleri ve vergi dışı gelirlerle karşılaştırdığımızda payı oldukça düşük kalmıştır.

Giderler

— Isparta Belediyesinin giderlerinin yarsından fazlası cari harcamalardır. Ve cari harcamalarının büyük bir bölümü personel giderleridir. Personel giderleri zaman içerisinde sürekli artış göstermiştir. Bu durum, belediyelerdeki aşırı istihdamın bir göstergesidir. Ayrıca belediye yasasında yer alan “ Maaş ve ücretler toplamı belediye gelirlerinin % 30'unu aşamaz” hükmünün ihlal edildiğinin bir göstergesidir. Personel harcamalarındaki artışlar doğal olarak yatırım harcamalarının aleyhine işlemektedir.

— Belediye yatırım harcamalarının en büyük kısmı inşaat sektörü kapsamında kalan etkinlikler için kullanılmaktadır. İkinci büyük kısım makine-teçhizat alımlarına yönlendirilmektedir. En küçük pay ise, etüt-proje harcamalarına ayrılmaktadır. Bütçe sisteminde etüt- proje giderlerinin ayrıca gösterilmesine son verildiği için, bu kalem ilişkin rakamlar 1990 yılından sonra kesilmektedir. Etüd- proje giderleri, belediyelerin mühendislik – mimarlık serbest meslek alanları ile ticari ilişkilerinin mali boyutlarını göstermektedir. Bu kalem yatırım harcamaları içinde %5 oranını aşmamaktadır.

Teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve bunlara bağlı olarak artan talepler belediyeleri yeni yatırımlara zorlamakta ve giderleri artmaktadır. Bundan dolayı, hizmet üretebilmek için de Isparta Belediyesi “ borçlanmaya” başvurmak zorundadır.

— Transfer harcamaları, belediyelerin hem iktisadi- mali sektörler ile ilişkilerini hem de kamu yönetimi dünyası içindeki ilişkilerini gösterir. Transfer harcamaları içinde ağırlık taşıyan alt kalemler “ mali transferler” ile “borç

Belediye Gelirleri İçindeki Borçlanmanın Yeri ve Bütçesel Etkileri : Isparta
Belediyesi Örneği

anapara ve faiz ödemeleri”dir. Borç ödemeleri, hem kredi hem de kişi ve kurumlara yapılmaktadır.

— Kurumlara katılma payları”, “ sosyal transferler” ve “ kamulaştırma ve taşınmaz mal satın alımları” görece önemsiz paylar almaktadır.

Kurumlara katılma payları; ortaklıklara, birliklere, diğer kurumlara katılma payları ile sermaye teşkili alt başlıklarından oluşur. Belediye nüfusu arttıkça önem kazana bir kalemdir. Bu kalemin hacmi, belediyenin toplam giderleri içinde yüzde 5 ‘tir.

İktisadi Transferler, Büyükşehir Belediyeleri tarafından bağlı belediyelere yapılan yardımlar ile belediye işletmelerine yapılan yardımları kapsamaktadır. Küçük belediyelerde mesela Isparta Belediyesinde çok önemsiz olan bu kalem, belediye nüfusu büyüklüğü ile birlikte artar. Bu pay Isparta Belediyesi için % 5 düzeyinde seyretmektedir.

Sosyal transferler, Emekli Sandığı ve Sosyal Sigortalar Kurumuna ödemeler, ödül, ikramiye, yardım; dernek, sendika, vb. kuruluşlara yardımlardan oluşmaktadır. Bunun da oranı %5 civarındadır.

4.3. Isparta Belediyesinde Borçlanma Uygulamaları ve Sonuçları

- Isparta Belediyesi sadece 1995 yılında Kanalizasyon Projesi Arıtma Tesisi işi iki trilyon yüzelli milyar TL. ve katı atık yönetimi etüt+ yapım işi için iki yüz milyar TL. Proje tutarı belirlenmiştir. Bu işlerin finansmanı dış krediden karşılanmıştır. Belediye dış kredi kullanımına olumlu bakmaktadır.

— Isparta Belediyesinin iç borç ve dış borç alırken özellikle proje bazlı kredi almayı tercih etmektedir. Proje bazlı kredi alındığı için alınan iç borçların etkin ve verimli kullanıldığıının bir göstergesidir.

— Verilen bilgilerden de anlaşıldığı üzere, Isparta Belediyesi Yap-İşlet-Devret modelini her alanda kullanmayı istemektedir. Bu modelin kendilerine iyi bir gelir kaynağı olacağı düşünülmektedir.

— Borcun yönetimiyle ilgili herhangi bir birim oluşturulmamıştır. Ve şimdilik Hesap İşleri Müdürlüğünün yeterli olduğu düşünülmektedir. Bunun için bu konuda herhangi bir girişim yoktur.

— Alınan borç, gelir getiren projeler ve gelir getirmeyen projeler şeklinde iki ayrı dala dağıtılmaktadır. Ve bu borcun geri ödemesi gelir getirecek projeler için beş yıl, gelir getirmeyecek projeler için on yıldır.

— Belediye gelirleri içinde borçlanmanın payı %45’dir.Bu durum borçlanmanın da Isparta Belediyesi için olağan bir gelir türü olduğunu göstermektedir.

— Isparta Belediyesinin borç dağılımını şöyle özetleyebiliriz: Sosyal Sigortalar Kurumuna 7,5 trilyon lira, İller Bankası’na 9.625 milyar lira, vergi dairelerine 3 trilyon lira, sivil esnafa ve müteahhite 2 trilyon 875 milyar borcu bulunmaktadır.

— Belediye, İller Bankasında borçlanmaktadır. Çok cüzi miktarlarda Ziraat Bankasından, Halk ve Vakıflar Bankasından da borç alınabilmektedir. Ama alınan bu borçlar vadesi düşüktür, geri ödeme süresi de kısadır. Bu nedenle, belediyeler, bu kurumları pek tercih etmezler.

— Belediye aldığı borçları geri ödemede herhangi bir sıkıntı yaşamamaktadır.

— Belediye, yaşadığımız küreselleşme süreci ve teknoloji devrimin getirdiği gereksinimleri karşılamak zorunda kaldığı için “ borçlanma” yapmak zorundadır.

— Isparta Ticaret ve Kültür Merkezi Projesi, Kavşak Düzenleme Alt Ve Üst Geçitleri Projesi, Çay boyu Projesi ve Ayazmana borç kullanarak yapılan projelerdir.*

5. Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye’deki belediyeler gelişme içinde oldukları için daha fazla gelire ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla, belediyelerin gelir ve gider arasındaki dengesizliklerle mücadelede son yıllarda ortaya çıkan borçlanma unsurunun belediye maliyesinde mali disiplini bozacak hale gelmesi bu konunun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü belediyeler, gelirleri nispetinde harcama yapmak zorunda oldukları için, belediye harcamalarında rasyonel davranılmasının alternatif maliyeti olarak, vatandaşa verilen hizmetin daha az, eksik veya kalitesiz verilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda belediyelerin borç kullanması sonucunda bu durumdan etkilenen kesim o kent sınırlarında yaşayan halktır. Çünkü belediye borçlarını belediyenin vergi aldığı yükümlüler ödemektedir. Vergi yükünden kurtulmuş fakat borçlanma ile yapılan hizmetten yararlanmış olan belde halkı kazançlı durumdadır. Buna karşın, hizmet almadan eski borçları ödeyen gelecek nesil vergi yükümlüleri zarardadır. Bunun yaratacağı haksızlığı önlemek için belediyeler yararı gelecek nesillerde de devam edecek olan eserlerin (Köprü, Meydan, Alt ve Üst Geçitler, Park, gibi) maliyetini vergi yerine tahvil çıkararak ödemeyi tercih edebilirler. Belediyenin borçlanması bir bütün olarak topluma herhangi bir kazanç sağlamaz, vergiden kurtulan kent halkı belediyenin aldığı borçların faiz ve itfa yükü altına girerler. Bu yükün bugünkü değeri ödemekten kurtuldukları vergi değerine eşittir. Yükümlüler vergi ödemeyi, bir faiz yüküne katlanarak sadece ertelemiş olurlar.

Belediyelerin borçlanmasının en önemli sonucu, yukarıda da belirttiğimiz gibi gelecek kuşakların kullanacakları kaynakların şimdiden ipotek altına alınmasıdır. Eğer, kullanılan kaynaklar gelecek kuşaklara yararlı olacak şekilde ilgili hizmetler için kullanılırsa o zaman sonuç değişecektir. Yani borç bir yüküdür, fakat şimdiki ve gelecek kuşakları birlikte düşünerek kullanılırsa etkisi azdır.

---

* Isparta Belediyesiyle ilgili tablolardan elde edemediğimiz bilgileri Isparta Belediye Başkan Yardımcısı Ahmet Aydemir’le yapılan görüşme sonucu elde edilmiştir.

Belediye Gelirleri İçindeki Borçlanmanın Yeri ve Bütçesel Etkileri : Isparta
Belediyesi Örneği

Belediye hizmetlerinin finansmanında borçlanma üzerine yapılan bu çalışmada belediyelerin zamanla gelirlerinin giderlerini karşılamaya yetmediği, merkezi idarenin belediyelere yeteri kadar finansman sağlamadığı ve bunun üzerine de belediyelerin iç ve dış kaynaklardan borçlanmaya gittiği ortaya çıkmıştır. Belediye borçlanmalarının ülkemizde özellikle dış borçlanmaların, 1986 yılına kadar hemen hemen olmadığı fakat büyük miktarlarda kaynak isteyen yatırımların zamanla nüfusa bağlı olarak artmasıyla yapılması; dış kaynak ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Örnek çalışmamızda gördüğümüz gibi, Isparta Belediyesi de küçük ölçekli bir belediye olduğu için daha çok iç borçlanmaya başvurmaktadır. Dış borcu sadece Devlet Planlama Teşkilatınca 1995 yılı yatırım programında Isparta Belediyesi Kanalizasyon Projesi arıtma Tesisi için kullanmıştır.

Belediyelerin iç kaynaklardan borçlanmalarında kamu kredisinin payının düşmesi, özel kredilerinin payının artması, belediyelerin kamu kredisinden uzaklaşmalarının bir göstergesi olmuştur. Belediyelerin hizmet sunmadaki kaynak ihtiyaçlarını iç kaynaklardan sağlamaları konusunda yapılabilecek düzenlemelerin önemli olduğunu, bu konuda İller bankası'nın rolünün ve işleyişinin yeniden ele alınması faydalı olacaktır.

Belediyelerin borçlanması konusunda yapılan ve yapılacak olan düzenlemeler hassasiyetle devam etmeli, bu konuda özellikle borçların affi şeklinde tavizler verilememeli, böylece de belediyeler arasında hem eşitsizlik yaratılmamalı, hem de kolay borçlanmanın yolu açılmamalı, belediye kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ARIKBOĞA Ü., **Yönetimler Arası Mali İlişkiler**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 2004.

ÇOŞKUN B., ve UZUN T., **Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Gelişimi, Niteliği Ve Muğla İli Yerel Yönetimlerin Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar**, 1. Baskı, Muğla Üniversitesi Yayını, Muğla 1999.

ERDEM M., ŞENYÜZ D., TATLIOĞLU İ. **Kamu Maliyesi**, 3. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, Ocak 2003.

GÜLER, B.A. ,**Yerel Yönetimler**, TODAİE, 2. Baskı, Ankara 1998.

GÜLER, B.A., **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi- Yapısal Uyarılama Politikaları**, TODAİE Yayını, Ankara 1996.

NADAROĞLU H, **Mahalli İdareler**, Yenilenmiş 7.Baskı, Beta Yayıncılık, Ekim, 2001.

Ali YAVUZ, Ceyda ŞATAF

ÜSTÜNİŞİK B., YETER E., Belediyelerde Öz Kaynak Sağlanması Ve Mali Yapının Yeniden Şekillenmesi, **Türk Belediyecilik Derneği**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, Nisan 1998.

MAKALELER

BRANS M. Teories of Local Government Reorganization: An Empirical Evaluation”, **Public Administration**, Volume: 70, Autumn 1992.

DOLORES M., MCKENZIE R.B. , Bureaucratic Profits Migration Cots, and the Consolidation of Local Government , **Public Choice**, Volume: 23, 1975.

FALAY N., “1980 Sonrasında Yerel Yönetimlerin Finansman Açığı Sorunu Ve Türkiye”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 5, Eylül 1995.

GÜLER B.A., “ Belediye Gelirlerinin Yapısı, 1925-1989”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Ocak 1994.

GÜNDOĞDU G., “Üniter Ve Federal Devlet Sistemlerinin Yerel Yönetimler Açısından Karşılaştırılması”, **İller Ve Belediyeler Dergisi**, Sayı:668, Temmuz 2001.

KALABALIK H., “Yerel Yönetimlerin Özerkliği”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, Sayı:640, Şubat 1999.

KELEŞ R., “ Demokratik Gelişmemizde Yerel Yönetimler”, **Bahri Savcı'ya Armağan**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını, No:7, 1988.

TEKELİ İ., “ Yerel Yönetimlerde Demokrasi Ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi,” **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:16, Sayı: 2, Haziran 1983.

ÜVEZ M.,“Yerel Yönetimler”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, Sayı: 674, Ocak 2002.

Diğer

DİE Yayınları, **Belediye Kesin Hesapları**, Ankara, 2004.

DPT, **Mahalli Hizmetlerin Yerinden Karşılınması, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara ,1991.

FALAY N., **Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi ve Mali Sorunları**, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, 1980.

KÖSE H.Ö., “ Yerel Yönetim Olgusu Ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi”,**Sayıştay Dergisi**, Sayı: 52, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der52m1.pdf>, Erişim Tarihi:17.02.2005.

SAKINÇ S. , “Vergilendirme Yetkisinin İdarelerarası Tahsisi Ve Türkiye Uygulaması”, **XIII. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Bodrum, 13–16 Mayıs 1998.

Belediye Gelirleri İçindeki Borçlanmanın Yeri ve Bütçesel Etkileri : Isparta
Belediyesi Örneği

YAKAR ÖNAL A., “Türkiye’deki Yerel Yönetimlerin Borçlanma Süreci:1980-2000”, **XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumu**,Türkiye’de Kamu Borçlanması (Ekonomik ve Sosyal Etkileri, Beklentiler), 12-16 Mayıs 2003, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma Ve Uygulama Merkezi, Yayın No:16,Girne- Kıbrıs, s. 574-575.

YILMAZ H.H., “Mali Desentralizasyon: Mevcut Yapının Belirleyiciliğinde Bir değerlendirme”, http://www.tesev.org.tr/etkinlik/Hakan_Y_sunum1.ppt, Erişim Tarihi: 25.12.2004.

http://www.hazine.gov.tr/stat/KAF_Tablo01.htm, Erişim Tarihi: 12.06.2006.

Isparta İl Yıllığı, 60.yıl, 1923–1983.

Isparta İl Yıllığı, 1967.

Isparta İl Yıllığı, 1996.

Süleyman Demirel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Yıl/Volume: 2, Sayı/Issue: 3, s. Bahar 2006

**YERLEŞİM BİRİMİNİN SEÇMEN TERCİHLERİNE
ETKİLERİ BAĞLAMINDA KENT VE KÖY SEÇMENLERİ
ISPARTA KENTİ VE KÖYLERİ ÖRNEKOLAY
ARAŞTIRMASI**

Hakan M. KİRİŞ*

**URBAN AND RURAL VOTERS
IN THE CONTEXT OF SETTLEMENT EFFECTS ON VOTER
CHOICES
THE CASE OF ISPARTA CITY CENTER AND IT'S VILLAGES**

ABSTRACT

Urban and rural are the most basis discrimination about settlements. As the subject of this discrimination, urban and rural have influence on individual's political behaviours they show as voters with the effect of socioeconomic properties they present. Despite the current developments in transportation and communication technologies, living in urban and rural, voters' preferences and tendencies acquire a shape with the effect of other motives. That rural participation to the elections have higher rate, which is determined by the previous researches in our country, lasts for 1999 and 2002 general elections. Furthermore, urban has much more variety of ideological idea and tendency to the vote for the left. In this context, the differentiation of voter behaviours in urban and rural are investigated by the field study made in the city center and villages of Isparta. The dilemma between rural and urban, although it has decreased in few decades, lasts its existence. That situation is quite obvious in the voters' behaviours living in rural and urban.

---

*Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi ABD Araştırma Görevlisi.

GİRİŞ

Seçmenlerin siyasal katılma yolları içinde en fazla kullandığı şekil, gözleme ve nicelik bakımından araştırmalara daha fazla oranda somut veri olanağı sunan, oy verme yoluyla katılmadır. Milbrath'ın sınıflandırmasına göre siyasal katılma yolları izleyici faaliyetler, geçiş faaliyetleri ve gladyatör faaliyetler olarak sıralanmaktadır. Bu sıralamada oy verme yoluyla siyasal katılma, en az çaba gerektiren izleyici faaliyetler kapsamına girmektedir. (MILBRATH,1965:18). Bunun için seçmenin sergilediği yahut sergileyeceği davranış siyasal iktidarın kurulumunu ve izleyeceği politikaları yakından etkiler.

Seçim, çoğunlukla toplu bir iradenin birden fazla aday ya da seçenek arasından bir tercihte bulunmasıdır (SEZEN,1994:50). Oylama, vatandaşların kamusal görevler veya politik karar alıcı mekanizmalar için adaylar veya partiler arasından seçim yapmasıdır. Başka bir deyişle oy kullanma yoluyla topluluğun onaylama ya da onaylamama şeklindeki görüşü ortaya çıkmakta ve resmi olarak kayıt altına alınmaktadır (QUESTIA,18.07.2005).

Seçmen davranışı ise bireyin yurttaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkesinde yapılan seçimlere, yönetici kadroyu belirleme amacıyla katılmasıdır (GÜLMEN,1979:18). Daha detaylı bir tanımlama ile seçmen davranışını; yurttaşların öncesi ve sonrası da dahil olmak üzere seçimlerle ilgili sergiledikleri, çeşitli unsurların etkisiyle şekillenen, seçime katılıp katılmama, katılma durumunda tercih yapma, seçim sonrasında bu tercihini sürdürme ya da değiştirme amacına dönük siyasal davranış şekli olarak tanımlayabiliriz.

Bireylerin seçmen olarak sergiledikleri davranışlar üzerinde etkili olan pek çok sosyoekonomik faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri de yerleşme şekli ve kentleşme düzeyidir. Bu konuda alınabilecek en temel ayırım kent ile köydür. Kent ve köy birbirinden sosyal yapıları, ekonomik uğraşları ve davranış kalıpları bakımından ayrılmaktadır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin sağladığı geniş imkanların kent ve köy ayırımını, bu konuda daha önce yapılan araştırmalarda yer alan durumuna göre azalttığı düşünülebilirse de, söz konusu ayırım günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Bu ayırım, siyasal ilgi ve bilgi düzeylerine yansımaktadır. Kent ve köy ayırımı siyasal katılmada ve daha somut gözleme olanağı sunan seçmen davranışlarında göze çarpmaktadır.

Kent ve köy toplumlarının yapıları gereği siyasal katılmayı farklı anlam, önem ve öncelikte algılayacakları öngörülebilir. Yine de yapılan pek çok araştırma kentli ve köylü seçmenlerin davranış farklılıklarını tam ve mutlak şekilde bir kurala bağlayamamıştır. Bunun nedeni yerleşim biriminin etkisini tek başına gözleme zorluğundan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte bireylerin yaşadıkları yerin kent ya da köy olmasının beraberinde getirdiği sosyoekonomik, psikolojik ve siyasal unsurlar seçmen algı ve kararlarında şekillendirici birer faktördür.

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

Ülkemizde 1927-1950 döneminde kentlerde bulunan nüfusun oranı önemli bir değişim göstermemiş, 1950 yılından sonra kentlerde bulunan nüfusun oranı hızla artmıştır. Türkiye’de kentlerde bulunan nüfus, köylerde bulunan nüfusa göre çok büyük bir hızla artmaktadır. 1990 -2000 döneminde kentlerde bulunan nüfusun yıllık artış hızı binde 26.8 iken köylerde bulunan nüfusun yıllık artış hızı binde 4.2’dir. 1927-2000 dönemi dikkate alındığında, ülkemizde 1985 yılından sonra kentlerde bulunan nüfusun köylerde bulunan nüfustan daha fazla olduğu bir dönemin başladığı görülmektedir. Ülkemizde kentlerde bulunan nüfusun oranı son on yılda önemli artış göstererek 1990 yılında %59 iken 2000 yılında %64.9’a yükselmiştir (DİE,24.04. 2005). Bu bağlamda düşünülecek olursa kentli seçmen sayısının tüm seçmenler içindeki oranı artmaktadır. Dolayısı ile farklı seçim dönemlerinde karşılaştırılan kent ve köy seçmenlerinin oranları, söz konusu edilen her dönemde değişmekte ve toplam seçmen sayısı içinde bunların payı kent seçmenleri lehine değişmektedir. Buna karşın günümüzde “kent” tanımı içinde kasabadan metropole kadar çok farklı özelliklere sahip yerleşimler toplanmaktadır. Bu bakımdan yapılacak araştırmalarda kent tanımı içinde bir ayrıma gitmek gereklidir.

Bu çalışma 21.yüzyılın ilk yıllarını yaşadığımız bugünlerde kent ile köy ayrımını; daha önceki yıllarda yapılan çalışmalar ile ortaya konan bazı verilere yer vererek 1999 ve 2002 genel seçiminin ve alan araştırmasının yeni bulguları yardımıyla güncellemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla alan araştırması Mayıs ve Haziran 2005 tarihlerinde Isparta kenti ile köylerinde anket formunda yer alan parti ve lider tercihi ile ideolojik görüşlere ilişkin soruların 758 kişilik örneklem kitlesine yöneltilmesi ve alınan yanıtların değerlendirilmesi yoluyla yürütülmüştür. Isparta kenti Güneybatı Anadolu’da yer alan orta büyüklükte ve gelişmekte olan bir kenttir. Yakın geçmişte ve bugün de Isparta’nın Türk siyasal hayatında önemli bir yeri vardır.¹ Bu açıdan da Ispartalı seçmenlerin yönelimleri önemli bir araştırma konusu olarak öne çıkmaktadır.

1. KENT ve KÖY AYRIMININ SEÇMEN DAVRANIŞLARINA ETKİLERİ

Yerleşim birimi sadece kendi başına bir değişken olarak değil, aynı zamanda diğer sosyo-ekonomik faktörleri de etkileyerek seçmen davranışları üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu açıdan kent ve köy olarak en genel şekilde inceleyeceğimiz ayrım, yerleşim yerine göre farklılaşan iki seçmen grubuna ait veriler yoluyla ortaya konacaktır.

Literatüre baktığımızda kent - köy karşıtlığının siyasal davranışlara olan etkisinin mutlak bir kurala bağlanamadığı görmekteyiz. Bu konuda

---

¹1964’te Adalet Partisi Genel Başkanı ve 1965’te başbakan olup daha sonraki yıllarda aralıklarla başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapan Süleyman Demirel ile 1995 yılında Anavatan Partisi’nden Isparta Milletvekili olup 57, 58 ve 59. hükümetlerde bakanlık görevi yürüten, Nisan 2005’ten bu yana da Anavatan Partisi Genel Başkanı olan Erkan Mumcu, önde gelen “Ispartalı” siyaset adamlarıdır.

Hakan KİRİŞ

başlıca iki görüş² göze çarpmaktadır: Bunlardan ilki, kentleşme düzeyinin artması ile kent düzeyinde yerleşme şekillerinde siyasal katılımın da artacağını belirtmektedir. Diğer bir görüş ise, yerleşim yerinin büyümesi ile siyasal katılımın artacağı şeklindeki ilk görüşe karşıt bir tez ileri sürmektedir. Bu görüşe göre, büyük kentlerde fertlerin siyasal etkinlik duygusu azalmakta ve çeşitli siyasal katılma olanaklarına rağmen katılım düzeyi düşük kalmaktadır (NIE/VERBA,1989:43,44).

Turan'a göre, yerleşme birimi büyüdükçe, farklı ve ortalamadan ayrılan siyasal görüşlerin benimsenmesi ve duyurulması için daha olumlu bir ortam belirlemektedir. Yerleşme birimi küçüldükçe kişiyi ortama uymaya zorlayan toplumsal baskılar artmaktadır. Yine ortamın etkisi, miting, gösteri yürüyüşü türündeki katılma biçimlerini kentsel ortamlarda daha kullanılabilir kılmaktadır (TURAN,1986:82).

Kent ve köy seçmenlerinin davranışları başlıca iki başlık altında incelenebilir. Bu başlıklardan birincisini seçimlere katılım oranları, ikincisini ise kullanılan oyun işaret ettiği tercih ve eğilimler oluşturmaktadır.

Kalaycıoğlu, oy verme konusunda yapılan araştırmaların çoğunluğunda ortaya çıkan verilerin topluluğun çözülmesi modelini desteklediğini belirtmektedir (KALAYCIOĞLU,1983:24). Modele göre köy seçmenleri kendilerini kenttekilere göre daha etkin hissetmekte ve bu sebeple daha yüksek bir oranda seçimlere katılma davranışı göstermektedirler.

Diğer yandan kırsal bölgelerdeki daha yüksek siyasal katılımı açıklamak için genellikle köylerin daha küçük ve türdeş oldukları, sosyal dayanışmanın ve sosyal baskıların daha kuvvetli olduğu ve yöresel eşrafın çok sayıda seçmeni daha büyük kolaylıkla mobilize edebildiği ileri sürülmüştür. Bunun yanında kentsel yaşantının, kişilere oy verme dışında ve belki ondan da etkin nitelikte alternatif siyasal katılma yolları sağladığı, bunun da oy vermenin nisbi önemini azalttığı belirtilmiştir (ÖZBUDUN,1975:105). Bu doğrultuda il düzeyindeki seçim istatistikleri kentte oy verme yoluyla siyasal katılımın kırsal bölgelere göre azalmakta olduğunu göstermektedir. Köyde görülen yüksek orandaki oy vermeyi, sosyal uyarılık ya da bütünlük ile, kentteki daha düşük oy verme oranını da parti sistemine duyulan hoşnutsuzlukla açıklamak mümkündür. Buna ek olarak kırsal kesimde yüksek düzeydeki oy verme oranı, siyasal sisteme olan bağlılık ifadesi, siyasal sistemden hoşnutsuzluğun ifadesi, siyasal içeriği olmayan duygusal bir durum veya uyarılmış oylama gibi unsurlarla da açıklanabilir (KALAYCIOĞLU,1986:553).

Baykal'a göre kırsal kesimde yaşayanların yüksek siyasal katılma gösterip öte yandan siyasal katılımı olumsuz etkilediği söylenen sosyo-ekonomik özelliklere sahip olması yerleşim yeri, eğitim, gelir, meslek gibi siyasal katılımı etkileyen temel değişkenlerin ülkenin ülke bütününde değil,

---

²Bu görüşlerden biri "*harekete geçirme modeli*" diğeri ise "*topluluğun çözülmesi modeli*" olarak adlandırılmaktadır. Bkz. Norman H. NIE, Sidney VERBA, Philip E. CONVERSE, (Çev. TURAN İlter, KARAMUSTAFAOĞLU Tunçer), **Siyasal Katılma Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı**, Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları, Ankara,1989.

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

bazı alt gruplar için geçerli olmasından kaynaklanmaktadır (BAYKAL,1970: 69). Bu açıdan toplumsal bütünleşme kavramı öne çıkmaktadır. Bütünleşmenin ileri düzeyde olduğu bir toplumda kent ve köy farklılaşması daha kısıtlı olurken, ikili bir yapıya sahip olan toplumda kent sürekli değişmekte, köy ise geleneksel olanı muhafaza etmektedir. Bu durumda kent ile köy karşıt iki gerçekliği temsil etmektedir. Bu tip bir ayrışmanın olduğu toplumlarda kent ve köylerde yaşayanlar birbirinden oldukça farklı değerlere sahip olacak ve bu değerlere göre davranacaklardır.

Bu konuda değinilmesi gereken bir diğer nokta, kentte ve köyde seçmenin gösterdiği eğilim ve bu eğilim doğrultusunda ortaya çıkan oyun yönüdür. Bu bağlamda Kışlalı, genel olarak kalabalık nüfuslu yerleşimlerde seçmenin oyları daha değişim yanlısı ve ilerici olurken, az nüfuslu yerleşimlerde seçmen tutucu eğilimler gösterdiğini belirtmektedir. (KİŞLALI,1999:61). Özsoy'a göre sanayileşme ve kentleşmenin arttığı yörelerde sol oylar artarken, geleneksel toplum yapısının olduğu yerlerde egemen olan faktörlerin etkisiyle (kitle iletişim araçlarının yetersizliği, eğitim seviyesinin düşük olması, toplumsal gruplaşma ve örgütlenmenin zayıflığı gibi) bu tür oyların oranı azalmaktadır (ÖZSOY,2004:28).

2. TÜRKİYE'DE KENT ve KÖY AYRIMININ SEÇMEN DAVRANIŞLARINA ETKİLERİ

2.1. Türkiye'de Seçimlere Katılım Açısından Kent ve Köy Seçmenleri

Ülkemizde siyasal katılma konusunda önde gelen çalışmalardan birini hazırlamış olan Özbudun, kentsel yaşam ile yüksek düzeyde siyasal katılma ilişkisinin istisnası olan ülkelerden birinin de Türkiye olduğunu belirtmektedir. 1961, 1965 ve 1969 seçimleri açısından kırsal bölgelerdeki seçime katılma oranı, kentlerde olduğundan önemli düzeyde yüksek olarak seyretmiştir (ÖZBUDUN,1975:107). TÜSİAD'ın "seçim sistemi ve siyasal partiler" araştırmasına göre kent ve köy seçmenleri arasında seçimlere katılmadaki fark, köyde "her zaman" başlığı altında seçimlerde oy kullanma %89.1 iken, bu oran kentte %88.2 olarak bulunmuştur. Aynı araştırmada yer alan metropolde seçime katılma oranı ise %85.9 olarak saptanmıştır. Bu şekilde bir ilişki, yerleşim birimi büyüdükçe bireylere sunduğu siyasal katılma olanaklarının çeşitlenmesi sonucu oy kullanmanın önemini köye göre yitirmesi ile açıklanmaktadır (TÜSİAD,2001:35). Bu kanıtı 1999 ve 2002 seçim sonuçları da destekler niteliktedir. Nuhurat ayrıca kırsal alanda kullanılan oyların niteliği ile ilgili olarak, Türkiye'de köy seçmeninin olağandışı oy kullanması konulu araştırmasında toplu oy veren köylerde oy vermenin büyük çoğunlukla feodal toprak düzenine bağlı olarak siyasal baskı ve kontrol sonucu ortaya çıktığını tespit etmiştir (NUHRAT,1971:219,244).

Türkiye'de seçimlere kente göre köyde daha fazla bir katılma oranının olması durumu 1999 ve 2002 seçimlerinde de

Hakan KİRİŞ

tekrarlanmıştır. Her iki seçim dönemine baktığımızda hem Türkiye genelinde hem de tek tek illerde köy seçmenleri kenttekilere göre seçimlere daha yoğun bir katılma göstermişlerdir (DİE,24.04.2005). 1999 genel seçimi verilerine göre il bazında sözünü ettiğimiz genellemeye istisna teşkil edici sadece iki örnekle karşılaşmaktayız. Bunlar, Çankırı ile İstanbul'da Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Bakırköy, Esenler, Güngören, Küçükçekmece, Zeytinburnu, Büyükçekmece, Çatalca ve Silivri'den oluşan 3. seçim çevresidir. Çankırı'da %89.7 kırsal katılmaya karşın %90.5 oranında kentsel katılma sergilenirken, İstanbul 3. bölgede kentsel katılma %81.5 ve kırsal katılma da %79.8 oranında gerçekleşmiştir.

2002 seçimlerinde ise, kırsal katılma yine kentsel katılmanın üzerinde bir oranda gerçekleşmiştir. Ancak bu dönemde 1999'daki durumun biraz farklılaştığı göze çarpmaktadır. 2002'de kentsel katılmanın kırsal katılmadan yüksek oranda gerçekleştiği illerin sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu seçimlerde Çankırı ve İstanbul 3. Bölgede yine kentsel katılma fazla olurken bunlara ek olarak, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Tokat, Yozgat, Aksaray ve Kırıkkale'de de kentsel katılma kırsal katılmayı oransal olarak geçmiştir.

2002'de seçimlere kentsel katılmanın yüksek olduğu il sayısının artmasına rağmen Türkiye ortalamasında 1999'da kırsal katılma %80.2 olurken, kentsel katılma oranı %77.8 olmuştur. 2002'de kırsal katılma %73.9, kentsel katılma ise %68.6 oranında sergilenmiştir. Kırsal katılmanın kentsel katılmadan daha yüksek olmasına rağmen kentte de seçimlere katılmanın önemli görüldüğü söylenmelidir. Bunun nedeni oy kullanma dışındaki siyasal katılım yollarının ya çok az kullanılabilmesi ya da bu yolların kullanımının kısıtlanmasından olmasından kaynaklanıyor olabilir.

2.2. Türkiye'de Tercih ve Eğilimler Açısından Kent ve Köy Seçmenleri

Özbudun, birbirini izleyen üç genel seçim dönemini kapsayan (1961, 1965 ve 1969) araştırmasında bazı verilere ulaşmıştır. Bu verilere göre, söz konusu dönemin iki büyük partisi olan Adalet Partisi (AP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin kentlerde kırdan olduğundan daha güçlü bir görünüm sergiledikleri fakat kırsal bölgelere gelindiğinde küçük partilerin ve bağımsız adayların etkinlik düzeylerini arttırdıkları ortaya çıkmaktadır (ÖZBUDUN,1975:110). 1973 Seçimlerinde kentlerde CHP'nin oy oranı diğer partilerden oldukça fazladır. AP'nin oyları ise, kentte ve köyde birbirine yakındır. 1969'dan 1973'e CHP'nin kentte kazandığı oylar %9'a yakın bir artış gösterirken, bu partinin söz konusu iki seçim arasında köydeki oyları %3 oranında artmıştır (TURAN,2004:95). 1960'lı yıllardan 1973 seçimlerine uzanan süreçte dikkat çeken değişim CHP'nin kentteki oylarının yüksek oranlı, köydeki oylarının düşük oranlı artış göstermesine karşın AP oylarının her iki alanda da birbirine yakın şekilde seyretmesidir. CHP oyları

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

ise, 1973'e gelindiğinde köy ve kent arasında oldukça farklı bir görünüme sahiptir.

TÜSES Vakfı tarafından farklı dönemlerde yapılan araştırmalar da konuya katkı sağlayıcı niteliktedir. Buna göre, kent – kır ayrımında seçmenlerin siyasal eğilimleri şu şekilde tespit edilmiştir: Kendini “solcu” olarak tanımlayan seçmenlerin %76.8'i kentli, %23.2'si köylü; “sağcı” olanların %49.1'i kentli, %50.9'u köylüdür (TÜSES,1999:55). Burada solcu seçmenlerin büyük çoğunluğunun kentli olması dikkat çekicidir.

Yine TÜSES verilerine göre, partilerin kent ve köy seçmenleri tarafından 1998 ve 2002'de yapılan araştırmalarla tercih edilme düzeylerine baktığımızda her iki dönemin de benzer sonuçlar ortaya koyduğunu görmekteyiz(TÜSES,1999:109; TÜSES,2002:74,86). Buna göre, CHP ve DSP başta olmak üzere, AKP, ANAP, RP (FP) ve HADEP kentli görünüm sergilemektedir. CHP ve DSP'nin tercih edilme oranları içinde kentli seçmenlerin ağırlıklı olması (1998'de CHP için %72.1, DSP için %69.9 ve 2002'de CHP için %57.5) sol partiler olarak bilinen bu iki partinin kentlerde daha fazla ilgi gördüklerini ortaya koymaktadır.

RP (FP)'nin kentte tercih edilme oranı da oldukça yüksektir. Bunun yanında kentli görünüm sergileyen diğer parti, ANAP'tır. 2002'de AKP ve HADEP'i tercih eden seçmen kitlesinin yarısından az miktarda fazlası (%51) kentlidir. Bu açıdan araştırmada yer alan partiler arasında kent ve köyde olmak üzere en dengeli dağılımı bu iki parti gösteriyor denilebilir.

Köy seçmenlerinin daha yüksek oranlarda tercih ettikleri partiler ise her iki araştırma döneminde de DYP ve MHP'dir. Özellikle DYP, köy seçmenleri arasında önemli bir çoğunluğa sahiptir (1998'de %67.7 ve 2002'de %65).

Tablo 1. 1999 ve 2002 Genel Seçimlerinde Türkiye Geneli'nde Kent ve Köy Seçmenlerinin Parti Tercihleri (Yüzde)

Ad	1999 Genel Seçimleri			2002 Genel Seçimleri		
	Kent	Köy	Ortalama	Kent	Köy	Ortalama
AKP	-	-	-	33,45	31,94	34,3
ANAP	13,09	13,78	13,2	5,02	6,73	5,1
CHP	8,49	7,59	8,7	17,22	14,89	19,4
HADEP- DEHAP	7,85	5,2	4,7	9,37	7,72	6,2
DSP	17,72	17,04	22,2	1,11	1,51	1,2
DYP	12,21	15,96	12,0	8,9	13,44	9,5
GP	-	-	-	6,07	4,9	7,2
MHP	19,7	18,04	18,0	9,34	9,18	8,4
FP-SP	14,36	14,7	15,4	2,67	2,51	2,5
DİĞER	6,66	7,61	5,8	6,81	7,14	6,2

Tablo, DİE 1999 ve 2002 Seçimleri Verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Hakan KİRİŞ

1999 genel seçimlerinde kentlerde daha fazla tercih edilen partiler, HADEP, MHP, CHP ve DSP olmuştur. Buna karşın köylerde ağırlıklı olarak tercih edilen partiler ise, DYP, ANAP ve FP'dir. 1999'da kentte ve köyde aldığı oyları arasındaki farkın en fazla olduğu parti HADEP'tir. Bu partinin ardından sırasıyla MHP, CHP ve DSP gelmektedir. Ancak bu partilerin iki yerleşim biriminden aldıkları oy oranlarındaki fark HADEP kadar belirgin değildir. 1999'da köyden daha fazla oy alarak belirginleşen parti DYP'dir. Bu partinin köyde sağladığı oy oranı ile kentteki oy oranı arasında %3.75 oranında fark bulunmaktadır. DYP'nin ardından köydeki oy oranları fazla olan diğer iki parti olan ANAP ve FP'nin köydeki oy oranları DYP kadar yüksek değildir.

2002 genel seçimlerinde kentlerde daha yüksek oranda oy alan partiler, CHP, DEHAP, AKP, GP, MHP ve SP'dir. DYP, ANAP ve DSP'nin oy oranları ise köyde daha fazladır. 2002'de kent oylarının en belirgin olduğu parti, CHP olmuştur. CHP'yi sırasıyla DEHAP, AKP, GP, MHP ve SP izlemektedir. Köyde en belirgin parti ise yine DYP olmuştur. DYP'nin iki yerleşim birimi arasındaki oy oranlarının 2002'deki farkı, 1999'daki farkından daha fazla olmuştur (%4.54).

Her iki seçim döneminde de kentteki oy oranları daha yüksek olan partiler, CHP, MHP ve DEHAP (HADEP) olurken, köyde daha yüksek oranda oy alan partiler DYP ve ANAP olarak gözükmektedir. AKP ve GP, yeni kurulan ve sadece 2002 seçimlerine katılan partiler iken FP (SP), 1999'da köyde, 2002'de ise kentte daha yüksek oranda oy almıştır.

Daha önce yapılan araştırmalarla elde edilen veriler ve seçim sonuçları göz önüne alındığında kent ve köy arasında en fazla oranlarda ayrışan iki parti CHP ve DYP'dir. Bu partilerden CHP kentli, DYP ise kırsal bir görünüme sahiptir.

CHP, 1960'lardan bu yana kentlerden daha yüksek oranlarda oy kazanmaktadır. Bunun nedeni CHP'nin köylerde sahip olduğu olumsuz imajın seçmen davranışlarının sergilenmesinde, DP yanlılığı gibi, CHP karşıtlığı şeklinde bir gelenek oluşturması ile CHP'nin siyasal yelpazenin soluna yönelmesidir. Bu durum köylerde halen büyük antipati ile karşılanmaktadır. Buna ek olarak CHP'nin kuruluşundan itibaren merkez odaklı, çevreyi dışlayan bürokratların partisi görünümünde olması da önemli bir etkidir.

Diğer yandan DYP'ye yönelimin yaşlılarda gençlerden daha fazla olması bulgusuna DYP'nin kentlere göre köylerden belirgin şekilde daha fazla oy aldığı bulgusunu ekleyebiliriz. Bu durum DYP'ye en büyük desteği sağlayan toplumsal grubun çiftçiler olmasından kaynaklanmaktadır. Bu konuda Batı'da ve Türkiye'de yapılmış araştırmalar, çiftçilerin genellikle muhafazakar sağ partilere yöneldiklerini göstermektedir (SİTEMBÖLÜKBAŞI,2001:209). Yaşlı nüfus ve çiftçiler köylerde daha yoğun yerleşmişlerdir. Buna DYP'ye yönelimin DP ve AP geleneğinden kaynaklandığı da eklenebilir. Ancak bu yönelim DP ve AP'nin de köylerden daha fazla oranda oy aldığını göstermez. Nitekim AP, "kırsal parti" imajına karşın 1961, 1965 ve 1969 seçimlerinde kentte daha fazla oy almıştır (ÖZBUDUN,1975:109). DYP'nin köylerdeki gücünü de bu doğrultuda yani köylerde yerleşmiş düşünce ve tutumların kentlere göre daha zor ve uzun

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

zamanda değişmesinde bulabiliriz. Diğer bir deyişle köylerde bu iki partinin izleri ve onların geleneğini sürdüren DYP'ye yönelme eğilimi, azalarak da olsa, sürmektedir.

AKP ve GP, 2002'de kentlerden daha fazla oranda oy almışlardır. Bunun nedeni söz konusu partilerin 2002 seçimlerinden az önce kurulmalarıdır. Kentlerde yeni partilerin tercih edilme oranı daha yüksek olurken, köylerde bu partilere yöneliş daha az oranda olmuştur. Ancak AKP'nin köylerde sağladığı oy oranının da çok yüksek olması bu partinin muhafazakar görünümü ile açıklanabilir. Yeni kurulan ancak köyde önem verilen muhafazakarlığı sebebiyle AKP'nin köylerde kabul edilmesi daha kolay olmuştur.

3. ISPARTA KENTİ ve KÖYLERİ ÖRNEKOLAY ARAŞTIRMASI

Isparta'da tüm seçim dönemleri gözden geçirildiğinde en çok desteği kazanan dolayısı ile önemli bir seçmen kitlesi tarafından tercih edilen ve bu yönüyle süreklilik sergileyen partilerin Demokrat Parti (DP), Adalet Partisi (AP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) olduğu göze çarpmaktadır. Bu partiler 1950, 1954, 1957, 1969, 1973, 1987 ve 1991 seçimlerinde ilin tüm milletvekilliklerini kazanmışlardır. Bunun dışında 1983 seçimlerinde Anavatan Partisi'nin (ANAP) tüm milletvekilliklerini kazandığı görülmektedir. Bu açıdan Isparta'da sağ eğilimli partilerin önemli bir tabanı olduğundan bahsedilebilir. 2002 seçimlerinde de bu eğilim sürdürülmüştür. 1995 ve 1999 seçim dönemlerinde oldukça bölünmüş siyasal yelpazenin sağ kanadında nispeten daha dengeli bir dağılım gerçekleşmiştir. Isparta'da sol partiler ancak dört seçim döneminde birer milletvekilliği kazanmıştır (1961, 1965, 1977 ve 2002). 2002 Genel Seçimlerinde il genelinde %13.2 oranında oy alan CHP, 1977'den bu yana ilk kez Isparta'da milletvekilliği kazanmıştır.

DİE 2000 verilerine göre Isparta'nın %58.71'lik kısmı olan 301561 kişisi kentte, %41.29'luk kısmı olan 212120 kişisi kırsal alanda yaşamaktadır(DİE,2002:44). 3 Kasım 2002 seçimlerine ait verilere göre Isparta il genelinde toplam 261.973 seçmen bulunmaktadır. Kayıtlı seçmen sayısının nüfusa oranı %49.8'dir. (525.992 / 261.973) Toplam seçmen sayısı içinden oy kullanan yani seçimlere katılan seçmen sayısı 225.008'dir. Buna göre seçimlere katılım oranı %85.9 olarak gerçekleşmiştir. Geçerli oy sayısı ise 215.984'tür. İl, 5 milletvekili ile TBMM'nde temsil edilmektedir (DİE,2004;164).

3.1. Araştırmanın Hipotezleri

Alan araştırmasını yürütürken yola çıkılan hipotezler şunlardır:

- Kentte siyasal görüşler daha çeşitlidir. Kentte köye göre sol eğilimler daha yaygındır. Köyde ise sağ eğilimlerin daha yaygın olacağı düşünülmektedir.
- Köyde siyasal bilgiler sınırlı olduğundan lidere odaklı bir oy verme kente göre daha yaygın iken, kente program ve icraata köye nazaran daha çok önem verilmektedir.
- Kentte siyasal eğilimler ve parti tercihleri daha değişkendir. Buna karşın köyde yerleşmiş tutum ve davranışlar daha zor ve uzun sürede değişir. Buna göre, köyde geleneksel siyasal çizgiler benimsenerek parti tercihi yapılırken kente aşırı uçlara da yönelme ve daha fazla çeşitlenme görülmektedir. Buna ek olarak köylerde düşüncelerin daha yavaş değişmesi nedeniyle geleneksel partilerin tabanlarındaki çözülme kente olduğundan daha yavaştır.
- Sol partiler kente köylere göre, muhafazakar sağ partiler ise köyde kentlere göre daha yüksek oy oranına sahiptir. Kentte fikirlerin köylere göre daha hızlı değişmesine bağlı olarak yeni partilerin tercih edilme oranları kente köyden daha yüksektir.

3.2. Görüşülenlerin Sosyoekonomik Özellikleri

Ekonomik bileşenler, nüfus yapısı, nüfus yoğunluğu dolayısıyla hizmetlerin toplanması gibi nedenlerle kentte yaşayanlar köydekilere göre daha yüksek bir sosyoekonomik düzeye sahiptirler. Genel olarak köyde yaş ortalaması daha yüksektir. Köyde yaş grupları arasındaki dağılım dengesizdir. Buna karşın kentte dengeli bir dağılım mevcuttur. Köyde en fazla oranda 46 ve üstü yaş grubunda yer alanlar ile, kente ise en fazla 36 – 45 arasındaki orta yaş grubu ile görüşülmüştür. Hem kentte hem de köyde sayıca birbirine yakın oranlarda kadın – erkek gruplarıyla görüşülmüştür. Her iki alanda da görüşülen erkek oranı (%65) kadın oranından (%35) daha fazla olmuştur.

Meslek bakımından kentte çeşitlilik köyde ise türdeşlik göze çarpmaktadır. Kentte tarımsal ekonomi ile birlikte sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmişliği pek çok mesleği de ortaya çıkarmaktadır. Köyde ise çiftçi, işçi ve emekliler çoğunluktadır. Bu bağlamda kentte gelir düzeyinin de (400 – 1000 YTL arasında) köyden (0 – 400 YTL arasında) daha yüksek oranda saptandığı söylenmelidir. Son olarak kentte görüşülenler köyde görüşülenlerden daha yüksek eğitime sahiptirler.

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

3.3.Görüşülenlerin İdeolojik Görüşü

Hem kent hem de köy seçmenlerinin kendilerini en fazla oranda (%31.3) tanımladıkları ideolojik görüş “milliyetçilik”tir. Her iki alanda da milliyetçiliğin en çok rağbet gören ideolojik görüş olması, bu görüşün önemli bir kabul düzeyinde olduğunu göstermektedir. Nitekim ideolojik görüşü kendilerine sorulduğunda “elbette milliyetçiyim” şeklinde ifade eden pek çok kişiye rastlanmıştır. Bu durum milliyetçiliğin en yaygın ve en kolay ifade edilebilen ideolojik görüş olmasından kaynaklıdır. Bu haliyle milliyetçilik, sadece bir ideolojik görüş olmanın ötesinde bir kimlik biçimi olarak görülmektedir.

Tablo 2. Görüşülenlerin İdeolojik Görüşü

Görüşler	Kent Seçmenleri		Köy Seçmenleri		Tüm Seçmenler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Liberal	14	3,7	2	0,5	16	2,1
Muhafazakar	94	24,7	50	13,4	144	19,1
Sosyal Demokrat	65	17,1	11	2,9	76	10,1
Sosyalist	10	2,6	-	-	10	1,3
Milliyetçi	119	31,3	117	31,3	236	31,3
Bilmiyorum	52	13,7	112	29,9	164	21,8
Diğer	26	6,8	30	8	56	7,4
Sağcı	-	-	52	13,9	52	6,9
Toplam	380	100	374	100	754	100

Kentte milliyetçilikten sonra en yaygın tutulan ideolojik görüş “muhafazakarlık” (%24.7)’tir. Sosyal demokrat olarak siyasal görüşünü ifade edenler de (%17.1) önemli orandadır. Kentte ideolojik görüşünü bilmediğini söyleyenler de (%13.7) bulunmaktadır. Ancak bu yanıtı iki şekilde ele almak gereklidir. Bunlardan ilki ideolojik görüşünü ifade etmek istemeyenler diğeri ise kendini ideolojik görüşle tanımlayamayanlardır. Ancak bunların söz konusu oran içinde nasıl bir dağılıma sahip olduklarını tam olarak belirlemek olası değildir.

Kentte “diğer” başlığı altında ifade edilen ideolojik görüşler (%6.8), demokrat – milliyetçi, tek bir görüşle kendini ifade etmek istemeyenler, muhafazakar – demokrat, cumhuriyetçi, liberal – muhafazakar ve anarşisttir.

Kendini liberal (%3.7) ve sosyalist (%2.6) olarak tanımlayanlar kentte en düşük düzeylerde. Bunun başlıca iki nedeni olabilir:

1.Toplumun genelinin liberal ve sosyalist olarak ifade edilen ideolojik görüşler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, bu ideolojilerin olumsuz çağrışımlar yapması,

Hakan KİRİŞ

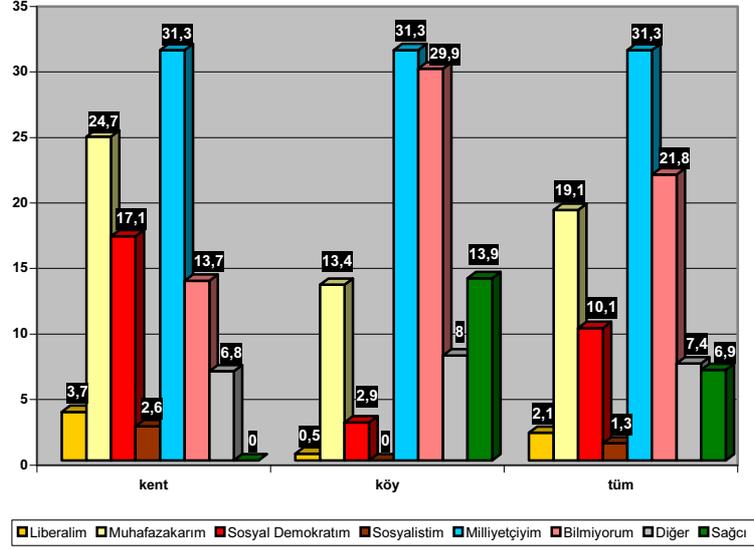
2.Kentin sektörel ekonomik yapısının etkisi. Henüz sanayileşen dolayısı ile sanayileşmenin unsurlarını tam olarak içermeyen Isparta kentinde sermayedarlar ve işçi nüfusu sınırlıdır. Bu sebeple söz konusu ideolojik görüşleri benimseyenler oldukça düşük düzeylerde kalmakta olabilir.

Köyde ise, milliyetçiliğin ardından ideolojik görüşünü bilmediğini ifade edenler (%29.9) gelmektedir. İdeolojik görüşünü bilmemek ifadesi kentte olduğu gibi iki şekilde ele alınabilir: görüşünü ifade etmeyenler ve ifade edemeyenler. Köyde de söz konusu iki nedenden birini tercih ederek ideolojik görüşünü ifadelendirmeyenlerin oranını tam olarak belirlemek olası değilken, bunlar arasında ideolojik görüşünü ifade edemeyenlerin kentteki benzerlerinden daha yaygın olduğu söylenebilir.

Anket formunda yer almayan ancak köyde görüşülenler tarafından oldukça fazla oranda (%13.9) tercih edilen “sağcı” görüşü bu önemi nedeniyle diğer başlığından ayrı olarak ele alınmaktadır. Köyde ideolojik görüş en genel ayrımıyla sağ-sol şeklinde algılanmaktadır. Köy seçmeni bu temel ayırım doğrultusunda kendini siyasal yelpazenin sağında konumlandırmaktadır. Onlara göre sağcılık, milliyetçilik ve dindarlık olarak anlaşılmaktadır. Nitekim anket uygulaması sırasında “bizden solcu çıkmaz, biz hepimiz müslümanız” benzeri ifadelerle sıkça rastlanmıştır.

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

Şekil 1. Kentte ve Köyde İdeolojik Görüşler

Köyde kabul gören bir diğer ideolojik görüş “muhafazakarlık”tır. Ancak muhafazakarlığın köydeki kabul oranı (%13.4), kentteki oranından (%24.7) oldukça düşüktür. Bu durum muhafazakarlığın anlaşılabilirlik düzeyinin köyde daha düşük olmasıyla açıklanabilir. Köy seçmenlerine göre sağcılık ve milliyetçilik siyasi yelpazedeki konumlarını yeterince açıklayıcıdır.

Köyde diğer başlığında ifade edilen ideolojik görüşlere baktığımızda, milliyetçi-muhafazakar, halkçı, müslüman, ülke için faydalı olan ve bağımsız gibi cevaplara rastlamaktayız.

Köyde kendini sosyalist olarak tanımlayana rastlanmazken, “sosyal demokrat” (%2.9) ve “liberal” oranı ise (%0.5) çok düşük düzeydedir.

Tüm seçmenlerin ortalaması göz önüne alındığında milliyetçiliğin en çok benimsenen, geçerli ideolojik görüş olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre yaklaşık olarak her üç seçmenden biri kendini “milliyetçi” olarak tanımlamaktadır. Bu durum, milliyetçiliğin daha önce değinilen özelliklerine değinerek açıklanabilir.

3.4. Görüşülenlerin Parti Tercihi

Hem kentte hem de köyde seçmenlerin oy vermeyi en fazla düşündükleri parti AKP olmuştur. Bununla birlikte yeni bir parti olduğu söylenebilecek AKP’ye oy verecek köy seçmenlerinin oranı (%40,3), kentteki orandan (%36) daha fazladır. Bu durum söz konusu partinin köylerde önemli ölçüde benimsendiğini göstermektedir.

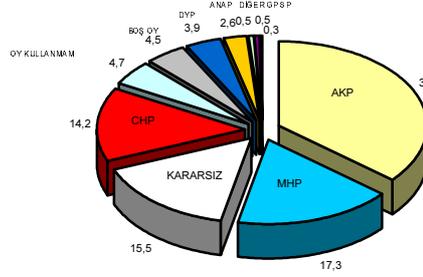
Tablo 3. Görüşülenlerin Oy Vermeyi Düşündükleri Parti

Parti Adı	Kent Seçmenleri		Köy Seçmenleri		Tüm Seçmenler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
AKP	137	36	150	40,3	287	38,1
ANAP	10	2,6	12	3,2	22	2,9
CHP	54	14,2	19	5,1	73	9,7
DYP	15	3,9	50	13,4	65	8,6
GP	2	0,5	-	-	2	0,3
MHP	66	17,3	19	5,1	85	11,3
SP	1	0,3	-	-	1	0,1
Oy Kullanmam	18	4,7	6	1,6	24	3,2
Boş Oy	17	4,5	6	1,6	23	3,1
Kararsız	59	15,5	86	23,1	145	19,3
Diğer	2	0,5	17	4,6	19	2,5
Bilmiyorum	-	-	7	1,9	7	0,9
Toplam	381	100	372	100	753	100

AKP'nin köyde daha fazla oranda desteklenmesinin öncelikli nedeni, bu partinin yeni bir parti olmasına rağmen toplumun geleneksel değerlerini temsil eder görünümü ile köy seçmenine yakın gelmesi olabilir. AKP'nin bu yönüyle köylerde tutunmuş olması şaşırtıcı değildir. Buna karşın AKP'nin tercih oranı kentte de oldukça yüksektir. AKP, kentte köydeki oranından %4 daha düşük desteğe sahiptir. Bazı partilerin kent ve köyde elde ettiği destekleri arasındaki fark daha belirgindir. Bu ayrıma göre CHP ve MHP büyük oranda kentte, DYP ise köyde tercih edilmektedir.

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

Şekil 2. Kentte Parti Tercihi

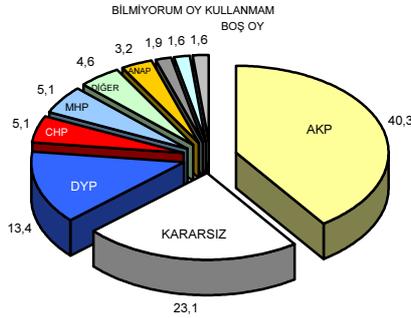

CHP'nin kentteki tercih oranı (14.2), köydeki oranının (5.1) yaklaşık üç katıdır. Yine MHP'nin kentteki tercih oranı (%17,3), köydeki oranının (%5.1) üç katından fazladır. Bu durum söz konusu iki partinin kentte ağırlıklı olarak benimsendiği görüşünü desteklemektedir.

DYP, köylerde daha fazla benimsenmiştir. DYP'nin köydeki oy oranı (%13.4), kentteki oy oranından (%3.9), %9.5 oranında daha fazladır.

Köylülerin DYP'yi tercih etmesinin önemli bir nedeni DP, AP, DYP doğrultusunda oluşmuş gelenektir. Nitekim Ozankaya, AP'nin köyde yüksek oranda benimsenmesini, o dönemde DP'nin yerini almasına, CHP'nin tek partili yıllardan ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasındaki sıkıntılardan kaynaklanan olumsuz imajı, yine bu partinin benimsediği ortamın solu politikasından, AP'nin de DP gibi CHP'nin seçkin siyasetinin karşısında olmasından, dine yönelik tutumlarından vs... kaynaklandığını saptamıştır (OZANKAYA,1971:174).

Şekil 3. Köyde Parti Tercihi

Diğer partiler bakımından benzer bir ayrımı yapmak için eldeki

Hakan KİRİŞ

veriler yetersiz görünmektedir. Bununla birlikte kentte oy kullanmayacağını ifade edenler (%4.7), köyden (%1.6) daha yüksektir. Benzer bir durum boş oy kullanacağını söyleyenler (kentte %4.5, köyde %1.6) için de geçerlidir.

Bununla birlikte köyde kararsız olanların oranı (%23.1), kentten (%15.5) daha fazladır. Kararsızlık her iki alanda da başlıca iktidar partisinden memnuniyetsizliği veya tersine tercih edilen eski parti ile iktidar partisi arasında kalmışlığı gösteriyor olabilir.

Köyde %4.6 düzeyinde tercih edilen “diğer” başlığında çoğunluğa ve genel eğilime göre davranacağını belirtenler bulunmaktadır.

Kent ve köy seçmenlerinin toplamından oluşan tüm seçmenlerin parti tercihlerine bakıldığında AKP'nin %38.1'lik oy oranı ile en büyük parti olduğu görülmektedir. %20'ye yakın seçmen kararsız durumda iken %10 civarında konumlanan partiler MHP (%10'un üzerinde), CHP ve DYP'dir (%10'un altında).

3.5.Oy Verilmesi Düşünülen Partiyi Tercih Nedeni

Kentte seçmenler oy verecekleri partiyi öncelikli olarak ideolojisini (%44.5) ve icraatını (%36.8) dikkate alarak tercih ederken köyde yaşayan seçmenler parti tercihlerini lidere (%30.9) ve icraata (%28.1) göre yapmaktadırlar.

Kentte parti tercih nedenleri olarak ideoloji ve icraatın toplam oranı %81.3'tür. Bu oran kentte parti tercihinin büyük oranda söz konusu iki hususa göre yapıldığını göstermektedir. Köyde ise lider ve icraatın toplam oranı %59'dur. Bunun dışında köyde parti tercihinin nedeni sırasıyla ideoloji (%17.6), “diğer” olarak belirtilen “hemşehri olması” (%12.1) ve gelenek (%9.4)'tir. Bu doğrultuda köyde parti tercih sebeplerinin daha çeşitli olduğu söylenebilir.

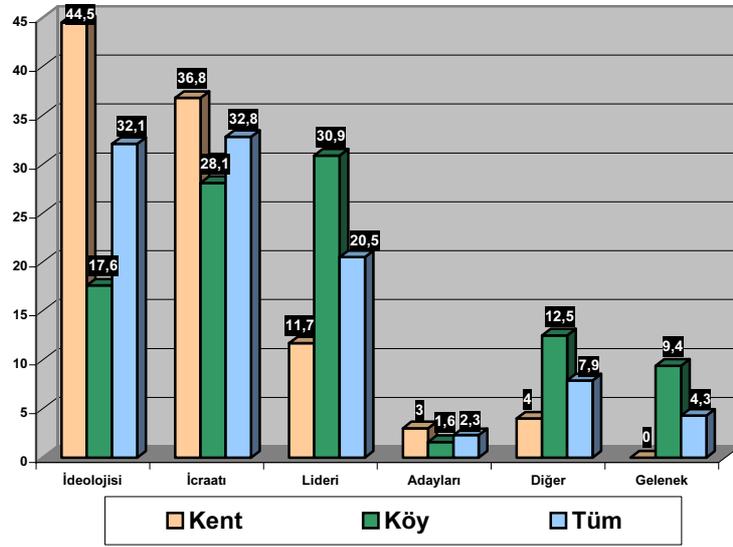
Tablo 4. Oy Verilecek Partiyi Tercih Nedeni

	Kent Seçmenleri		Köy Seçmenleri		Tüm Seçmenler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İdeolojisi	133	44,5	45	17,6	178	32,1
İcraatı	110	36,8	72	28,1	182	32,8
Lideri	35	11,7	79	30,9	114	20,5
Adayları	9	3	4	1,6	13	2,3
Amblemi	3	1	1	0,4	4	0,7
Diğer	9	3	31	12,1	40	7,2
Gelenek	-	-	24	9,4	24	4,3
Toplam	299	100	256	100	555	100

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

Köyde parti tercihi yapılırken hemşehri olmak ve geleneğe dayandırmak gibi durumlarla karşılaşmıştır. Nitekim Süleyman Demirel'in hemşehrileri olması sebebiyle halen DYP'ye oy verenler oldukça fazlayken, hemşehri olarak görülen diğer siyasetçiler Erkan Mumcu ve Deniz Baykal olarak belirtilmiştir. Parti tercihini geleneğe dayandıranlar ise, "böyle gelmiş böyle gider", "düzeni bozmak olmaz" ve "biz atamızdan böyle gördük" gibi açıklamalarla parti tercihlerini anlatmaktadırlar.

Şekil 4. Oy Verilecek Partiyi Tercih Nedeni

İdeoloji ve icraatın ardından kentte lidere göre oy verenler (%11,7) gelmektedir. Ancak lidere göre oy verenlerin oranı köye göre oldukça düşüktür. Çok düşük oranlarda olmasına rağmen kentte adaylarına göre parti tercihinin köyden daha yaygın görünüm sergilediği söylenebilir. Partileri anlatmak için sıkça başvurulan amblemler sebebiyle parti tercihi yapanların oranı gerek kentte gerekse köyde anlam ifade etmeyecek düzeydedir. Diğer başlığı altında kentte genellikle protesto ifadeleri toplanmıştır. Bunlar oy kullanmayacağını ve boş oy kullanacağını belirten seçmenler olmuştur.

3.6. Bir Önceki Seçimde Parti Tercihi

Bir önceki seçimde (3Kasım2002) oy verilen parti, oy verilmesi düşünülen parti sorusunda olduğu gibi en yüksek oranda AKP olarak yanıtlanmıştır. Köyde AKP'ye oy vermiş olanlar (%62,6), kentte AKP'ye oy verenlerden (%38,1) oldukça fazla bir oranda tespit edilmiştir. Bu sonuç yine AKP'nin benimsenme düzeyi ile ilgili olarak yorumlanabilir. Köyde AKP'ye

Hakan KİRİŞ

oy verdiğini belirtenlerin bu oranda çıkması seçmen için iktidarın çekiciliğinin köylerde daha fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Bir Önceki Seçimde (3 Kasım 2002) Oy Verilen Parti

Parti Adı	Kent Seçmenleri		Köy Seçmenleri		Tüm Seçmenler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
AKP	145	38,1	231	62,6	376	50,1
ANAP	6	1,6	-	-	6	0,8
CHP	58	15,2	21	5,7	79	10,5
DYP	29	7,6	73	19,8	102	13,6
GP	4	1	-	-	4	0,5
MHP	76	19,9	20	5,4	96	12,8
DEHAP	1	0,3	-	-	1	0,1
SP	5	1,3	-	-	5	0,7
Oy Kullanmadım	39	10,2	12	3,3	51	6,8
Boş Oy Kullandım	10	2,6	8	2,2	18	2,4
Diğer	8	2,1	4	1,1	12	1,6
Toplam	381	100	369	100	750	100

2002 seçimlerinde CHP ve MHP'yi tercih eden kentli seçmen oranı köydeki seçmenlerden daha fazladır. Diğer yandan DYP'nin köyde daha yaygın olarak tercih edildiği görülmektedir. Buna ek olarak 2002 seçimlerinden önce yani AKP ortaya çıkmadan önce köydeki seçmenlerin çoğu DYP'yi tercih ettiğini belirtmiştir.

Oy kullanmayanların oranı kentte köye göre oldukça yüksektir. Boş oy kullananlar kent ve köy arasında farklılaşmazken "diğer" başlığı altında genellikle tercihini ifade etmek istemeyenler bulunmaktadır.

3.7. İdeolojik Görüşe Göre Parti Tercihleri

3.7.1.Kentte İdeolojik Görüşe Göre Parti Tercihi

Kentte liberal seçmenler ağırlıklı olarak bir partiye oy vermeyi düşünmemektedirler. Kendini liberal olarak tanımlayanlar aynı oranlarda (%21.4) ANAP, kararsızlar ve boş oy kullanacaklar arasında yer almaktadırlar. Bunun yanında yine aynı oranlarda (%7.1) CHP ve DYP'ye oy vereceğini ve oy kullanmayacağını ifade eden liberaller, %14.3 oranında da AKP'yi tercih etmektedirler. Bu veriler ışığında az sayıdaki liberal seçmenin yarısının partiler arasında dağıldığı, diğer yarısının ise “oy kullanmam”, “boş oy kullanırım”, “kararsızım” gibi seçeneklere yöneldiği görülmektedir. Bu durum ise, liberal seçmenlerin üzerinde hemfikir oldukları bir siyasal partinin olmadığını göstermektedir. Liberal eğilimleri en fazla temsil ettiği düşünülen ANAP'ın 2002'de aldığı düşük oy oranı, liberal seçmenleri kararsızlığa ve parti tercihi dışındaki seçeneklere yöneltmiş olabilir. Keza ANAP'ı tercih eden liberal seçmenlerin oranı halen diğer partilerden daha yüksektir.

Kentte muhafazakar seçmenler ağırlıklı olarak (%84) AKP'ye yönelmişlerdir. Bunun dışındaki hiçbir parti ve diğer seçenekler belirgin bir muhafazakar seçmenlerin tercih oranına sahip değildir.

Kentte sosyal demokrat oylar ise, önemli ölçüde (%63.1) CHP'de toplanmıştır. Ancak muhafazakar oylara göre sosyal demokratlarda diğer seçenekler arasındaki dağılım oranı daha fazladır. Sosyal demokratların %12.3'ü kararsız olduğunu söylerken, %9.2'si AKP'ye, %7.7'si ise ANAP'a yönelmiştir.

Kentte milliyetçi oyların yarıdan fazlası (%52.9) MHP'de toplanmıştır. MHP'nin ardından milliyetçi oylara en fazla sahip görünen parti AKP'dir (%17.6). Hiçbir partiyi tercih etmeyen, boş oy kullanacağını, oy kullanmayacağını veya kararsız olduğunu belirten milliyetçi seçmen oranı %21'dir. Bunlar dışında diğer partiler önemli oranda milliyetçi oya sahip görünmemektedirler.

Siyasal görüş belirtmeyenler veya siyasal görüşünü bilmeyenlerden en büyük grubu (%36.5) kararsızlar oluşmakta iken, bu gruptan sonraki en yüksek oranı (%30.8) AKP'ye yönelenler oluşturmaktadır.

“Diğer” seçeneğinde siyasal görüş belirtenlerin de büyük ölçüde (%42.3) AKP'yi tercih ettiği ve (%26.9) kararsız olduğu görülmektedir. AKP'yi tercih edenlerin siyasal görüş olarak parti lideri tarafından lanse edilen muhafazakar demokrat ve modern muhafazakar gibi muhafazakarlığın günümüzde kullanılan türevleri ile kendilerini tanımladıkları dikkat çekicidir. Bu seçenek altında toplanan seçmenlerin bir bölümü aynı oranlarda (%11.5) DYP'ye yönelmekte ve oy kullanmayacağını ifade etmektedirler.

Tablo 6. Kentte İdeolojik Görüşe Göre Parti Tercihi (Yüzde)

İdeolojik Görüş	Görüşülenlerin Oy Vermeyi Düşündükleri Parti										
	AKP	ANAP	CHP			MHP		Kullanmam	Boş Oy	Kararsız	Diğer
Liberal	14,3	21,4	7,1	7,1	-	-	-	7,1	21,4	21,4	-
Muhafazakar	84	-	1,1	3,2	-	1,1	1,1	2,1	3,2	4,3	-
S. Demokrat	9,2	7,7	63,1	1,5	-	-	-	4,6	-	12,3	1,5
Sosyalist	20,0	-	30	10	10	-	-	-	-	30	-
Milliyetçi	17,6	1,7	2,5	3,4	0,8	52,9	-	4,2	4,2	12,6	-
Bilmiyorum	30,8	-	7,7	3,8	-	1,9	-	7,7	9,6	36,5	1,9
Diğer	42,3	-	3,8	11,5	-	3,8	-	11,5	-	26,9	-
Toplam	36,1	2,6	14,2	3,9	0,5	17,4	0,3	4,7	4,2	15,5	0,5

3.7.2.Köyde İdeolojik Görüşe Göre Parti Tercihi

Köyde liberal oyların oranı çok azdır. Bunlar da AKP'ye yönelmiştir. Ancak bu durum köyde kendini liberal olarak tanımlayanların son derece az miktarda olmasından kaynaklanmakta ve köyde liberallerin parti tercihleri konusunda belirgin bir veri sunmamaktadır.

Muhafazakar seçmenler, kentte olduğu gibi köyde de aynı oranda (%84) AKP'yi tercih etmektedir. Diğer partilerin hiçbiri bu kadar yüksek oranda muhafazakar oya sahip değildir.

Sosyal demokrat seçmenler büyük oranda (%81.8) CHP'ye yönelmektedir. Bu oran kentte CHP'nin sahip olduğu sosyal demokrat oy oranından daha fazladır. Bu durum köyde sosyal demokrat oyların daha türdeş oluşu ile açıklanabilir. CHP'den arda kalan sosyal demokrat oylar (%18.2) AKP'de toplanmıştır. Bu durum köyde icraat ve liderin ideolojiden daha önemli kabul edilmesi ile açıklanabilir.

Köyde milliyetçi oyların dağılımı ise, kentten oldukça farklıdır. Köyde milliyetçi oyların en fazla toplandığı parti AKP'dir (%38.5). Bunun dışındaki milliyetçi oyları diğer parti ve seçenekler arasında dağılmaktadır. MHP'nin milliyetçi oylardan köyde aldığı oran (%14.5), kentte aldığından ve köyde AKP'nin milliyetçi oylarından oldukça düşüktür. Köyde milliyetçiliğin MHP'den önemli ölçüde ayrıldığı dikkat çekmektedir.

İdeolojik görüşünü bilmeyenler ve ifade etmek istemeyenler kentte olduğu gibi ya AKP'ye (%33) yönelmekte ya da kararsız (%34.9) kalmaktadır.

İdeolojik görüşü diğer başlığında toplananlar, başlıca AKP (%26.7) ve DYP'ye (%23.3) yönelmişlerdir. Bu gruptakiler daha sonra kararsız (%13.3), oy kullanmayacak (%10), diğer (%6.7), boş oy (%6.7), MHP(%6.7), CHP (%6.7) şeklinde sıralanmaktadır.

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

Kendini sağcı olarak ifadelendirenler başlıca iki partiyi tercih etmektedirler. Bunlar AKP (%28.8) ve DYP (%26.9)'dir. Sağcı seçmenlerin önemli bölümü de kararsızdır (%40.4).

Tablo 7. Köyde İdeolojik Görüşe Göre Parti Tercihi (Yüzde)

İdeolojik Görüş	Görüşülenlerin Oy Vermeyi Düşündükleri Parti									
	AKP	ANAP	CHP	DYP	MHP	Kullanmam	Boş Oy	Kararsız	Diğer	Bilmiyorum
Liberal	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muhafazakar	84	-	4	8	-	-	-	4	-	-
S. Demokrat	18,2	-	81,8	-	-	-	-	-	-	-
Milliyetçi	38,5	8,5	3,4	8,5	14,5	-	1,7	17,9	6,8	-
Bilmiyorum	33	1,8	1,8	13,8	-	2,8	0,9	34,9	4,6	6,4
Diğer	26,7	-	6,7	23,3	6,7	10	6,7	13,3	6,7	-
Sağcı	28,8	-	-	26,9	-	-	-	40,4	3,8	-
Toplam	40,4	3,2	5,1	13,5	5,1	1,6	1,3	23,2	4,6	1,9

3.7.3. Tüm Seçmenler Arasında İdeolojik Görüşe Göre Parti Tercihi

Tüm seçmenler içinde liberal oyların dağılımı köyde bu gruptaki oy oranının çok az olması, onun da bir partide toplanması ve bu oranın da tüm seçmenlerin ortalamasına tesir etmesi sebebiyle doğru anlam ifade etmeyebilir. Ancak liberal seçmenler, diğerleri arasında en fazla oranda oy kullanmayacağını, boş oy kullanacağını veya kararsız olduğunu ifade eden seçmenlerdendir. Bu durum liberal seçmenlerin arayış içinde olduğunu göstermektedir.

Tüm seçmenler içinde, muhafazakarlar büyük ölçüde AKP'ye yönelmişlerdir (%84). Bu durum AKP'nin en fazla öne çıkan görünümünün muhafazakarlık olduğunu göstermektedir.

Sosyal demokratlar, büyük ölçüde CHP'de toplanmıştır. Ancak AKP'yi tercih eden (%10.5) ve kararsız olan seçmenlerin (%10.5) küçümsenmeyecek bir orana sahip olması şaşırtıcıdır.

Milliyetçiler, ilk olarak MHP (%33.3), daha sonra AKP (%28) içinde toplanmıştır. Kentte milliyetçilik MHP tarafından temsil edilirken

Hakan KİRİŞ

köyde daha çok AKP ile özdeşleşmiştir. Bu durum köyde MHP'nin oylarının düşük olması sebebiyle milliyetçi seçmenlerin AKP'ye yönelmesi ile açıklanabilir.

İdeolojik görüşünü bilmeyenler yahut belirtmeyenler de çoğunlukla AKP'ye (%32.3) yönelmekte ve kararsız kalmaktadırlar (%35.4).

İdeolojik görüşü diğer başlığı altında toplananlar daha çok AKP'yi tercih etmektedirler. Bunlardan kentte olanlar kendilerini parti tarafından ifade edilen muhafazakar demokrat vb. olarak tanımlarken, köydeki seçmenler müslüman ve dindar olarak belirtmektedirler. Bu durum dini eğilimli imajı veren bir parti olan AKP'nin köydeki kabul oranını açıklamaktadır.

Diğer başlığı altında, AKP dışında kararsızlar (%19.6), ve DYP'yi tercih edenler (%17.9) belirgindir. Bu görüş altında DYP'yi tercih edenlerin oranı köyde oldukça yüksektir (%23.3). Bunun nedeni köylerde geçerli olan siyasal görüş ile DP, AP, DYP tercihinin uzun süre eşleşmiş olmasıdır. Tüm seçmenlerin ortalamasına dahil olan ancak sadece köyde bu şekilde ortaya çıkan sağcı görüşü altında DYP tercih oranının yüksek olması da (%26.9) aynı sebep doğrultusunda anlaşılmalıdır. Sağcı seçmenlerin tercih ettiği diğer parti AKP (%28.8) iken, önemli orandaki sağcı seçmen kararsızdır (%40.4).

Tablo 8. Tüm Seçmenler Arasında İdeolojik Görüşe Göre Parti Tercihi (Yüzde)

İdeolojik Görüş	Görüşülenlerin Oy Vermeyi Düşündükleri Parti											
	AKP	ANAP	CHP	DYP	GP	MHP	SP	Kullanmam	Boş Oy	Kararsızım	Diğer	Bilmiyorum
Liberal	25	18,8	6,3	6,3	-	-	-	6,3	18,8	18,8	-	-
Muhafazakar	84	-	2,1	4,9	-	0,7	0,7	1,4	2,1	4,2	-	-
S. Demokrat	10,5	6,6	65,8	1,3	-	-	-	3,9	-	10,5	1,3	-
Sosyalist	20	-	30	10	10	-	-	-	-	30	-	-
Milliyetçi	28	5,1	3	5,9	0,4	33,9	-	2,1	3	15,3	3,4	-
Bilmiyorum	32,3	1,2	3,7	10,6	-	0,6	-	4,3	3,7	35,4	3,7	4,3
Diğer	33,9	-	5,4	17,9	-	5,4	-	10,7	3,6	19,6	3,6	-
Sağcı	28,8	-	-	26,9	-	-	-	-	-	40,4	3,8	-
Toplam	38,2	2,9	9,7	8,7	0,3	11,3	0,1	3,2	2,8	19,3	2,5	0,9

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

3.8. Parti Tercihlerinde İstikrar ve Kaymalar

Kent seçmenlerinin dahil olduğu örneklem kitlesi içinde aynı partiye oy verenler (%32.9) en büyük kitleyi oluşturmaktadır. Köyde en büyük grup ise aynı eğilime oy verenlerden (%59.5) oluşmaktadır.

Tablo 9. Görüşülenlerin Aynı Parti/Eğilimlere Oy Verme Durumu

	Kent Seçmenleri		Köy Seçmenleri		Tüm 1.2 Seçmenler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evet, Hep Aynı Partiye	125	32,9	76	20,5	201	26,8
Hayır, Her Seçimde Başka Partiye	111	29,2	41	11,1	152	20,3
Aynı Eğilimdeki Partilere	95	25	220	59,5	315	42,0
Daha Önce Oy Kullanmadım	42	11,1	33	8,9	75	10,0
Diğer	7	1,8	-	-	7	0,9
1.3 Toplam	380	100	370	100	750	100

Kentte aynı partiye oy verenlerin oranının köydeki orandan fazla çıkması kentte bu bakımdan kalıplaşmış bir tutumun olduğunu ifade etmeyebilir. Bu durum köyde aynı eğilime sahip olduğu düşünülen partileri tercih edenlerin oranı ile köydeki yaş ortalamasının kentten daha yüksek olması gibi etkenlerle açıklanabilir. Köyde çok partili yaşama geçilmesinden bu yana oy kullanan seçmenler bulunmaktadır. Askeri müdahalelerle kesintiye uğrayan demokratik hayat içinde kapatılan daha sonra başka isimlerle yeniden açılan partilerin bulunduğu bu süreç dolayısı ile söz konusu seçmenlerin aynı partiye oy vermesi mümkün değildir. Ancak kentte genç nüfusun daha fazla bulunması ve bunların sadece bir ya da iki seçimde oy kullanmış olması kentte aynı partiyi tercih edenlerin oranının daha yüksek bulunmasına yol açmış olabilir.

Parti tercihi açısından kalıplaşmış tutumlara köyde daha fazla rastlandığı düşüncesi iki cevap seçeneği bir arada ele alındığında daha kolay doğrulanmaktadır. Buna göre kentte hep aynı partiye oy verenler ile aynı eğilime oy verenlerin toplam oranı (%57.9), köyde hep aynı partiye oy verenler ile aynı eğilime oy verenlerin toplam oranından (%80) daha düşüktür. Buna karşın kentte her seçimde eğilim farkı gözetmeksizin başka

Hakan KİRİŞ

partileri tercih edenlerin oranı (%29.2), köyde aynı orandan (%11.1) oldukça fazladır.

Köyde aynı eğilimdeki partileri tercih edenlerin tamamına yakını sağ partileri tercih ederek genel bir eğilim tanımlaması yaparken aynı eğilim grubunda genellikle DYP ve AKP'yi görmektedir. Köy seçmenleri 2002 seçimlerine kadar genellikle DYP'yi tercih ederken bu seçimlerle birlikte çoğunlukla AKP'yi tercih etmişlerdir. Yine köyde aynı partiye oy verdiğini söyleyenler çoğunlukla DYP seçmenleridir. Bunlar yaşları elverdiği ölçüde DP, AP ve DYP'ye oy vererek kalıplaşmış bir davranış sergilemektedirler.

Diğer başlığı altında kentte ifade edilen cevaplar, seçmen olmasına rağmen oy kullanmayanlar ve yasal bazı sorunlardan dolayı oy kullanamayanlardır

3.9.Liderin Beğenilme Düzeyi ve Nedeni

Hem kentte hem de köyde en beğenilen lider diğerlerine göre büyük çoğunlukla Recep Tayyip Erdoğan'dır. 2002 seçimlerinden önce son derecede elit – içi bir oyun olma vasfını kazanan Türk siyasetinde Erdoğan, bu oyunun dışında ve halka yakın olarak algılanmış, bu yönüyle diğer liderlerden önemli ve olumlu ölçüde farklılaşmıştır.

Yıldız'a göre diğer liderlerin soyadları ya da ad ve soyadlarıyla anılmasına rağmen Erdoğan'ın bir bakıma küçümseme içeren bir şekilde "Tayyip" olarak kullanımı, halkın Erdoğan'ı diğer liderlerin karşısı ve kendisine yakın olarak konumlandırması ile sonuçlanmıştır (YILDIZ,2002:138).

Bununla birlikte Erdoğan'ın köydeki beğenilme oranı (%44.8), kentteki beğenilme oranından (%36.7) daha yüksektir. Bu durum köyde lidere odaklı siyaset anlayışının daha yaygın olmasından kaynaklıdır. Köyde parti tercihini belirleyen en önemli etkenin lider olması, bu kanıyı güçlendirici niteliktedir.

Isparta kentinde daha önce yapılan bir diğer araştırmada³ Erdoğan ve Baykal'ın beğenilme düzeyleri bizim saptadığımızdan daha yüksek oranlarda bulunmuştur. Buna göre, Erdoğan'ın beğenilme düzeyi %47.2 iken, Baykal %14.4 oranında beğenilmektedir (SİTEMBÖLÜKBAŞI,2004:161). Bizim araştırmamızda ise her iki liderin beğenilme düzeyinde de önemli oranda düşüş gözlenmektedir. Buna ek olarak kentte Erdoğan'ın beğenilme düzeyine çok yakın bir oranda (%36.2), hiçbir lideri beğenmeyenler bulunmaktadır. Bu durum önemli bir memnuniyetsizliğin göstergesi olabileceği gibi 2002 seçimlerinin ardından

³Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI, "Isparta'da Seçmenlerin Parti Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma: 1995,1999 ve 2002 Genel Seçimleri Karşılaştırması, Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:8, Yıl:2004, ss.156-176.

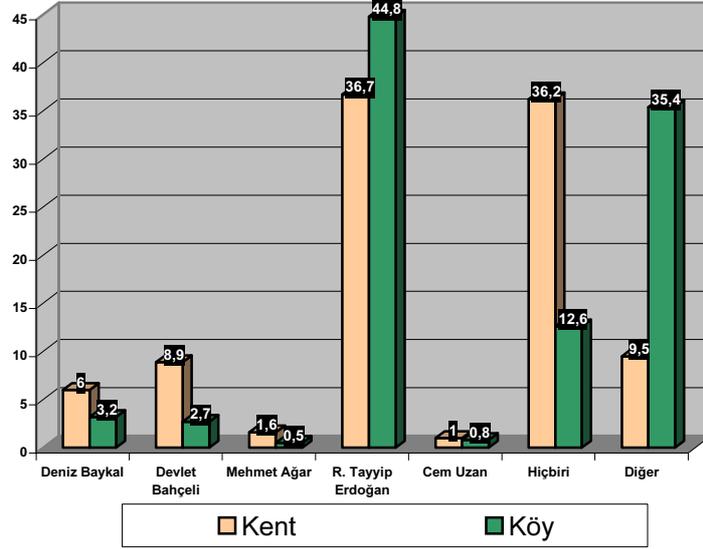
Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

geçen iki buçuk yıllık sürede seçim dönemindeki siyasal hareketliliğin yerini iktidar ve muhalefetin olağan çalışmalarının almasından dolayı siyasete ve lidere olan ilgi azalmış da olabilir.

Yine her iki liderin beğenilme oranlarının kentte zaman içinde ve köye göre daha düşük çıkması, kentte parti tercihini etkileyen lider etkeninin köydeki kadar önemli düzeyde olmaması ile de açıklanabilir. Köyde hiçbir lideri beğenmediğini ifade edenlerin oranının (%12.6) kente göre oldukça düşük düzeyde olması bu kanıyı güçlendirici niteliktedir.

Köyde Erdoğan'ın beğenilme düzeyinin ardından en fazla "diğer" başlığı altındaki yanıtlar (%35.4) gelmektedir. Bu başlık altında çoğunlukla en beğenilen lider Süleyman Demirel'dir. Bu tercih köyde özellikle Demirel'in Ispartalı olmasına ve 1965'ten bu yana memlekete yaptığı icraatlara bağlanmaktadır. Köyde beğenilen diğer liderler arasında Menderes'in bulunması önemli bir göstergedir. Demirel'in beğenilme oranı kadar olmasa da Menderes'in DP iktidarının üzerinden yarım asra yakın bir zaman geçmişken halen en beğenilen lider yanıtları arasında yer alması köyde gelenek haline gelmiş düşünce ve davranışların geçerliliğini göstermektedir.

Şekil 5. En Beğenilen Lider

Bir başka Ispartalı siyasetçi olan Erkan Mumcu'nun köydeki beğenilme oranı kenttekine göre oldukça düşüktür. Bunun nedeni, Mumcu'nun siyasal yelpaze üzerindeki hareketli görüntüsünün köy seçmenleri tarafından anlamlandırılmasının daha zor olması ile Demirel'e göre daha yeni ve halka daha mesafeli görüntüsü olsa gerektir.

Deniz Baykal ve Devlet Bahçeli'nin kentteki beğenilme oranları (Baykal %6, Bahçeli %8.9), köydeki beğenilme oranlarından (Baykal %3.2, Bahçeli %2.7) daha yüksektir. Bu durum her iki liderin partilerinin kentte ve köydeki tercih oranları ile paraleldir.

Diğer liderlerin beğenilme oranları anlam ifade etmeyecek düzeyde düşüktür. Bu bakımından kent ve köydeki beğenilme düzeyleri konusunda bir değerlendirmede bulunmak için elde edilen veriler yetersiz düzeydedir.

Liderin beğenilme nedeni olarak hem kentte hem de köyde en fazla öne çıkan neden "icraat"tır (kentte %23.2, köyde %26.9). Liderin icraatı, onun iş yapabilme / sağlayabilme yeteneği ile ölçülmektedir. Bu açıdan başarılı görülmesi, liderin beğenilmesi bakımından onun ideolojisi veya liderlik vasıflarından daha önemli görülmektedir.

Yerleşim Birimlerinin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy
Seçmenleri
Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması

Tablo 10. Liderin Beğenilme Nedeni

Beğenilme Nedeni	Kent Seçmenleri		Köy Seçmenleri		Tüm Seçmenler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Ispartalı Olması	3	1,3	73	23,9	76	14,0
Partimin Lideri Olması	15	6,3	16	5,2	31	5,7
Genç Olması	5	2,1	2	0,7	7	1,3
Dürüst Olması	41	17,3	22	7,2	63	11,6
İcraatları	55	23,2	82	26,9	137	25,3
İdeolojisi	45	19	32	10,5	77	14,2
Halkla İlişkileri	9	3,8	30	9,8	39	7,2
Karizmatik Olması	20	8,4	8	2,6	28	5,2
Tecrübesi	9	3,8	-	-	9	1,7
Alternatiflerinin Kötü Oluşu	7	3	2	0,7	9	1,7
Çalışkan ve Aktif Olması	16	6,8	32	10,5	48	8,9
Otoriter Olması	3	1,3	-	-	3	0,6
Kararlı Olması	4	1,7	-	-	4	0,7
İleri Görümlü Olması	5	2,1	6	2	11	2,0
Toplam	237	100	305	100	542	100

Ülkemizde ekonomik koşulların elverişli olmaması, liderin beğenilme düzeyi ve parti tercihlerinin oluşmasında icraatı en önemli ölçüt haline getirmektedir. İcraat bu bağlamda özellikle köyde ideoloji ve program gibi etkenlerden önce gelmektedir. Köyde sağ eğilime sahip olması önkoşulu ile “iş yapacak” ve “yaptığı işe inanılacak” herhangi bir liderin tercih edilme ihtimali fazladır.

Bununla birlikte icraatın ardından kentte liderin beğenilme düzeyini en çok belirleyen ölçüt ideoloji (%19), köyde ise Ispartalı veya hemşehri olması (%23.9) gelmektedir.

SONUÇ

21.Yüzyılın bu ilk yıllarında ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişme hızına rağmen kent ile kıır çelişkisi varlığı sürdürmektedir. Farklı sosyal ve ekonomik özelliklerinden dolayı bu iki farklı yerleşim biriminde yaşayanların siyasal bilgi düzeyleri de farklılaşmaktadır. Kent ve köy seçmenlerinin tercihleri benzer oranlarda yapılsa dahi bu tercihlerin dayandığı sebepler farklılaşmaktadır. Örnek olay araştırmamızda saptadığımız veriler de bu yargıyı destekler niteliktedir. Buna göre hem kent hem de köydeki seçmenler en fazla oranlarda AKP'yi tercih etmişlerdir ancak kent seçmenleri bu tercihi ideolojiye, köy seçmenleri ise lidere dayandırmışlardır. Diğer yandan kentte CHP'nin, köyde ise DYP'nin oy oranı yükselmektedir.

Kentte siyasal görüşlerin daha çeşitli olduğu yolundaki hipotezimiz araştırma verileri tarafından da desteklenmektedir. Ayrıca kentte köye göre sol eğilimler daha yaygındır. Köy seçmenleri kendilerini doğrudan "sağcı" olarak tanımlamaktalar ve parti tercihlerini "sağ" yelpazede yapmaktadırlar. Köyde siyasal bilgiler sınırlı olduğundan lidere odaklı bir oy verme söz konusudur. Kentte ise program ve icraata önem verilmektedir. Bununla birlikte köyde de seçmenler tercihlerinde icraatı dikkate almaktadırlar.

Kentte siyasal eğilimler ve parti tercihleri daha değişkendir. Buna karşın köyde yerleşmiş tutum ve davranışlar daha zor ve uzun sürede değişmektedir. Köyde seçmen tercih pastasının en büyük dilimlerini AKP, Kararsızlar ve DYP oluştururken, kentte en büyük dilimler AKP, MHP, Kararsızlar ve CHP'den oluşmaktadır.

Son söz olarak günümüzde "köy" ya da "kıır" kavramının hemen hemen aynı gerçekliği anlatmasına rağmen "kent" kavramının içinde kasaba, yerel kent, anakent, metropol gibi birbirinden oldukça farklı yerleşimlerinin bulunduğu söylenebilir. Bu da günümüzde kentleşme düzeyinin artması ile baskın hale gelen kentli oyların çeşitliliğini arttırmaktadır. Bu çeşitlilik bizim araştırmamızda kullandığımız ayırmadan daha başka sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıkları kapsamaktadır.

KAYNAKÇA

- BAYKAL D. (1970), **Siyasal Katılma – Bir Davranış İncelemesi** (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:302).
- DİE (2002), **2000 Genel Nüfus Sayımı (Isparta)**, (Ankara).
- DİE (2004), **Cumhuriyetten Günümüze Milletvekili Seçimleri 1923 – 2002**, (Ankara).
- DİE Web Sitesi, <http://www.die.gov.tr> 24.04.2005.
- GÜLMEN Y. (1979), **Türk Seçmen Davranışında Ekonomik ve Sosyal Faktörlerin Rolü 1960-1970**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yayın No:2531).
- KALAYCIOĞLU E. (1983), **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma – Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No:10)
- KALAYCIOĞLU Ersin. “Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış: Türkiye Örneği”, **Türkiye’de Siyaset, Süreklilik ve Değişim**, Der. KALAYCIOĞLU Ersin/SARIBAY Ali Yaşar, (İstanbul: Der Yayınları).
- KIŞLALI A.T. (1999), **Siyaset Bilimi**, (Ankara: İmge Kitabevi, 7.basım).
- MILBRATH L.W. (1965) **Political Participation: How and Why Do People, Get Involved in Politics?**, (Chicago, Rand Mc Nally).
- NIE N.H./VERBA S./CONVERSE P.E. (1989), **Siyasal Katılma Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı**, (Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları) (Çev. TURAN İ./KARAMUSTAFAOĞLU T.)
- NUHRAT Cenap (1971) “Türk Köylerinde Olağandışı Oy Verme”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.XXVI, No:1-4
- OZANKAYA Özer (1971) **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür – İki Grup Köyde Yapılan Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını No:322.
- ÖZBUDUN E. (1975) **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayını, No:363).
- ÖZSOY O. (2004) **Yerel ve Genel Seçimlerde Seçmen – Siyasetçi İlişkileri Ekseninde Başarılı Siyasetçinin El Kitabı**, (İstanbul: Hayat Yayınları).
- QUESTIA, <http://www.questia.com> 18.07.2005.
- SEZEN S. (1994), **Seçim ve Demokrasi**, (Ankara: Gündoğan Yayınları).
- SİTEMBÖLÜKBAŞI Şaban (2004), “Isparta’da Seçmenlerin Parti Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma: 1995,1999 ve 2002 Genel Seçimleri Karşılaştırması”, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:8.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI Ş. (2001), **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Faktörler, Isparta Örnekolay Araştırması 1995-1999**, (Ankara: Nobel Yayınları).
- TURAN A.E. (2004), **Türkiye’de Seçmen Davranışı – Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi**, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- TURAN İ. (1986), **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, (İstanbul: Der Yayınları 3.Basım)

Hakan KİRİŞ

- TÜSES (1999), **Türkiye’de Siyasi Parti Seçmenleri ve Toplum Düzeni**, (İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES)Yayımları).
- TÜSES (2002) **Türkiye’de Siyasi Partilerin Yandaş/Seçmen Profili (1994 – 2002)**, (İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) Yayımları).
- TÜSİAD (2001), **Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması Cilt II Ana Rapor**, (İstanbul: TÜSİAD Yayımları).
- YILDIZ N. (2002), **Türkiye’de Siyasetin Yeni Biçimi - Liderler İmajlar Medya**, (Ankara: Phoenix Yayımları).

ÇATIŞMALAR ÇAĞI:
DİN-BİLİM İLİŞKİSİ*

Kevser ÇELİK**

Özet

Bilim çağı adı verilen çatışmaların olduğu bir çağda yaşıyoruz. Ancak Bilim, felsefe, sanat, etik, siyaset, ekonomi vs. tüm alanlar birbirine ayrılmaz bağlarla bağlıdır. Bu bağlantıdan din bağımsız olamaz. Bu çalışma özellikle din ve bilimin ilişkiselliğini, süreç din felsefesi açısından ortaya koymaya amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Süreç din felsefesi, Çatışma, Natüralizm, Süpernaturalizm, Din-bilim ilişkisi.*

Abstract

Our world has become an age existed conflicts and called scientific age. But science, philosophy, art, ethic, politics, economy etc. all of them have connected with each other. This is also true for relation between religion and these. This article aims at defining "relation of religion and science" in according to process philosophy of religion.

Key Words: *Process philosophy of religion, Conflict, Naturalism, Supernaturalism, Relation of religion-science.*

---

* Bu makale Doç. Dr. Mevlüt ALBAYRAK'ın danışmanlığında hazırlanan "Süreç Din Felsefesinde Din-Bilim İlişkisi" adlı tezden hazırlanmıştır.

** SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Felsefesi Arş. Görevlisi

GİRİŞ

Modern bilim, bir bütün olarak evrenin kaynağı, yapısı ve gelişmesi hakkında çalışmalar yapmaktadır. Tarihsel olarak baktığımızda bilim ya da kozmoloji, dünyanın temeli ile ilgili olarak kendi kaynağını dini öğretilerde bulmuştur. Bu anlamda bilim, hem felsefe hem de ilahiyat ile doğrudan bir ilişki içindedir. Ancak Rönesans'la birlikte başlayan bilimsel düşüncedeki ilerlemeler felsefe ve ilahiyatın etki alanını sarsmıştır (Craig 1999, s. 419). Din ve bilim insan tecrübesinin etkin iki alanı olarak, insanlığın yaşadığı tecrübe zenginliğinin temel unsurları olmasına rağmen, 19. yüzyılla birlikte bilim insanlık tecrübesinin tek hâkim alanı olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Modern bilim, Batı Hıristiyan inancına teorik ve pratik alanlarda büyük meydan okumalarda bulunmuştur. D. R. Griffin'e (1939-) göre modern bilimin teorik alanda Hıristiyan inancına meydan okuması daha çok modern bilimin dünya görüşü ile Hıristiyan inancının çatıştığı iddiasına dayanmaktadır. Bu sorun genellikle bilim-din arasındaki ilişki, bilim-Hıristiyan inancı arasındaki ilişki ve bilim-ilahiyat arasındaki ilişki açısından ortaya çıkmaktadır. Ancak Hıristiyan inancının bilimle çatışma içinde olabileceği iddiası, daha önceki dönemlerde de görülmüştür. Mesela, Hıristiyanlığın “dünya, evrenin merkezidir,” “dünya birkaç bin yaşındadır” veya “insanlar doğrudan evrimsel bir süreç geçirilmeden yaratıldı” gibi düşüncelere bağlı olduğu zamanlarda Hıristiyan inancı ile bilimin çatıştığı görülebilir. Çünkü bu dönemde astronomi, jeoloji, biyoloji gibi deneye dayalı bilimler tarafından yapılan keşifler, Hıristiyan inancının bağlı olduğu bu fikirlere meydan okumaktaydı (Griffin 2004, s. xix).

Hıristiyan inancında hâlâ bu düşüncelere bağlı aşırı tutucular bulunmaktadır. Dolayısıyla din-bilim ilişkisi sorunu, bu çevrede çözüm bekleyen sorunlar arasında yer almaktadır. Ancak bugün modern bilimin Hıristiyan inancına meydan okuması bilimin kendisinden kaynaklanmaz. Bu sorun, bilimin sahip olduğu dünya görüşü olan bilimsel natüralizmden kaynaklanmaktadır. Bu meydan okumayla sadece tutucu Hıristiyanlar değil, bütün Hıristiyanlar (bilimin otoritesini kabul eden Liberal Hıristiyanlar da dâhil) karşılaştığı için ciddi bir sorun olarak ele alınmalıdır. Bilimsel natüralizm sadece Hıristiyanlığın aşırı tutucu formlarına değil aynı zamanda tüm dini dünya görüşlerine karşı hâkim bir dünya görüşü olarak anlaşıldığından bu sorun günümüzde de devamlılığını sürdürmektedir (Griffin 2004, s. xix).

Din-bilim arasında bir çatışmanın var olduğu iddiasının temelinde, bilim çağı olarak tanımlanan günümüz dünya tasavvurunun etkisi natüralizmi kuvvetlendirmiştir. Bu çağın temel özellikleri arasında, *bilimsel metodun başarıları, yeni tabiat görüşü, teolojinin yeni şartları, küresel çağda dini çoğulculuk ve teknolojinin muğlâk gücü* yer almaktadır.

Bilimsel Metodun Başarıları: Bilimin başarıları, birçok kişi tarafından bilinmektedir. Bilimsel araştırma, doğanın erişilemez olarak kabul edilen alanlarının birçok bilgisini elde etmeye başladı. Birçok insan için

Çatışmalar Çağı: Din-Bilim İlişkisi

bilim, bilginin salt güvenilir yolu olarak görüldü. Bu anlayışa sahip olanlara göre, dinî inançların geçerliliği bilimin özel keşifleri tarafından olduğu kadar metotlar tarafından da zayıflatılıyordu. Yani bilimin hem özel keşifleri hem de kullandığı metotlar dini zayıflatmaktaydı. Bir kısım insan ise dinin bizzat kendisinin bilimin metotlarından tamamen farklı, bilginin ayırıcı ve farklı yollarına sahip olduğunu iddia etmektedir. Hatta onlar, dini anlam bilimsel bilgiden farklıysa dinî anlamın nasıl güvenilir olabildiğini göstermeye çalışırlar. Nitekim bir bilim çağında metot olarak bilim, dine ilk sorgulama ve meydan okumayı oluşturmaktadır (Barbour 2006, Preface).

Yeni Tabiat Görüşü: Bilimlerin çoğu bize önceki yıllarda varsayılandan farklı olan ayırıcı özellikleriyle radikal bir şekilde tabiatın değişik alanlarını göstermeye başladı. Astrofizikteki yeni teorilere göre, 15 milyon yıl önce evrene açılıp yayılmaya başlayan birinci patlama, Big Bang'in teolojik anlamı nedir? Kozmik başlangıçların çıkarımları ve biyolojik evrimin Hıristiyanlıktaki yaratılış öğretisi ile ilişkisi nasıldır? Darwin insan türü dâhil, yeni türlerin uzun, yavaş gelişmesini tesadüfî dönüşüm ve doğal seleksiyona göre tasvir etti. Son yıllarda moleküler biyologlar evrimde, bugünkü organizmanın faaliyetinde ve gelişmesinde DNA'nın rolü ile ilgili olarak görülmeye değer keşifler yaptılar. Bu keşifler bize yaşam ve zihnin mahiyeti hakkında ne söyler? Tüm bu sorunlar, Hıristiyan din dünyasında endişe yaratmıştır (Barbour 2006, Preface).

Teolojinin Yeni Şartları: Burada, teolojiden sistemleştirilmiş olan dinî inançların temel kaynakları olarak dinî tecrübe ve hikâyeler, dinî topluluğun ritüelleri ileri sürülmektedir. Bununla birlikte teolojik düşüncenin iki özel alanı çağdaş bilimin bulgularını dikkate almak zorundadır. Bunlar, insan mahiyeti ile ilgili öğretisi ve yaratılış öğretisidir. Bu görüşte birbirine bağlı olan sistemler ve bütünlükler, düşük seviyeli parçaların davranışını etkiler. Böyle bir yorum, hem klasik ruh-madde düalizmine hem de onun yerine sık sık geçen materyalizme bir alternatif sunar. Nitekim süreç din felsefesi, bu alternatifi sunar. Bugün temel soru, bilim tarafından kavranan dünyada Tanrı nasıl eylemde bulunabilir? (Barbour 2006, Preface).

Küresel Çağda Dinî Çoğulculuk: İletişim, seyahat teknolojileri ve bugünün küresel karşılıklı dayanışması, birbiriyle artan ilişki içinde farklı dünya dinlerinin taraftarlarını bir araya getirdi. Geçmişte mutlak dinî iddialar baskıya, din uğruna yapılan savaflara götürdü ve onlar hâlâ Orta Doğu, Kuzey İrlanda ve başka yerlerdeki katliamlara sebep olmaya devam ediyor. Birtakım fikir ayrılıklarının nükleer savaşı kızıştırabildiği dünyada dinî çoğulculuk problemi ciddiye alınmalıdır. Her bir gelenek içinde fikirlerin aynı zamanda büyük bir çeşitliliği vardır. Örneğin; feminist yazarlar Hıristiyan düşünce tarihindeki patriğe ait tavırların hâkimiyetini eleştirmektedir. Dinî çoğulculuk herhangi bir dinî gelenek veya teolojik bakış açısı için dışlayıcı iddiaları geçersiz görür (Barbour 2006, Preface).

Teknolojinin Muğlak Gücü: Bilimin genel dayanağı, bilimin teknolojik uygulamaları için büyük arzu doğurdu. Bugün yaygın kanaat budur. Bu kanaat, sadece teknolojik gücün yeni seviyesi ile ilgili değil aynı zamanda insan ve tabiat üzerindeki etkisinin iç içe geçmiş karakteri ile ilgilidir. Nükleer

bir katliam modern medeniyeti silip süpürebilir, ikliminde değişiklikler meydana getirebilir ve insan yaşamını muhtemelen tehlikeye atabilir. Aynı zamanda kimyasal toksin, ormansızlaştırma, erozyon, birçok kirletici madde çoğalan dünya nüfusuyla birlikte büyük bir şekilde çevreye zarar vermektedir. Dünya kriz içinde yaşayan bir gezegene dönüşebilir. Nitekim bilgisayarlar, otomasyon ve yapay zekâ iş hayatında, sosyal kuruluşlarda ve hayal dünyamızda güçlü etkilere sahip olacaktır. Genetik mühendisliği insanın varoluşu dâhil yaşam formlarının değişen yapısının ve davranışının yol göstericisi olmaya çalışıyor. Büyük ölçüde teknolojiler, ekonomi ile milletler içindeki zengin ve yoksul arasındaki uçurumu arttıran politik gücün bir noktada toplanmasına katkı yapmaktadır. Ancak teknolojinin kontrol ve yönetimi; adalet, özgürlük, çevresel koruma gibi etik değerleri gerektirir. Kişiler ve tabiat için saygı, bilimsel bir sonuç değildir. İnsanî hedeflere doğru bilgiye başvurmadaki bilgelik, laboratuvarın bir ürünü olamaz. Bu yüzden tabiat görüşümüz, bizim tabiata karşı davranış tarzımızı etkileyecektir; insan tabiatı ile ilgili görüşümüz de insanî sorumluluğumuzun anlamını etkileyecektir (Barbour 2006, Preface). Bu da dine hâlâ ihtiyacımız olduğunu göstermektedir. Bütün bu olumlu gelişmelerin, olumsuz sonuçlarından kurtulmamız mümkün müdür? Bunun için yapılması gereken, bu noktaya nasıl geldiğimizi bulmaktan geçer.

Süreç din felsefesi, bilim çağının bu beş temel özelliğın ortaya çıkarmış olduğu olumsuzluklara karşı alternatif bir bakış geliştirmiştir. Bu açıdan öncelikle genel bir şekilde din-bilim ilişkisi tahlil edilerek sorunun kaynağı, sonra da çözümü önerilmelidir.

1. Din-Bilim İlişkisinin Dört Farklı Modeli

Fizikçi Ian G. Barbour tarafından din-bilim ilişkisinde metodolojik olarak dört farklı görüş savunulmaktadır. Barbour'un din ve bilim ilişkisiyle ilgili yaptığı dörtdü ayırım şunlardır: Çatışma, bağımsızlık, diyalog, entegrasyon (bütünleşme). Süreç din felsefesinde din-bilim ilişkisi tartışması bu görüşlerin bir eleştirisiyle birlikte kendi görüşünün de dile getirilmesini içerir. Bu görüşler, din ve bilim arasındaki ilişkiyi sınıflandırmak için ileri sürülmüştür. Bununla birlikte bu görüşler, hem genel hem de bilimsel tartışmaları şekillendiren öncelikli ve temel teşkil eden hipotezlere ışık tutulmasını sağlamıştır (Russell-Mcnelly 2001, s. 19; Barbour 2004, s. 27).

Çatışma

Bu görüşe göre, din ve bilim arasında var olduğu iddia edilen çatışma bilimsel materyalizm ve dini literalizm arasında meydana gelmektedir. Bu durumda çatışmanın bir kaynağı, bilimsel materyalizm; diğerkaynağı ise dini literalizm yani Kutsal Kitap metinlerinin literal (lâfzî) yorumudur (Barbour 2004, s. 31).

Bilimsel materyalizm, dünyanın sadece maddeden oluştuğunu, zihin, ruh ve Tanrı'nın yeri olmadığını iddia etmektedir. Ayrıca bilimin gerçek bilgiyi elde etmek için tek güvenilir yol olduğunu ve dinin bize dünya veya

Çatışmalar Çağı: Din-Bilim İlişkisi

insan hakkındaki gerçek değerlerle ilgili hiçbir şey söylemediğini iddia etmektedir. Kutsal Kitaba dayalı metinlere bağlı olanlar ise Kutsal Kitabın yorum gerektirmeden literal (lâfzî) okunması gerektiğine, sadece onun dünya, insan ve Tanrı hakkında bize gerçek bilgiyi verdiğine inanırlar. Onlara göre bilim, Kutsal Kitap inancına karşı çıkmak ve meydan okumaktır (Russell-Mcnelly 2001, s. 20).

Barbour'a göre din ve bilimin çatıştığı iddia edilen konulardan biri de evrim teorisidir. Kutsal Kitap metinlerine bağlı olanlar, evrim teorisine dini öğretilerin (özellikle yaratılış öğretisiyle) çatıştığı görüşündedirler. Ateist bilim adamları ise evrim teorisinin hiçbir şekilde teizmle bağdaşmayacağı görüşündedirler (Barbour 2004, s. 20).

Bütün bunların sonucu olarak da din ve bilim birbirini düşman olarak görür ve bilimle dinin bir noktada uzlaşamayacağını, bunlar arasında bir tercih yapılması gerektiğini iddia ederler.

Bağımsızlık

Bu görüş, bilim ve dinin birbirine zıt metotlar, farklı diller kullandığını iddia etmektedir. Burada bilim ve dine tamamen birbirinden ayrı olarak bakılmaktadır. Bu durumda bilim ve din arasında çatışma yoktur. Bununla birlikte ne karşılıklı etkileşim ne de diyalog vardır. Çünkü her iki alanın sordukları sorular, uğraştıkları konular, kullandıkları dil ve yöntemler farklıdır. Bilim, araştırma metodu olarak aklı kullanır, din ise vahyi kullanır. Bilim olgulara, din ise değerlere dayanır. Bilim objektiftir, din ise sübjektiftir. Bilim değiştirilebilir ancak din değiştirilemez. Bilimsel dil, dünyadaki şeylerden bahseder. Din ise duygularımızı, ümitlerimizi, inançlarımızı tanımlamaya yönelik bir dil kullanır (Russell-Mcnelly 2001, s. 20–21). “Bilim, nesnel, genel ve tekrarlanabilir verileri açıklamaya çalışır. Din ise âlemdaki düzen ve güzelliğin varlığını ve iç dünyamızdaki (suç, endişe, anlamsızlık, merhamet, güven gibi) tecrübeleri araştırır. Bilim deneysel olarak yoklanabilir nicel tahminlerde bulunmakta, din ise Tanrı aşkın olduğu için sembolik ve analogik dil kullanmaktadır.” (Barbour 2004, s. 40). Buna göre din ve bilim, “yaşamın farklı alanlarını veya gerçekliğin farklı yönlerini yansıttığı” (Barbour 2004, s. 21) için onlar arasında bir çatışmanın olması mümkün değildir. Zira din ve bilim, birbirinden bağımsız iki alan olarak ilişkisiz bir şekilde bir arada olabilirler (Barbour 2004, s. 20).

Barbour'a göre “biz, yaşamı net bir şekilde kompartımanlara ayrılmış olarak tecrübe edemeyiz, ancak onu bir bütünlük içinde tecrübe ederiz.” (Barbour 2004, s. 44). Dolayısıyla bağımsızlık görüşü, din ve bilim arasında problemleri çözmek için yeterli görünmemektedir.

Diyalog

Bu görüş ise din ve bilim arasında farklılıkların yanı sıra benzerliklerin de bulunduğunu iddia ederek bu iki alanın yöntemlerinin karşılaştırmasını yapar ve din-bilim arasında diyalog şeklinde bir ilişkinin mümkün olduğunu ifade eder (Barbour 2004, s. 21).

Bu görüşe göre din ve bilim arasındaki benzerliklerden biri, bilim, veri olarak deneysel olguları, din ise kutsal metinler, dini tecrübe ve ayin kullanmasına rağmen, her ikisinin de gerçeğin ne olduğunu birlikte bulmaya çalışan bilgin topluluğunu içermesidir (Russell-Mcnelly 2001, s. 21). İlahiyatçı David Tracy'ye göre de bilimde dini boyutlar bulunmakta ve dini sorular, beşerî tecrübenin sınırlarında veya durumlarında ortaya çıkmaktadır (Barbour 2004, s. 47). Dolayısıyla bu diyalog görüşüne göre din-bilim arasında diyalog mümkün görünmektedir.

Barbour'a göre diyalog üç şekilde olabilir: 1. Bilimdeki kavramsal model ve benzetmeler, Tanrı, atom-altı bir parçacık gibi doğrudan gözlemlenemeyen şeyleri tasavvur etmek için kullanılabilir. 2. Bilim, niçin âlem düzenli? gibi kendi sınırları içinde yanıtlayamadığı sorular ortaya koyduğu zaman dinle diyalog kurabilir. 3. Bilimsel kavramlar, Tanrı-âlem ilişkisinin analogileri şeklinde kullanıldığı zaman din-bilim arasında diyalog kurulabilir (Barbour 2004, s. 21).

Sonuç olarak bu görüşe göre din ve bilim birbirine entegre edilmeden aralarında diyalog şeklinde bir ilişki olabilir.

Entegrasyon

Barbour'a göre din-bilim ilişkileri arasında daha sistematik ve kapsamlı bir ilişki biçimi, entegrasyondur/bütünleşmedir (Barbour 2004, s. 21). O'na göre bütünleşmenin üç farklı türü bulunmaktadır. Bunlar, doğal ilahiyat, doğa ilahiyatı ve sistematik sentezdir.

Doğal ilahiyat, öncelik olarak dünyayla başlama ve Tanrı'nın varlığı, Tanrı'nın tabiatı, Tanrı'nın iradesi, amacı v.s. gibi Tanrı hakkında bir şey bulma çabası ve teşebbüsüdür. *Doğa ilahiyatı* ise öncelik olarak ilahiyatla başlar ve onu bilimin buluşlarına dâhil etmeye çalışır. Yani doğa ilahiyatı, ilahiyatın bu buluşlar ışığında yeniden biçimlendirilmesini içerir. *Sistematik sentezin* amacı ise ilahiyat ve bilimin her ikisini de tek bir çatı altında birleştirmedir. Sistematik sentez, ilahiyat ve bilimi Whitehead'in felsefesinden ortaya çıkan süreç metafiziği ya da Thomistik metafizik gibi genellikle tek bir metafizik sistem kullanarak birleştirir. Bu şekilde uzay, zaman, madde, nedensellik, zihin, ruh ve Tanrı gibi kavramlar, hem ilahiyatta hem de bilimsel teori ve araştırmalarda benzer şekilde kullanılır (Russell-Mcnelly 2001, s. 19). Buradan çıkarılan sonuca göre bütünleşme görüşünün din-bilim ilişkisi anlayışı, süreç din felsefesinin bu konudaki görüşüyle paralellik arz etmektedir. Çünkü her ikisi de din ve bilimin tek bir çatı altında birleştirilebileceğini ileri sürmektedir.

Barbour'a göre sistematik bütünleşmeyi sağlayabilecek olan kapsamlı metafizik, süreç din felsefesinde görülebilmektedir. Çünkü süreç din felsefesi, bilimsel ve dini düşüncelerin etkisinde oluşmuştur (Barbour 2004, s. 59). Ayrıca bu felsefe, “ tüm olayların bir ortak karakterini” çizmekle beraber “bu olayların, birçok seviyenin oluşumcu bir çoğulculuğuna götüren farklı yollarla oluşabileceğini” ifade etmektedir (Barbour 2004, s. 60).

Çatışmalar Çağı: Din-Bilim İlişkisi

Din-bilim ilişkisinin bu dörtlü yapısının açılımı neticesinde Barbour'a göre din-bilim ilişkisi karmaşık bir konu olmasına rağmen, din-bilim ilişkisinin bu dörtlü ayrımının (çatışma, bağımsızlık, diyalog, bütünleşme) örneklerini, her yüzyılda ve her bilimde görmek mümkündür (Barbour 2004, s. 24).

Sonraki dönemlerde Barbour'un bu din-bilim ilişkisi sınıflandırmalarına cevap niteliğinde ya da alternatif olarak çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Mesela İlahiyatçı John Haught'un din-bilim ilişkisi ile ilgili sunduğu tipolojiler, çatışma (conflict), karşıtlık (contrast), ilişki (contact) ve doğrulamadır (confirmation). Bu ilahiyatçının ilk üç tipolojisi, Barbour'un ilk üç tipolojisiyle benzerlik gösterirken "doğrulama" tipolojisi farklılık göstermektedir (Russell-Mcnelly 2001, s. 21).

Haught'a göre din ve bilimin temel birliği, ancak doğrulama (confirmation) adı verilen yaklaşımda sağlanabilir. Çünkü bu doğrulama yaklaşımı, din ve bilimin iki farklı düşünce olmasına rağmen "doğal insan arzusunun ayrı ve gizemli kaynağında ortak bir kökeni paylaştığını ileri sürmektedir. Hem din hem de bilim, varlığımızın merkezinde bulunan gerçeğin temel arzusudur. Nitekim din ve bilim gerçeğin temel ilgisinde paylaştıkları kaynaktan dolayı ayrı yönlerde gidemezler." (Holtzman 2003, s. 78).

Holtzman'a göre Barbour'un din-bilim ilişkisi ile ilgili görüşü, süreç felsefesinin bu konudaki görüşüyle örtüşmektedir. Nitekim Barbour, "din ve bilimin tamamlayıcı diller" olduğuna inanmaktadır. Diğer bir ifadeyle Barbour'a göre din ve bilim, farklı perspektiflerden aynı gerçekliği analiz etmenin tamamlayıcı yollarıdır (Holtzman 2003, s. 77).

2. Süreç Din Felsefesine Göre Din-Bilim Çatışmasının Kaynağı

Süreç din felsefesi, din-bilim ilişkisinin bir boyutu olan din-bilim çatışmasının temel kaynaklarından birinin süpernaturalizm ve natüralizm olduğu ileri sürmektedir. Dolayısıyla şu anda din-bilim çatışmasının çözümlenememesinin iki temel sebebi vardır. Birincisi, dindar düşünürlerin süpernaturalizm anlayışını savunmalarındadır. İkincisi, bilim adamlarının natüralizm anlayışını savunmalarındadır.

Natüralizm

Natüralizm, "genel olarak varolan ya da olup biten her şeyin, doğa bilimlerinde örneklenen yöntemler tarafından açıklanabilme anlamında doğal olduğunu, varolan her şeyin doğanın bir parçasını meydana getirdiğini savunan anlayıştır." (Cevizci 2000, s. 95)

Griffin'e göre natüralizm temelde iki farklı anlam içermektedir. Birincisi dar anlamda natüralizm, süpernaturalizm görüşünü reddetmekle birlikte *nonsupernaturalistic* anlama gelmektedir. Bilim adamlarının en temel ontolojik varsayımlarından biri olan bu natüralizm, *supernaturalistik olmayan natüralizm* olarak adlandırılır (Griffin 2001, s. 138).

Griffin'e göre eğer dindar düşünürler; "supernaturalistik olmayan anlamda natüralizmi barındıran dünya görüşüne sahip olmaya devam ederlerse, dindar düşünürler ve bilim adamları arasında şu anda var olan çatışmanın çözümü mümkün olamaz." (Griffin 2001, s. 138).

Griffin'e göre, ikinci olarak geniş anlamda natüralizm, duyumcu-ateist-materyalist anlamı ihtiva eden natüralizm olarak adlandırılır. Bu anlamdaki natüralizm, supernaturalizme dayalı dine karşı olduğu gibi tüm dinsel görüşlere karşıdır. **Duyumcu-ateist-materyalist natüralizmin** ateizm ve materyalizm anlayışı farklılık arz etmektedir. Bu natüralizm, ateizm ve materyalizm anlayışına göre İlahi Hakikati (Divine Actuality) kabul etmez; varlığını devam ettirebilmek için ahlaki normlar koymanın gereksiz olduğunu, özgürlük ve ölümden sonra hayatın olmadığını savunur. Duyumcu-ateist-materyalist natüralizmin duyum anlayışına göre de var olsalar bile ahlaki idealler ve İlahi Gerçeklik (Divine Reality) tecrübe edilemez (Griffin 2001, s. 138).

Griffin'e göre eğer bilim adamları; "duyumcu-ateist-materyalist natüralizmi reddetmeleri gerektiğinin farkına varamazlarsa, şu anda dindar düşünürler ve bilim adamları arasında var olan çatışmaya bir çözüm bulunamaz." (Griffin 2001, s. 138).

Süpernaturalizm

Süpernaturalizm, tabiatın ötesinde ya da bilimsel veya başka bir ölçüme dayalı düzenin ötesinde olan güç ya da fenomenlere işaret etmektedir (Wikipedia, The Free Encyclopedia).

Süpernaturalizm anlayışını benimseyen dindar düşünürler, gerçek bilginin sadece süpernaturalizmle ortaya konulduğunu iddia etmektedirler. Dolayısıyla bilimin sunduğu hakikatleri reddederler. Bu yüzden süpernaturalizmin dinle bilim arasında çatışmaya neden olduğu düşünülmektedir.

Griffin'e göre dindar düşünürler, dinin açıklanamayacağını, ancak yorumlanabileceğini iddia ederek süpernaturalizme dayalı din-bilim çatışmasını kabul etmezler. Bu düşünürler çatışmanın başka kaynakları olduğunu ileri sürerler (Griffin 2001a, s. 24).¹

Dindar grupların süpernaturalizm fikrinde ısrar etmelerinin Griffin'e göre iki sebebi vardır. Birincisi, Tanrı'nın Kadir-i Mutlak'lığını savunmaktan kaynaklanmaktadır. Kadir-i Mutlaklık fikrinin "ikna etmekten ziyade zorlayıcı" güç olarak kabul edilmesiyle ortaya çıkan problemler süpernaturalizm görüşüyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. İkincisi, Tanrı'nın Kadir-i Mutlak olarak kabul edilmesiyle evrendeki kötülüğün varlığı problemi ortaya çıkmaktadır. Bu problem de süpernaturalizmle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (RS, s. 29).

Buradan anlaşılacağı gibi şu andaki çatışmanın çözümlenememesinin iki temel sebebi vardır. Birincisi, dindar düşünürlerin

---

¹ Bundan sonra bu esere **RS** şeklinde atıfta bulunulacaktır.

“süpernaturalistik olmayan natüralizm” anlayışını savunmalarıdır. İkincisi, bilim adamlarının “duyumcu-ateist-materyalist natüralizm” anlayışını savunmalarıdır.

3. Süreç Din Felsefesinin Natüralizm ve Süpernaturalizme Yönelttiği Eleştiriler

Süreç din felsefesine göre din ve bilim arasında var olduğu iddia edilen çatışmanın temel kaynağı natüralizm ve süpernaturalizmdir. Eğer bilim, bizzat kendinin, felsefe ve liberal dinin sınırları ile uyum sağlayabilirse, bilimin ortaya koyduğu zorlukların altından kalkılabilir. Aynı şekilde dinde de süpernaturalizmden uzak durulursa, din ve bilim arasındaki çatışmanın üstesinden gelinir (Türer 2003, s. 49). Süreç din felsefesinin din-bilim çatışmasının kaynağı olarak gördüğü natüralizm ve süpernaturalizme, bu bağlamda ciddi eleştiriler yöneltilmiştir.

17. yüzyılda modern bilimin doğuşunda süpernaturalistik dünya görüşü hâkim olmuştur. Ancak bilim adamları süpernaturalistik bir kabulü değil, naturalistik tercihe yönelmişler ve her şeyin ilahi bir güç tarafından belirlendiği süpernaturalist görüşü reddetmişlerdir. Süpernaturalizmi tam anlamıyla reddetme ise 19. yüzyılın ortalarında meydana gelmiştir. Özellikle David Friedrich Strauss’un Kutsal Kitabı eleştirisinde ve Charles Darwin’in evrim teorisinde bunu görmek mümkündür (Griffin 2001, s. 138).

Daha sonraki yıllarda ise bilim adamları natüralizmi, daha çok ateizm ve materyalizm felsefesi içinde ifade etmeye başladı. *Natüralizm* kavramı daha çok Locke gibi ilk modern ampiristler tarafından tanımlanan duyumcu algı öğretisini kabul eder. Ancak Locke teizm ve zihin-madde düalizminin ateizm ve materyalizme yol açacağı gerekçesiyle, bu kavramların yerine natüralizm kavramını kullanılmıştır (Griffin 2001, s. 137–138).

Whitehead’in “tam bir bilimsel zihniyete” temel olması için ele aldığı varsayım şudur: “Evrende var olan her şey, baştanbaşa doğal düzene hâkim olan genel ilkelerin örnekleri olarak akla uygundur. Çünkü her ayrıntılı olay, genel ilkelerin örneği olan önceki olaylarla mükemmel bir biçimde ilişkilidir.” (RS, s. 22). Bu genel ilkeleri (fikirleri) kabul etmeyen 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bilimsel topluluğun temel görüşü, ilahi varlık fikrini reddeden (nonsupernaturalism) natüralizmdir (RS, s. 22).

Griffin’e göre, bu öğreti, üç temel görüşe dayanır. Birincisi, bu natüralizm 17. yüzyılda kabul edilen *duyumcu algı öğretisini* kabul eder. İkincisi, dünyadaki her şeyin (insan davranışı dâhil) mekanik materyalizm açısından açıklayan ve fiziksel olmayan zihin ve ruh öğretisini reddeden bir öğretiye dayanmaktadır ve *mekanik fiziksel tabiat öğretisini* kabul eder. Üçüncüsü, modern bilimsel dünya görüşünün müdahaleci süpernaturalizmi yani müdahaleci ilahi varlık fikrini reddeden *ateist dünya görüşü* taraftarıdır (RS, s. 22).

Bu üç görüş bir arada kullanılarak bu natüralizme, duyumcu-ateist-materyalist natüralizm denir. Whitehead buna kısaca “bilimsel materyalizm” adı vermektedir (RS, s. 22).

Whitehead, din ve bilim arasında var olduğu iddia edilen çatışmanın iki kaynağı olduğunu söyler. 1. Süpernatüralizm ile din birlikteliği. Yani din ve süpernatüralizmin bir arada olması ve işbirliği yapmasıdır. 2. Duyumcu-ateist-materyalist natüralizm ile bilimin birlikteliği. Diğer bir ifadeyle bilim ve duyumcu-ateist-materyalist natüralizmin bir arada olması ve işbirliği yapmasıdır (RS, s. 23).

Günümüzde bilim, bilimsel materyalizmin etkisiyle, ‘anlamli bir şekilde dini bakış açısına’ izin vermemektedir. Bununla birlikte bilim bu şekilde anlaşılmaya devam ederse, bilim ve din arasındaki çatışma da ortadan kalkmayacaktır (RS, s. 24).

Eğer din ve bilim arasında gerçek bir uzlaşma olacaksa, bunun için Whitehead’in önerdiği felsefi sistem uygun görünmektedir. Süreç din felsefesinin din ve bilimi uzlaştırmak için önerdiği sistem şudur: “bilimsel ve dini toplulukların kaçınılmaz varsayımlarının destekleyicisi olan **bilimsel-dini natüralizm**.” (RS, s. 29). Buna göre ne natüralizmin dini referansları reddetmesine ne de dinin bilimsel açıklamaları reddetmesine gerek kalacaktır.

Süreç din felsefesinin **duyumcu-ateist-materyalist natüralizmi** reddetmesinin sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler, sırasıyla duyumculuk, materyalizm ve ateizm şeklinde eleştirilmiştir. Öncelikle süreç din felsefesi, duyumcu görüşü üç noktada eleştirilmektedir. Birincisi, modern bilimin salt duyumcu algı öğretisine indirgenmesinin yol açtığı problemlerdir. Bunlar, sebep-sonuç ilişkisi, tümevarım ve duyu algısının, zihnimizin ötesinde gerçek şeylerin dış dünyayla ilgili hiçbir bilgisinin olmadığı iddiasıdır. Bu bize kozal ilişkinin keyfi bir ilişki olduğunu söylemektedir. Bu görüş aynı zamanda “tabiatın birliği”ne olan inancın rasyonel olarak temelsiz olduğunu savunur. Bilim bu birliği onlara göre, önceden varsaymaktadır. Bu da bilimin genel yasalardan bazı durumlardan çıkarıldığı sonucuna götürür (RS, s. 36).

Üçüncü olarak duyu algısının, zihnimizin ötesinde gerçek şeylerin dış dünyayla ilgili hiçbir bilgisinin olmadığı iddiasıdır. Böyle bir kabul, bize ne geçmişin ne de geleceğin varlığı hakkında hiçbir bilgi vermeyecektir. Bu da bizim zaman hakkında hiçbir bilgimizin olamayacağı anlamına gelmektedir. Bilimsel teoriler, gerçek dünya, kozalite, geçmiş ve zaman hakkında konuşamayacaksa, hiçbir bilimsel teoriye de sahip olamayacağımız demektir (RS, s. 37).

Materyalist dünya görüşünün reddedilmesinin temelinde ise iki gerekçe bulunmaktadır. Birincisi, materyalizmin “tabiatın mutlak birliklerinin maddenin parçaları olduğunu... Bu parçaların sadece dışsal olarak birbiriyle ilişkide olduğunu” ve “her şeyin mekanik bir ilişkide olduğunu” savunmasıdır (RS, s. 41). İkincisi de materyalizmin maddi varlıklardan başka hiçbir gerçek varlığın olmadığını iddia etmesidir. Materyalizm, insan tecrübesi ve davranışı da dâhil her bir varlığın boş gerçekliklerin hareketleri

Çatışmalar Çağı: Din-Bilim İlişkisi

ve dışsal ilişkilerine göre anlaşılması gerektiğini savunmaktadır (RS, s. 42). Buna göre **duyumcu-ateist-materyalist natüralizmin** materyalizm görüşü, bilimin yeterliliğini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu natüralizmin ateizm görüşü ise bilimin Tanrı hakkında konuşamayacağını savunmakta ve Tanrı'ya baştan reddetmektedir (RS, s. 48).

Sonuç olarak süreç din felsefesi, **duyumcu-ateist-materyalist natüralizmin** iki problem ortaya çıkardığını savunmaktadır. Birincisi, din-bilim arasında görünen bir çatışma; diğeri ise; geniş fenomenler alanının, yeterli bilimsel ele alış biçimlerini engellemesidir. Bu iki problemin kaynağı aynıdır. Söz konusu bu kaynak ise bu felsefi dünya görüşünün, insan tecrübesinin yeterliliği konusunda parçacı hareket etmesi ve delilin bir parçası üzerine veya insan tecrübesinin bir çeşidi üzerine görüşünü temellendirmesidir (RS, s. 48).

Bilim duyu algısında keşfedilen hakikatlere odaklanırken, dini öğretiler de duyuşal olmayan tecrübeye keşfedilen hakikatlere odaklanmaktadır. Bu, insan tecrübesinin sınırlı bir bölümünü kabul etmek anlamına gelmektedir. Dini, estetik ve etik tecrübeler, bu tek yönlü bakış açısına katkı yapmaktan hariç tutulmuş olacaktır. Bilimin tek hâkim alan olduğunu düşünenlere göre bu tecrübe alanları gerçeklik hakkındaki rasyonel bilgimize hiçbir şey katmamaktadır. Aksine, süreç din felsefesi, “kozmolojik şemamızı şekillendirmede tüm tecrübe dünyamızı kabul etmekte” ısrarlı olmamız gerektiğini savunur (RS, s. 49–50).

4. Süreç Din Felsefesinin Din-Bilim İlişkisi Anlayışı

Şu anda içinde bulunduğumuz çağ, bilim çağı olarak adlandırılmaktadır. Bu durum, dinin bilimle olan ilişkisini sorgulamayı kaçınılmaz kılmıştır.

Bilim çağında dinin yeri nedir? Bir kimse bugün Tanrı'ya nasıl inanabilir? Bilimsel dünya anlayışı ile Tanrı görüşünü birbirine uygun kılan şey nedir? Çağdaş bilimin bulgularıyla bizim insan doğası hakkındaki bilgilerimiz ne gibi yollarla etkilenmektedir? Bilim tarafından keşfedilmiş bir çeşit dünyada hayatın anlam ve amacı için araştırma nasıl tamamlanabilir? (Barbour 2006, Preface).

Din, modernite ile birlikte bilim karşısında hayatın dışına atılmış olmasından dolayı, 20. yüzyılın ortalarına doğru kendini savunma yönünü bırakmış ve yeni arayışlar içine girmiş, farklı bakış açıları geliştirmeye başlamıştır. Bu konuda duyarlı olarak çaba gösteren filozoflardan biri olan Whitehead, değişim ve süreklilik düşüncesiyle dine farklı bir bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır. Felsefesinde dine önemli bir yer veren Whitehead'e göre bilimin otorite olduğu ve hâkimiyetini ilan ettiği insan hayatında dinin konumu nedir ve din nerede durmalıdır? (Albayrak 2001, s. 10) sorusu kaçınılmazdır.

Whitehead'e göre hayat, bir bütün olarak tanımlanmalı ve kabul edilmelidir. Hayatın, başka şeylerle bağlantılı bir gerçekliği olmakla beraber kendi için var olan bir de içsel bir gerçekliği vardır. Hayat, bu kendi nihai

özelliğini, varlığın kendi kendine gerçekleştiği içsel hayattan alır. Birer inanan olan insan, içsel dünyasına dayalı gerçeklikle hem bilim yapmakta hem de sanat eserleri ortaya koymaktadır. Bu, hayatın çok yönlü ve parçalardan oluşan bir bütün olduğunu göstermektedir (Albayrak 2001, s. 10). Whitehead'e göre din de "hayatın bütün içerisindeki bir parçası olmakla beraber akıp giden dünyada insan hayatındaki diğer unsurlarla birleşendir." (Albayrak 2001, s. 11).

Dini gelenek salt entelektüel inançlar ya da soyut fikirler topluluğu değildir. Din, inananlarına bir yaşam tarzı sunmaktadır. Her bir dinî topluluk ve gelenek de bireysel tecrübe, toplumsal ritüel ve ahlakî ilgilerin farklı yapılarına sahiptir (Barbour 2006, Preface).

Dini tek yönlü ele alamayız. Örneğin din, yukarıda ifade edildiği gibi salt ne inanç-ritüel ne de soyut düşünceler olarak değerlendirilebilir. Çünkü din insan tecrübesinin en önemli unsurunu teşkil etmekte ve insana bir yaşam formu sunmaktadır. Ancak bilimin ilerlemesiyle birlikte din, modern bilimin dünya anlayışı ile uyumsuz görünmeye ve çoğu insan için etki ve önemini yitirmeye başlamıştır.

Bilimin her şeyin çözümü olduğu şeklindeki inanç kaçınılmaz olarak din ile bilim arasında ciddi bir çatışmanın olabileceği sonucunu doğurmuştur. Özellikle Batı Hıristiyan dünyası açısından doğru olan bu anlayış, İslam söz konusu olduğunda kaçınılmaz olarak yanlış kabul edilmektedir. Kur'an ve Peygamber'in sözleri ile İslam tarihi süreci içindeki uygulamalar dikkate alınınca, İslam dini ve ona inananlar için din ve bilim arasında bir çatışmadan söz etmek mümkün görünmemektedir (Yakıt 2005, s. 72-77). Var olduğu iddia edilen din-bilim çatışması genelde Batı Hıristiyan dünyasının tecrübe etmiş olduğu bir problemdir.

Bilim ve din arasındaki görünürdeki çatışmaya çözüm bulma, süreç din felsefesinin temel amaçlarından biridir. Süreç felsefesinin din ve bilimle olan doğal ve sosyolojik ilişkisine dayanarak "Felsefe, din ve bilimi rasyonel düşünce alanı içinde kaynaştırmasıyla önemli bir role sahiptir." (RS, s. 20). Bu iddiaya göre süreç din felsefesi, din ve bilim kavramlarını sadece düşüncenin iki tipi olarak değil, aynı zamanda onları iki farklı güç olarak yani dini, dini sezgilerimizin itici gücü olarak; bilimi de doğru gözlem ve mantıksal çıkarım için itici güç olarak görür. Bu itici güçle, bedensel itici güçten farklı olan, insan düşüncesini ve davranışını etkileyen en güçlü genel güçler kastedilmektedir. Bu görüş ışığında Whitehead "tarihin gelecek akışının" din ve bilim arasındaki ilişkiye bağlı olduğunu söylemenin abartı olmadığını söyler (RS, s. 20). Bu, insanlığın geleceğinin din-bilim arasında kurulacak doğru ilişkiye bağlı olduğu anlamına gelir. Böyle bir iddia, medeniyete yapılabilecek bir katkıyı sergilemektedir (RS, s. 20).

Cobb ve Griffin'e göre bilim ve dinin bütünleşmesi, sadece bilimin dinle birbirlerine sundukları uyum görüşünden dolayı değil, böyle bir bütünleşmenin yol açacağı eksiklikten dolayı medeniyetimizin gelecekte düşeceği tehlikeyi ortadan kaldırmak için çok önemlidir (Jungerman 2000, s. 2). Bununla birlikte Whitehead'e göre, "din ve bilim arasındaki çatışma hakkında telaşlanmamıza gerek olmadığını düşünmek yanlış olacaktır. Çünkü

Çatışmalar Çağı: Din-Bilim İlişkisi

entelektüel çağda, gerçeğin uyumu görüşü yönünde bütün ümitlerimizi içeren etkin bir bilgi olmayabilir” (Whitehead 1967, s. 185).²

Ayrıca her iki alanın bazı özellikleri; din-bilim ilişkisi açısından bazı yeni düzenlemeler yapılması gerektiğini göstermektedir. Din ve bilimle ilgili olan olaylar, farklı yönlerde sahiptirler. Din, “ahlakî ve estetik değerler üzerine düşünmeyi içerirken, bilim ise fiziksel fenomenlerin işleyişini düzenlemeyi gözlemlemek için genel şartlarla ilgilidir. Bilim tarafında yerçekimi kanunu varken, din tarafında ise Kutsallığın güzelliğini düşünme vardır. Bir tarafı gören diğer tarafı kaçırmaz, diğer tarafı gören ise bir tarafı kaçırmaz” (SMW, s. 185).

Whitehead’e göre din ve bilim arasındaki ilişkide ortaya çıkan problem, din ve bilim kavramlarına verdiğimiz bazı açık fikirleri, zihnimizde sahip olduğumuzla açıklamak istememizden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden din ve bilim arasında var olduğu iddia edilen çatışma, doğal olarak üzerinde yoğunlaştığımızda “zihnimizde olan şeydir. Özellikle 20. yüzyıl boyunca dini inançlar ve bilimin sonuçları birbiriyle uyumsuz bir alan olarak kabul edilmiştir” (SMW, s. 181). Ancak insanlık tarihi incelendiğinde bu iki alan arasındaki ilişkiler konusunda günümüz insanının olumsuz ve kesin bir karar vermesi mübalağalı olmayacaktır. Din ve bilim insana etki eden iki temel güçtür. Whitehead’in ifadesiyle söylersek, “dinsel sezgilerimizin gücü ve bizi kesin gözlem ve mantıksal sonuç çıkarmaya götüren güçtür” (SMW, s. 181–182). Nitekim Hartshorne’un Müslüman panenteist dediği Muhammed İkbâl de bu iki alan arasındaki ilişkiyi şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Din, bilimden daha önce dini yaşantıda somut tecrübenin gerekliliğinde ısrar etmiştir. Din ile bilim arasındaki anlaşmazlık, bilimin salt ve somut deneye dayanması, dinin ise dayanmamasından ileri gelmiyor. Çünkü her ikisi de hareket noktası olarak somut tecrübeyi seçmişlerdir. Din ve bilim arasındaki anlaşmazlık, ancak her ikisinin de aynı tecrübe verilerini yanlış anlayıp yorumlama ve değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Dinin insanın hususi bir tecrübesinin gerçek özüne erişmeye çalıştığını unutmuyoruz.” (İkbâl 1984, s. 46).

Ancak bu yanlış anlama, din ve bilimin birbirine zıt iki tecrübe alanı olarak algılanmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Whitehead’e göre insanlık tarihine baktığımızda “din ve bilim arasında bir çatışmanın daima var” ve “din ve bilimin her ikisinin de sürekli gelişme durumunda” olduğunu görebiliriz (SMW, s. 182).

Bilim kendi serüveninde karşılaştığı gerçeklerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Aynı şekilde “din de eski güç ve ihtişamına kavuşmak istiyorsa,” diyor Whitehead, “bilimin yaptığı gibi aynı ruhla değişimle yüzleşmek zorundadır.” (SMW, s. 188).

Din ve bilim her ikisi de insan tecrübesi için vazgeçilmezdir. Bu alanların farklılığı bize, bu iki etkin gücün anlamını birbirinden ayırmamız için bir gerekçe sunmaz.

---

² Bundan sonra bu esere **SMW** şeklinde atıfta bulunulacaktır.

Din ve bilimin farklı yönleri sahip olduğundan hareketle, din ve bilim arasında bir çatışmanın varlığı iddia edilmektedir. Ancak hakikatin farklı yönleri olan din ve bilim, bize kendi açılarından dinsel ve bilimsel hakikatler sunmaktadırlar. Bununla birlikte bazı düşünürler, dinsel hakikatleri görüp, bilimsel hakikatleri göz ardı ederken, bazıları da bilimsel hakikatleri görüp dinsel hakikatleri göz ardı etmektedirler. Sonuçta da bu kişiler tek doğru olduğu iddiasından hareketle karşılıklı olarak birbirlerini reddetmeye ve çatışmaya gitmektedirler. Bu çatışmanın üstesinden gelmenin bir yolu da din ve bilimin, hakikatin iki farklı yönü olduğunu kavramaktır.

Süreç din felsefesi, bilim ve din arasında karşılıklı bir değişim ilişkisinin varlığını kabul etmektedir. Buna göre dini görüşlerin, bilimsel görüşlerden öğreneceği şeyler olduğu gibi, bilimin de dini öğretilerden öğreneceği şeyler vardır. Süreç din felsefesinin, “kozmojik şemamızı şekillendirmede tüm tecrübe dünyamızı kabul ettiği” (RS, s. 50) iddiasından hareketle gerçeklik hakkında hakikatlerin sadece bilimsel tecrübeyle değil, aynı zamanda dini tecrübeyle de açıklanabileceğini kabul etmeliyiz (RS, s. 51).

SONUÇ

Batı Hıristiyan dünyasında şiddetli bir şekilde yaşanan din-bilim çatışmasının temelinde, bilimin dinden tamamen ayrı ve bağımsız bir alan olarak kabul edilmesi anlayışı vardır. Bu anlayış modern bilimsel dünya görüşünün kaçınılmaz olarak Hıristiyan inancı ile çatıştığı sonucuna götürmüştür.

17. yüzyılda başlayan süreçte din-bilim ilişkisi, farklı şekillerde kendini göstermiştir. Bu yüzyılda bilimdeki yeni keşifler, birçok dini anlayışa meydan okumuştur. Bu durum, bazı insanların geleneksel din öğretilerini savunmakta ısrar etmelerine, bazılarının ise terk etmesine, bazılarının da bilimin ışığında ve bilim karşısında kendini sağlam delillerle ortaya koyabilecek dini kavramlar formüle etmesine yol açmıştır. İncelediğimiz süreç din felsefecileri de din-bilimi insanlığın bir arada yaşayabileceği ortak tecrübe alanları olarak görmüşler ve bu anlayışa göre teoriler geliştirmişlerdir. Batı’da felsefi bir akım olarak yeni ortaya çıkmış olan süreç felsefesi ve bu felsefeden hareketle süreç din felsefesinin temelini, 19. ve 20. yüzyılda yaşanan bilimsel gelişmeler oluşturmaktadır.

Süreç din felsefesi, 20 yüzyılda fizik biliminin yeni fikirlerini dikkate alarak bilinebilen her şeyi kuşatacak bir metafizik üretmeye çalışmıştır. Bu felsefe, madde ve kozmosun evrimi hakkında öğrenmiş olduğumuz bilimsel gerçeklerin, aslında sorgulanması gerektiğini savunmaktadır. Bu felsefe bize objelerin kümeleşmelerinden ziyade, olayların birbiriyle ilişkisine ve oluşmakta olduğuna bakmamız gerektiğini öğretmektedir. Böyle bir bakış açısı, din-bilim arasında yaşandığı iddia edilen çatışmanın aksine, din ve bilim arasında bağlantısallık ilkesine göre bir çatışmanın olmayacağını göstermeye çalışır.

Süreç din felsefesinin en çok üzerinde durduğu konu, özellikle 19. yüzyılın ortalarından beri din ve bilim arasında var olduğu iddia edilen

Çatışmalar Çağı: Din-Bilim İlişkisi

çatışmaya çözüm bulma çabasıdır. Onun bu çözümü özellikle şu üç noktaya işaret etmektedir: Birincisi, çatışmanın din ve bilim arasında değil, dinsel süpernaturalizm ve bilimsel natüralizm arasındadır. İkincisi, bilime anlam verme noktasında süreç din felsefesinin ortaya koyduğu natüralizm anlayışı, ateizm ve materyalizme yol açan klasik natüralizm görüşünden daha kapsayıcıdır. Üçüncüsü süpernaturalizme dayalı bir din tanımlamasının yetersiz olmasına karşın süreç din felsefesi tarafından sistemleştirilen teistik natüralizm, dini anlama ve uygulamada daha destekleyicidir. Din-bilim arasında yaşanan çatışmanın öncelikle kaynağı tespit edilmelidir. Bu felsefeye göre bunun kaynağı, süpernaturalizm ve bilimsel materyalizmdir. Süpernaturalizm dinin mutlaklığını ve bilim karşısındaki üstünlüğünü, insan tecrübesinin gerçekliğini reddederek savunurken, bilimsel materyalizm duyumculuğu mutlaklaştırarak dine ve Tanrı'ya hayat hakkı tanımamaktadır.

Din ve bilim arasındaki görünür çatışmayla ilgili Whitehead'ın çözümünü bilimsel ve dini natüralizm dediği, ne dini fikirleri ne de bilimsel sonuçları reddeden yeni bir formdur. Natüralizmin bu yeni formu, dünyanın tek kutuplu ve doğal süreci engelleyen ilahi varlık fikri anlamındaki süpernaturalizmi reddeder. Bu yeni form, *naturalistik teizmdir*.

Süreç din felsefesi, bil-fiil şeylerin, somutlaşma süreci içinde olmaları, yani var olmaları ve yok olmaları, birbiriyle ilişkileri ilkesinden hareketle din ve bilimin birbirinden tamamen ayrı değil, birbiriyle ilişkili ve aynı düşünce şeması içinde değerlendirilmeleri gerektiğini göstermektedir. Bu felsefeye göre gerçeğin araştırılmasında bilim, ilahiyat ve metafizik birbiriyle yakından ilişkilidir. Bundan dolayı ilahiyat olmadan bilim, bilim olmadan ilahiyat veya metafizik olmadan ilahiyat ve bilim üretmek mümkün değildir. Ayrıca bilim, ilahiyat ve metafiziğin birbiriyle hiçbir ilişkisi olmayan bağımsız birer alan olduğunu söylemek de doğru değildir.

Süreç din felsefesi, dini inançların salt fikri inançlar ya da soyut fikirler olmadığını öğretmektedir. Buna göre dini tecrübeye dayanılarak verilen hüküm, hem aklın hem de tecrübenin ölçülerine uymaktadır. Din, inananları için bir hayat tarzı sunmaktadır. Buna göre her din bireysel tecrübenin, toplumsal ibadetlerin ve ahlaki davranışların ayırıcı özelliklerine sahiptir. Birey ve toplum üzerinde dönüşümü hedefleyen din, hayatın diğer unsurlarını göz ardı edemez. Bu unsurlardan en dikkat çeken de bilimdir. İnsanın gerçekliğini görmek, insanlık medeniyetinin geleceği açısından önemlidir. Din ve bilim bu gerçeği göz ardı etmemelidir. Bu yüzden din ve bilimin ortak bir ilkeler bütününe paylaşabilecekleri şekilde yeniden düzenlenmeleri mümkündür. Çünkü yaşandığı iddia edilen din-bilim çatışması sadece görünüştedir.

Süreç din felsefesi, Ian Barbour'un din-bilim ilişkisi için geliştirdiği görüşler içerisinde bulunan entegrasyon görüşüne uygun bir çerçevede din-bilim ilişkisini ele alır. Buna göre din ve bilim arasında çatışma yoktur ve bu iki alan tek bir düşünce şeması içinde birleştirilebilir.

Kevser ÇELİK

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, Mevlüt 2001, “**A.N. Whitehead’in Din Anlayışı ve Hayatın Bütünlüğü**”, Dinin Oluşumu içinde, İstanbul-Bursa: Alfa Yay.
- BARBOUR, Ian G. 2004, **Bilim ve Din: Çatışma-Ayrışma-Uzlaşma**, Çev. Nebi MEHDİ-Mübariz CAMAL, İstanbul: İnsan Yay.
- 2006, “**Religion in an Age of Science**”, Erişim: <http://www.religion-online.org/showbook.asp?title=2237>, (10.05.2006).
- CEVİZCİ, Ahmet 2000, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma.
- CRAIG, William 1999, “**Theism and Physical Cosmology**,” A Companion to Philosophy of Religion içinde, ed. Philip L. Quinn-Charles Taliaferro, Oxford: Blackwell Publishing.
- GRIFFIN, David Ray 2001a, **Reenchantment Without Supernaturalism A Process Philosophy of Religion**, Ithaca and London: Cornell University Press.
- 2004, **Two Great Truths A New Synthesis of Scientific Naturalism and Christian Faith**, Louisville-London: Westminster John Knox Press.
- 2001, GRIFFIN, David Ray, “**Process Philosophy of Religion**,” International Journal for Philosophy of Religion, Vol. 50, Kluwer Academic Publishers.
- HOLTZMAN, Seth 2003, “**Science and Religion: The categorial conflict**”, International Journal for Philosophy of Religion, Vol: 54, Kluwer Academic Publishers.
- İKBAL, Muhammed 1984, **İslam’da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu**, Çev. Ahmet ASRAR, İstanbul: Bir Yay.
- JUNGERMAN, John A. 2000, **World In Process, Creativity and Interconnection in the New Physics**, Albany : State University of New York Press.
- RUSSELL, Robert John and MCNELLY, Kirk Wegter 2001, “**Science and Theology: Mutual Interaction**”, Bridging Science and Religion içinde, ed. Ted Petters and Gaymon Bennett, London: SCM Press.
- TÜRER, Celal 2003, “**Whitehead'in Tabiatçı Teizmi: Din ve Bilimin Uzlaştırılması**”, Felsefe Dünyası, 2003/1, Sayı 37.
- YAKIT, İsmail 2005, **İslam’ı Anlamak**, İstanbul: Ötüken Yay.
- WHITEHEAD, A. N. 1967, **Science and the Modern World**, New York: The Free Press, The Macmillian Publishing Co. Inc.
- WIKIPEDIA, The Free Encyclopedia, “**Supernatural**” maddesi, Erişim: <http://www.en.wikipedia.org/wiki/Supernatural>, (13.07.2006).

Süleyman Demirel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Yıl/Volume: 2, Sayı/Issue: 3, s. Bahar 2006

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDE ÇALIŞMA SERMAYESİ VE FİNANSAL YÖNETİM UYGULAMALARI

Yrd. Doç. Dr. Ali Cüneyt ÇETİN*
İsmail ÇELİK**
Murat KAYA***

Özet

Çalışma sermayesi ve finansal yönetimin etkinliği, işletmelerin finansal başarı sağlamalarında önemli bir role sahiptir. Bu çalışmanın amacı, Isparta ve Antalya ilinde faaliyet gösteren Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) çalışma sermayesi ve finansal yönetim uygulamalarını ortaya koymaktır. Yapılan araştırma sonucunda çalışmanın konusunu oluşturan işletmelerin ana sorunları belirlenmiş ve çözüm önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, çalışma sermayesi yönetimi, finansal yönetim.

Working Capital And Financial Management Applications In The Small And Medium Sized Enterprises

Abstract

The qualification of working capital management and financial management is one of the most important factors in business financial achievements. This study investigates the working capital and financial management applications in the Small and Medium Sized Enterprises (SMEs) that are located in Isparta and Antalya. The present study has identified the main problems of the establishments and solutions for these problems were proposed.

Key Words: Small and Medium Sized Enterprises, working capital management, financial management.

---

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, ccetin@iibf.sdu.edu.tr

** Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, icelik@sdu.edu.tr

*** Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, muratkaya@sdu.edu.tr

1. GİRİŞ

KOBİ'ler, ülkemiz ekonomisinin dinamik birimleri olarak ekonomik ve sosyal sisteme olan katkıları nedeniyle, son yıllarda önem kazanmaya başlamışlardır. Toplumun tüm kümesini kapsayan ve her yerleşim birimine yayılmış olan KOBİ'ler, gerek kendi iç yapıları gerekse de dış çevreden kaynaklanan pek çok sorunla iç içe yaşamaktadırlar.

Ülke ekonomisindeki durgunluk, yüksek enflasyon ve istikrarsızlık ve sık sık başvurulmuş farklı ekonomik tedbirler, sürprizleri genellikle tahmin edemeyen ve devletten yeterli danışmanlık hizmeti alamayan KOBİ'lerde başarısızlığa ve performans düşüklüğüne yol açabilmektedir. Bir kısmı bu sorunların üstesinden gelemeyerek ekonomik ortamdan çekilmekte, bir kısmı da yaşam mücadelesine devam edebilmektedir. Bununla birlikte, gelişmeleri ve değişimleri yakından izleyebilen KOBİ'ler pek çok fırsatı değerlendirerek önemli avantajlar elde edip, büyüyüp gelişebilmektedirler.

Ülkemizde KOBİ'leri sınıflandırmak için kullanılan başlıca nicel kriterler; çalıştırılan personel sayısı, personele ödenen ücret ve maaşların tutarı, sahip olunan sermaye miktarı, belirli bir süre içindeki satış tutarı, çalışma sermayesi olmakla birlikte en yaygın biçimde kullanılan sınıflandırma ölçütü işletmede çalışan personel sayısıdır. Bu çerçevede ülkemizde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların işletmede çalıştırılan personel sayısı kriterini dikkate alarak yapmış oldukları Küçük ve Orta Ölçekli İşletme ayrımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'de Değişik Kuruluşların Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sınıflaması

Kuruluşun Adı	Küçük İşletme	Orta Boy İşletme
DİE	10-49	50-250
DPT	10-49	50-99
KOSGEB	1-50	51-150
HALKBANK	1-100	100-250
VAKIFBANK	10-49	50-99
EXIMBANK	1-150	
KÜSGET	1-9	10-49
İSO	1-19	20-99
İTO	1-25	
ASO	10-29	30-299
Ege Bölgesi Sanayi Odası	5-49	50-199

Kaynak: ÇAKICI Ayşehan, **Mersinde Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Sorunları ve Beklentileri**, Mersin Üniversitesi Yayınları, No: 9, Mersin, 2002, s.6-7.

KOBİ'ler, büyük işletmelere nazaran değişen ekonomik koşullara daha hızlı uyum sağlayabilme, ülke içinde bölgeler arası gelir farklılıklarını dengeleme, üretim ve sanayileşmenin tüm ülkeye yayılmasını sağlama gibi avantajlara sahip olmanın yanında büyük işletmelere nazaran finansal yönetim açısından daha farklı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

KOBİ'lerin finansman sorunlarına yönelik olarak yapılan çeşitli çalışmaların sonuçlarına göre, Türkiye'deki KOBİ'lerin finansal sorunlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.¹

- KOBİ'lerin kredi temin etmede, kredi kurumlarının teminat, ipotek, işletme rehini gibi talepleri yanında faiz oranlarının yüksekliği başlıca güçlüklerdir. KOBİ'lerin öz sermayeleri yetersiz olup bankaların kuvvetli teminat talepleri ve bu işletmelerin yetersiz öz kaynaklarından dolayı bankalardan kredi temin etmekte sorunlar yaşamaktadırlar. Ayrıca bu işletmelerin yıllık satış rakamlarının düşüklüğü de düşük kredibiliteye sahip olmalarına yol açmaktadır.
- KOBİ'ler özelliklerinden de anlaşılacağı üzere, grup desteği almadan genellikle yetersiz sermaye ile kurulmaktadır. Menkul kıymetleri risk taşıdığından sermaye piyasası aracılığı ile de finansman temini zor olmaktadır. Oysa bu şirketler teknolojiye ayak uydurabilmek için öz sermaye ve işletme sermayesine ihtiyaç duymaktadırlar. Ülkemizde yan sanayici olarak çalışan bu kuruluşlar, hem teknolojik olarak gelişmek hem de dinamik olmak zorundadır.
- Firma yöneticileri genellikle işletme yönetme özelliğinden yoksun aile üyelerinden oluşmaktadır. İşletme kaynakları verimli kullanılmaması işletmenin finansman ihtiyacını artırmaktadır.

Finansal yönetimin bir unsuru olan ve Bilânço'da Dönen Varlıkların Yönetimi anlamına gelen işletme (çalışma) sermayesi yönetimi, faaliyetleri dönen varlıklar üzerinde yoğunlaşmış olan ve finansal açıdan hassas yapıdaki KOBİ'ler için ayrı bir öneme sahiptir. İşletme sermayesi firmanın tam kapasite ile çalışabilmesi, üretimi kesintisiz sürdürebilmesi, iş hacmini genişletebilmesi, yükümlülüklerini karşılayamama (likidite) riskini azaltması, kredi değerliliğini arttırması, olağan üstü durumlarda mali yönden zor duruma düşmemesi, faaliyetini kârlı ve verimli bir şekilde yürütebilmesi açılarından büyük önem taşımaktadır.²

2. KOBİ'LERE YÖNELİK AMPRİK BİR ÇALIŞMA

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Batı Akdeniz Bölgesini temsil eden alanda faaliyette bulunan KOBİ'lerin finansal yönetim, işletme sermayesi yönetimi ve yatırım bütçelemesi konularındaki uygulamalarını ortaya koymaktır.

2.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma Batı Akdeniz Bölgesinin Antalya ve Isparta ilinde faaliyette bulunan rassal olarak seçilmiş, farklı sektör gruplarında faaliyette bulunan 42 adet KOBİ'den oluşan örnekleme kapsamaktadır.

¹ Serdar ESER, **Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Sermaye Piyasasından Finansmanı ve Risk Sermayesi, Yeterlilik Etüdü**, SPK Yayınları, Ankara, 1990, s. 23.

² Öztin AKGÜÇ, **Finansal Yönetim**, Muhasebe Enstitüsü, Yayın No: 65, 7. Baskı, İstanbul, Mart 1998, s. 201.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma esnasında ARSLAN (2003)'in Ankara ilindeki 111 küçük ve orta ölçekli işletmeye aynı amaçla uygulamış olduğu anket sorularına benzer, ARSLAN (2003)'in çalışmasından hareketle oluşturulan 14 soruluk anket örnekleme uygulanmıştır. Anket çalışması işletme sahip-sahipleri veya yöneticileri ile yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Anket sonuçları SPSS programında analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.4. Araştırma Bulguları

Bu bölümde araştırma örnekleminde temin edilen verilerin sonuçları tartışılmaktadır.

2.4.1. Örneklemin Özellikleri

Örnekleme oluşturan 42 KOBİ'nin özellikleri Tablo 2'de gösterilmiştir. ÇAKICI (2002)'nin çalışmasından alınan tabloda yer alan DPT KOBİ sınıflamasına göre örneklemin % 4,76'lık kısmı "çok küçük", %50'lik kısmı "küçük", %45,24'lük kısmı "orta" ölçekli işletmelerden oluştuğu anlaşılmıştır.

Araştırmada yer alan endüstri kolları arasında %26,19'luk bir oranla imalat sektörünün en fazla ağırlığa sahip olduğu gözlenmiştir. İmalat sektörünü, %19,08 ile tekstil, %16,67 ile hizmet, %14,28 ile gıda ve diğer, %9,5 ile inşaat sektörü takip etmektedir. Ankette "diğer" şeklinde yer alan endüstri kolu otomotiv faaliyet kolunu temsil etmiştir.

Tablo 2: Örneklemin Özellikleri

Çalışan Sayısı	N	%
1-9 Kişi	2	4,76
10-49 Kişi	21	50
50- 250 Kişi	19	45,24
Endüstri Kolu		
İmalat	11	26,19
Gıda	6	14,28
Tekstil	8	19,08
İnşaat	4	9,5
Diğer	6	14,28
Hizmet	7	16,67
Hukuki Yapı		
Anonim Şti	16	38,09
Limited Şti	25	59,5
Şahıs Şti	1	2,41
Öz Sermaye Tutarı		
1.000-25.000 YTL	3	7,14

Tablo 2 (devamı)

26.000-50.000 YTL	4	9,52
51.000-100.000 YTL	15	35,71
100.000 YTL ve Üstü	20	47,63

Hukuki yapıları açısından incelendiğinde işletmelerin %59,5'i Limited Şirket, %38,09'u Anonim Şirket, %2,41'i Şahıs Şirketidir.

İşletmelerin özsermaye tutarları incelendiğinde; öz sermaye tutarları 1.000-25.000 YTL arasında olan işletmelerin örneklemin %7,14'ünü, 26.000-50.000 YTL arasında olanlar %9,52'sini, 51.000-100.000 YTL arasında olanlar örneklemin %35,71'ini, 100.000 YTL ve üzeri özsermaye tutarına sahip işletmelerin örneklemin %47,63'ünü oluşturduğu anlaşılmıştır.

2.4.2. Firma Amacı

İşletmelerin faaliyetlerini sürdürürken taşımakta oldukları başlıca amaçların belirlenmesini sağlamak amacıyla sorulan soruların beşli Likert ölçeği ile yanıtlanmaları istenmiştir. (5=Kesinlikle evet, 4=Evet, 3=Olabilir, 2=Hayır,1= Kesinlikle Hayır)

Tablo 3: Firma Amacı

FİRMANIN AMACI	STANDART SAPMA	ORTALAMA
Satışları Arttırmak	0,3578	4,85
Kârlılığı Arttırmak	0,4606	4,70
Hizmet Sağlamak	0,8951	4,26
İstihdam Yaratmak	0,8604	3,90

İşletmelerin anket sorularına verdikleri cevaplar incelendiğinde ilk amaç olarak 4,85 ortalama ile satışları arttırmayı, ikinci olarak 4,70 ortalama ile kârlılığı arttırmayı, 3. olarak 4,26 ortalama ile hizmet sağlamayı ve 4. amaç olarak da 3,90 ortalama ile istihdam yaratmak olarak belirlenmiştir.

2.4.3. Kuruluşta Sermaye'nin Temin Şekli

Tablo 4, KOBİ'lerin kuruluş aşamasında gerekli olan sermayeyi nasıl temin ettiklerini göstermektedir. Özsermaye ile işe başlayan işletmeler örneklemin % 45,24'ünü oluşturmakta olup bu grubu %23,81 ile Kredi olarak girişimde bulunan işletmeler takip etmektedir. Aile işletmesini devam ettirenlerin oranı %19,04 olup örneklemin %11,9'u ortak olarak girişimde bulunan firmalardan oluştuğu belirlenmiştir.

Tablo 4: Sermaye Temini

Kuruluş Şekli	N	%
Aile Şirketi Devamı	8	19,04
Öz Sermaye İle	19	45,24
Ortak Alarak	5	11,9
Kredi Alarak	10	23,81
Diğer	0	0
TOPLAM	42	100

Örneklemin anket sorularından alınan cevaplar doğrultusunda işletmelerin büyük bir kısmının kendi tasarruflarını kullanmak suretiyle girişimde bulunduğu söylenebilir.

2.4.4. Yatırım Projelerini Değerlendirirken Kullanılan Teknikler

İşletmelerin kâr amaçlı organizasyonlar olduğu gerçeğinden hareketle her işletmenin kaynaklarını en uygun şekilde değerlendirerek yatırım kararları

alması gerekir. Yatırımların uygulanabilir olup olmadığını sınınamaya yönelik bir takım yatırım değerlendirme tekniklerinden bahsetmek mümkündür. Bunlar; geri ödeme süresi (GÖS), iskonto edilmiş geri ödeme süresi (İGÖS), net bugünkü değer (NBD) ve iç verimlilik oranı (İVO) yöntemleridir. Örneklemi oluşturan işletmelere soru kağıdında yatırımları değerlendirirken bir yöntem kullanıp kullanmadıkları ve kullanıyorlarsa bu yöntem yada yöntemleri belirtmeleri istenmiş ve Tablo 5’deki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 5 incelendiğinde işletmelerinin yatırım kararlarını verirken kullandıkları en yaygın yöntemin, uygulamadaki kolaylığı ve masrafsızlığından ötürü %38,09 ile GÖS yöntemi olduğu, bu tekniği %30,96 ile “hiçbir teknik kullanmıyorum” cevabının takip ettiği, %9,52 oranında NBD yönteminin kullanıldığı saptanmıştır. Örneklemenin çoğunluğunun tek bir yöntem kullandığı yada hiçbir teknik kullanmadan yatırım projelerini değerlendirdikleri tespit edilmekle birlikte bu yöntemlerin birleşimini az da olsa uygulayan işletmeler görülmüştür. %7,15 ile en çok kullanılan bileşim, GÖS ile NBD yönteminden oluşan bileşimdir. Bunu %2,38 ile diğer bileşimler takip etmiştir.

Tablo 5: Yatırım Projelerini Değerlendirme Teknikleri

Proje Teknikleri	N	%
GÖS Yöntemi	16	38,09
İGÖS Yöntemi	0	0
NBD Yöntemi	4	9,52
İVO Yöntemi	2	4,76
Hiçbir Teknik Kullanılmıyor	13	30,96
Diğer	1	2,38
GÖS ve İGÖS Yöntemi	1	2,38
GÖS ve NBD Yöntemi	3	7,15
GÖS ve İVO Yöntemi	1	2,38
İGÖS ve İVO Yöntemi	1	2,38
Toplam	42	100

ARSLAN (2003)’in çalışmasında ilk sırayı, örneklem içindeki ağırlığı az olmakla birlikte %22,52 oranla GÖS yöntemi almakta, YÜCEL (2001)’in çalışmasında ise bu oranın %41,6 olduğu görülmektedir. ARSLAN (2003)’in çalışmasında farklı olarak İVO yöntemi %10,81’lik ağırlığıyla çalışmamızdan ayrılmaktadır. Bu da Batı Akdeniz Bölgesini temsil eden örneklemdeki işletmelerin daha kompleks bir yapıya sahip bu yöntemi tercih etmediklerini göstermektedir.

2.4.5. Yatırımların Finansman Şekli

Örneklemi oluşturan işletmelere, yatırım projelerini değerlendirirken kullanılan yöntemi belirtmeleri istendikten sonra değerlendirmeden başarıyla ayrılan projeleri hayata geçirmek için hangi finanslama şekillerini kullandıkları sorulmuş ve neticesinde Tablo 6’daki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 6: Yatırımların Finansman Şekli

Finansman Kaynakları	N	%
Banka Kredileri	31	44,93
Sermaye Artırımı	10	14,49
Dağıtılmayan Kâr	2	2,9
Ortaklardan Borçlanma	11	15,94
Leasing	10	14,49
Factoring	1	1,45
Diğer	4	5,8
Toplam	69	100

İşletmelerin %44,93'lük kısmının duran varlık yatırımlarının finansmanında özel ve kamu bankalarını kapsayan kuruluşlardan alınan banka kredilerini kullandıkları, %15,94'lük kısmının ortaklardan borçlanarak yatırımları finanse ettikleri, bu finanslama yöntemlerini sırasıyla %14,49'lük ağırlıkla sermaye artırımı ve finansal kiralama finansman tekniklerinin takip ettiği görülmüştür. Örneklemin sadece %1,45'lik kısmının yatırımların finansmanında bir uzun vadeli finanslama yöntemi olan Factoring'i kullandıkları tespit edilmiştir. ARSLAN (2003)'in çalışmasında ilk sırayı benzer şekilde banka kredileri almakla birlikte, banka kredilerinin bir finanslama tekniği olarak kullanım ağırlığı örneklemin %32,63'ünü oluşturmaktadır. YÜCEL (2001)'in İzmir, Manisa ve Denizli illerini kapsayan çalışmasından elde ettiği sonuçlarda ise; dağıtılmayan kârın %51,1 ile yatırımların finansmanında en fazla kullanılan finanslama tekniği olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Sonuç olarak YÜCEL(2001)'in araştırmasına konu olan KOBİ'lerin yatırım projelerinin finansmanında öz kaynaklardan daha fazla yararlandıkları ve yatırımların finansmanında kaldıraç etkisinden yeterince yararlanmadıkları görülmektedir.

3. ÇALIŞMA SERMAYESİ YÖNETİMİ

Çalışma sermayesi; en genel anlamda, işletmenin kısa süreli, normal olarak bir hesap döneminde paraya çevrilebilir değerlere yaptığı yatırımı ifade etmektedir.³

İşletmenin amacını gerçekleştirebilmesinde çalışma sermayesi yönetiminin önemli fonksiyonu vardır. Çalışma sermayesi, işletmelerin tam kapasite ile çalışabilmesi, üretimin kesintisiz devam edebilmesi, iş hacminin genişletilebilmesi, yükümlülüklerini karşılayamama riskinin azaltılması, kredi değerliliğinin artırılması, olağan üstü durumlarda mali yönden zor durumlara düşmenin önlenmesi, faaliyetin kârlı ve verimli bir şekilde yürütülmesi açısından önem taşımaktadır.

Çalışma sermayesi yönetiminde nakit yönetimi, alacak yönetimi ve stok yönetimi küçük ve orta ölçekli işletmelerin hayatı açısından oldukça önemli hususlardır. Soru kağıdında firmaların çalışma sermayesi unsurlarının yönetimine verdikleri önemi ölçmek için sorulan soruyu 5'li likert ölçeği

³ Muharrem ÖZDEMİR, Finansal Yönetim, **Gazi Kitabevi**, Ankara, 1997, s. 163-164.

kapsamında değerlendirmeleri istenmiş ve Tablo 7'deki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 7: Çalışma Sermayesi Kalemlerinin Yönetimi

Yöntemler	1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	ORTALAM A
Nakit Bütçesi	12,19	9,76	19,52	26,83	31,7	3,56
Borçluların Kredi Döneminin Gözden Geçirilmesi	5,71	2,86	14,29	51,43	25,71	3,88
Borçlulara İskonto Yapılması	10	17,5	32,5	27,5	12,5	3,15
Ödenmeyen Borçların İzlenmesi	2,44	2,44	14,64	31,71	48,78	4,22
Şüpheli Alacakların Takibi	5	7,5	17,5	40	37,5	3,97
İşletme Sermayesi İhtiyacının İzlenmesi	5,26	21,05	36,84	15,79	21,06	3,26
Stok Devir Hızının İzlenmesi	7,5	7,5	27,5	27,5	30	3,65
Stok Düzeyinin Kontrolü	5	0	20	45	30	3,95
Faktoring Şirketleriyle Çalışma	84,7	5,13	5,13	0	5,13	1,36

Örnekleme oluşturan işletmelerin alacakların yönetimine nakit ve stok yönetiminden daha fazla önem verdiklerinin ortaya çıkmasında ödenmeyen borçların izlenmesi 4,22'lik ortalamayla etkili olmuştur. Bu cevabı 3,97'lik ortalamasıyla şüpheli alacakların takibi izlemektedir. Ayrıca işletmelerin alacak yönetimine verdikleri önem kadar stok düzeyinin kontrolüne de dikkat ettikleri görülmüştür. ARSLAN(2003)'ın çalışmasında 4,09 ortalama ile nakit yönetiminin ilk sırayı aldığı, bunu 3,67'lik ortalama ile ödenmeyen borçların izlenmesi takip etmektedir. Örnekleme oluşturan firmaların çalışma sermayesi unsurlarından alacakların yönetilmesine en fazla önemi göstermelerine rağmen factoring şirketleriyle çalışma konusunda duyarsız oldukları oldukça ilgi çekicidir. Bunun sebebi "factoring şirketleriyle çalışıyor musunuz" sorusuna firmaların %84'lik kısmının "hiçbir zaman" cevabını vermesidir.

3.1.1. Kredi Kullanımı

Örnekleme oluşturan işletmelere herhangi bir kuruluştan kredi kullanıp kullanmadıkları sorusuna verilen cevaplar Tablo 8’de yer almaktadır. Firmaların %80,95’lik kısmının kredi kullandığı görülmüştür.

Tablo 8: Kredi Kullanımı

Kredi Kullanılıp Kullanılmadığı	N	%
Evet	34	80,95
Hayır	8	19,05
Toplam	42	100

3.1.2. Kredi Kaynakları

Araştırmanın bu bölümünde kredi kullanan firmaların, kullandıkları kredileri temin ettikleri kuruluşların neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 9’da görülmektedir.

Tablo 9: Kredi Kullanılan Kaynaklar

Kredi Kullanılan Bankalar	N	%
Özel Ticari Bankalar	22	64,71
Devlet Bankası Kaynakları	4	11,77
Diğer Yatırım Bankaları	0	0
Özel ve Devlet Bankaları	8	23,52
Toplam	34	100

Tablo 9’a göre firmaların %64,71’lik kısmı Özel Ticari Bankalardan, %23,52’lik kısmı hem kamu hem de özel bankalardan, %11,77 ise sadece kamu bankalarından kredi temin etmekte ve örnekleme oluşturan firmaların hiçbiri Eximbank gibi yatırım bankalarından kredi temin edememektedir.

3.1.3. Yatırım Giderleri ve Tahmini

Firmaların kuruluş esnasında bir takım sabit kıymet yatırımlarına ihtiyaç duydukları ve faaliyetleri boyunca artan şekilde bu ihtiyacı hissedecekleri açık bir gerçektir. Araştırmanın bu bölümünde sabit kıymetlere yatırım yaparken yatırım projelerinin yapılabilirliğinin ortaya konmasında dikkate alınan kriterlerin neler olduklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır ve Tablo 10’daki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 10: Bir Yatırımın Yapılabilirliğine Karar Verirken Dikkate Alınan Kriterler

Katlanılan Harcama Kalemleri	N	%
Arsa Değeri	21	50
İnşaat Giderleri	22	52,38
Makine ve Araç Gereç Giderleri	41	97,62
Etüd ve Proje Giderleri	11	26,19
Diğer	1	2,39

Yatırım projelerinin yapılabilirliğine karar verirken firmaların %97,62’lik kısmının makine ve araç gereç giderlerini dikkate aldığı, bunu %52,38’lik oranla inşaat giderlerinin, %50 ile arsa değerinin, % 26,19 ile de etüd ve proje giderlerinin izlediği görülmektedir. ARSLAN(2003)’ün araştırmasında

da araç gereç giderleri %100 ile ilk sırada yer almakta bunu %98,20 ile inşaat giderleri izlemektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmamızda, firmaların finansal faaliyetlerinin sıhhatli bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan finansal yönetim uygulamalarının ne denli başarılı yerine getirildiğinin görülmesi amaçlanmış ve Isparta ve Antalya Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyette bulunan 42 adet KOBİ üzerinde araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda KOBİ'lerin faaliyetlerine başlarken çoğunluğunun öz kaynaklarını seferber ettiği ve faaliyete başlamadaki temel amaçlarının da ilk sırada satışlarını artırmak ve ikinci sırada da kârlılığını artırmak olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde firmaların girişimde bulunurken istihdam amacını önemsemedikleri öne çıkmaktadır.

Ayrıca, özellikle para ve sermaye piyasaları hakkında hiçbir bilgiye sahip olmayan KOBİ'lerin temel finansal konularda da bilgi eksikliğinin bulunduğu, yatırım tercihi yaparlarken geri ödeme süresi yöntemi gibi daha az maliyet ve zaman gerektiren yöntemleri kullandıkları, hatta örneklemin büyük bir bölümünün hiçbir teknik kullanmadan yatırım projeleri arasında tercihte buldukları ortaya çıkarılmıştır. Aynı sonuçlara Arslan (2003) ve Yücel (2001)'in çalışmalarında da rastlanmaktadır.

Çalışma sermayesi unsurlarının yönetimine ilişkin varılan sonuçlarda ise, örneklemin büyük bir bölümünün ödenmeyen borçların izlenmesine ve şüpheli alacakların takibine önem verdikleri, bu iki unsuru stok düzeyinin kontrolü'nün takip ettiği görülmüştür. Arslan (2003)'in Ankara ilini kapsayan çalışmasında ise KOBİ'lerin nakit bütçesi ve ödenmeyen borçların izlenmesi konularına diğer çalışma sermaye unsurlarının yönetiminden daha fazla öncelik verdikleri görülmektedir.

Örneklemin yarısına yakınının yatırımların finansmanında kredi kullandıkları saptanmış olup, bir bölümünün de yatırımların finansmanında ortaklardan alınan borçları kullandıkları tespit edilmiştir. Fakat dikkati çeken en önemli nokta modern finansman teknikleri arasında yer alan Faktoring'in firmalarca bir fon oluşturma aracı olarak henüz kullanıma geçmediğidir.

Kredi kullanan firmalara sorulan soru neticesi ulaşılan sonuca göre kredilerin temin edildiği kurumlar özel ticari bankalardır. Örneklemin yaklaşık %24'lük kısmı ise kredi temininde hem devlet bankalarını hem de ticari bankaları ortaklaşa kullandıkları görülmüştür.

Son olarak örneklemini oluşturan firmaların yatırımları hayata geçirirken temel makine araç ve gereçlere yapılan giderleri göz önünde bulundurdıkları tespit edilmiştir.

Dünya'da ve Ülkemizde ekonominin büyük bir bölümünü oluşturan KOBİ'lerin ekonomik ve toplumsal hayata katkılarının artırılabilmesi finansal yönetim ve işletme sermayesi yönetimi konularında bilinçlendirilmeleriyle gerçekleştirilebilecektir. Krediyeye ulaşma imkânlarının kolaylaştırılmasına, fon bulmada sermaye piyasası araçlarının kullanılmasına ve modern finansman tekniklerinden daha fazla yararlanılmasına yardım edecek destekleyici uygulamaların artırılması ilgiyi daha fazla hak eden KOBİ'leri buldukları bu sıkıntılı durumdan çıkarmaya yetecek ve KOBİ'ler finansal yönetim konularında başarılı olabileceklerdir.

KAYNAKÇA

1. AKGÜÇ Öztin, **Finansal Yönetim**, Muhasebe Enstitüsü, Yayın No: 65, 7. Baskı, İstanbul, Mart 1998.
2. ARSLAN, Özgür (2003) “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Çalışma Sermayesi ve Bazı Finansal Yönetim Uygulamaları”, **C.Ü., İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, (121–135).
3. ÇAKICI Ayşehan, **Mersinde Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Sorunları ve Beklentileri**, Mersin Üniversitesi Yayınları, No: 9, Mersin, 2002, s. 6 -7.
4. ÇARIKÇI H. İlker, TİTİZ İsmet, EROĞLU A. Hüsrev, “Küçük ve Orta Ölçekli Üretim İşletmelerinde Kriz Dönemine Özgü Finansman Sorunları ve Alternatif Pazarlama Stratejileri- Göller Bölgesi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama”, **S.D.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Yıl. 2002, C.7, S.1, s.229–239.
5. ESER Serdar, **Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Sermaye Piyasasından Finansmanı ve Risk Sermayesi**, Yeterlilik Etüdü, SPK Yayınları, Ankara,1990.
6. ÖZDEMİR Muharrem, **Finansal Yönetim**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997.
7. SARIASLAN H., **Türkiye Ekonomisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler**, Ankara, TOBB Yayınları, No:35.
8. USUL Hayrettin, BEKÇİ İsmail, “Göller Bölgesindeki Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Finansal Sorunları ve Çözüm Yolları”, **S.D.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Yıl: 2001, C.6, S.1, s.111–125.
9. YÜCEL Tülay, “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Çalışma Sermayesi ve Finansal Yönetim Uygulamaları”, Ankara, **KOSGEB I. Orta Anadolu Kongresi, KOSGEB Yayınları**, 2001.
10. <http://www.kosgeb.gov.tr> Dünya'da ve Türkiye'de KOBİ Tanımları, 2000.
11. <http://www.die.gov.tr>

PRENS

Ceyda ŞATAF*

Niccolo MACHIAVELLI (İngilizceden Çeviren: Murat SATICI) , Prens, İlya Yayınevi, İkinci Basım, İzmir 2003,s. 140.

Machiavelli'nin politika felsefesine kazandırdığı en büyük eserdir. Prens, Floransa'yı yöneten Medici ailesinden olan Lorenzo de Medici'ye hitaben yazılmıştır. Fakat kitap Lorenzo'nun ilgisini çekmediği için kitap halinde basımı Machiavelli hayattayken yapılamamıştır. Kitap haline ilk kez 1532 yılında getirilmiştir. Prens, yirmi altı bölümden oluşmaktadır.

Machiavelli, halkın nasıl yönetilmesi gerektiğini ve yönetici pozisyonundaki kişilerin ülkeyi yönetirken neler yapması gerektiğini anlatmaktadır. Machiavelli, kitabında, betimleyici bir tarz kullanmış, çeşitli olay ve kurumları yorumlamış, savlarını geçmişteki tarihsel örneklerle desteklemiştir.

Kitabın ilk üç bölümünde, yazar prenslikleri yeni kurulmuş ve babadan oğula geçen prenslikler şeklinde iki kısımda incelemiştir. Bu prenslikleri yönetebilmek için gerekli olan etkin metodları örnekler vererek anlatmıştır. Mesela, prensler sağlam temeller kurmalı, kurmadığı takdirde yıkılmasının kaçınılmaz olduğunu bilmelidir. Sağlam temeller iyi yasalar ve ordulardır.

Ülkeleri fethettiğimizde oradaki insanları kazanmalı ya da insanları oradan götürmeliyiz. Böylece o ülkede uzun süre kalabilir ve barışı sağlayabileceğimizi savunmaktadır.

Ya halkın ya da asillerin yardımıyla hükümdar olunur. Halk, asillerden baskı ve zulüm görmek istememektedir. Oysa asiller halkı baskı ve zulüm altında tutmak isterler. Halkın yardımıyla seçilenlere herkes boyun eğmektedir.

Diğer bölümlerde ülkeyi yönetecek olan kişinin sahip olması gereken özellikler anlatılmıştır. Bu kişiler;

- Becerikli olmalı,

---

* Arş. Gör., SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı

- Güçlerini koruyabilmek için her şeyi yapabilmeli,
- Cesur, halkın sevgisini kazanan,
- Halkını devlete ve kendine muhtaç kılan,
- Halkın isteklerini sağlayabilen,
- Gerekirse nasihat dinleyecek kadar erdemli olmalı,
- Kendi halkının oluşturduğu bir ordu kurmalı,
- İlgi alanı sadece savaş olmalı,
- Büyük liderleri örnek almalı,

-Cimri diye bilinmeyi istemelidirler. Çünkü cömertlik insana saygınsızlık ve yoksulluk getirir.

Hükümdar hem sevilen hem de korku duyulan bir kişi olmalıdır.Bu iki özellik aynı anda bulunuyorsa birinden vazgeçmelidir. İnsanlar kendilerine iyilik yapıldıkça yanınızda bulunurlar. Fakat bir tehlike anında ortadan kaybolurlar. Sevgi bağları çıkarları karşısında kaybolabilir. Bu nedenle de korku duyulan kişi olunca, ceza tehdidi altında oldukları için bu bağları kopmayabilir.

Yönetimin tek bir kişide toplanması gerektiğini ve prensin yetkilerinin sınırlanmayacağını savunmuştur. Kitabında savaşı övmüştür. Fethetme isteğinin insanların her zaman istediğini dile getirmiştir.

Kitabının son bölümlerinde o dönemlerde İtalya'da yaşanan sıkıntılar anlatılmıştır.Kitap, hükümdarlara bugünkü anlamıyla yöneticilere yol gösterici bir rehber niteliğindedir.

GELECEĞİN TOPLUMUNDA YÖNETİM

Serpil DÜZENLİ*

Peter DRUCKER (Çev. Mehmet ZAMAN), Geleceğin Toplumunda Yönetim, Hayat Yayınları, İstanbul, 2001, 256s.

Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan mekanikleşmeden sonra bilgi devrimi ile mikro-elektronik ve mikro-biyoloji evresine geçiş süreci başlamıştır. Bu süreçte bilginin temini, işlenmesi, saklanması ve kullanılması ile ilgili çok büyük gelişmeler yaşanmış ve global köy haline dönmüş olan dünyada bilgi de globalleşmiştir. Dolayısıyla kişiler, kurumlar ve toplumlar arasında bilgi paylaşımı zorunluluk haline gelmiştir. Bu zorunluluk bilgi teknolojilerinin doğmasına sebep olmuştur. Bu teknolojiyle bilginin niteliğinden ziyade kullanımı ve paylaşımıyla ilgili değişimler ortaya çıktı. Özellikle yeni teknolojinin işletmelere sağladığı hızlı erişimle birlikte geleneksel bilgi sıradan olmuştur. Böylece işletmeler normal çalışma süreci içerisinde kullandıkları bilgileri rutin hale getirerek bu süreci hızlı bir şekilde tamamlamakta ve daha farklı alanlarda bilgi arayışına girme fırsatı yakalamaktadırlar. Bordrolar, envanter kontrolü, teslimat tarihleri, ve büyük bir işletmenin tüm sıradan süreçleri için yazılımlar ortaya çıkarılmıştır. Bu süreçlerden biri için 20 çalışan gerekiyorsa artık yazılımlar sayesinde tek bir çalışan ile bütün süreç yerine getirilebilmektedir. Sanayi devriminde geliştirilen demiryolları ile mesafe kavramı kontrol altına alınırken bilgi teknolojisinin ortaya çıkarmış olduğu bilgisayar ile mesafe kavramı ortadan kaldırılmıştır. Böylece bilginin aktarımıyla ilgili maliyetler düşmüştür. Bilgi devrimiyle birlikte ortaya çıkan e- ticaret ekonomileri, piyasaları ve endüstri yapılarını, ürünleri ve hizmetleri ve bunların akışlarını, tüketici değerlerini ve davranışlarını değişime uğratmaktadır. Yeni ve beklenmedik endüstriler ortaya çıkmaktadır. Ancak bilgi çağının teknolojide getirdiği yeniliklerin dışında toplum üzerinde meydana getireceği sosyal gelişme tam olarak tahmin edilememektedir. Sanayi devrimiyle birlikte evinde çalışan aile bireyleri farklı işyerlerinde çalışmak zorunda kalmış ve aile bireyleri bölünmüştür. Bilgi teknolojisiyle birlikte ise işçi sınıfına olan ihtiyaç azalmış bu nedenle işsizlik sayısı artmıştır. Bunun sonucu olarak ailelerin refah düzeyi ve dolayısıyla doğum oranları düşmüştür. Bu toplumda genç nüfus oranını azaltmış ve orta yaş ve üstü grubun toplumdaki hakimiyetini artırmıştır. Bilgisayara verilen önemin artmasıyla kalifiyesiz

---

* Arş. Gör., SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı

Serpil DÜZENLİ

çalışanlara olan ihtiyaç azalmış ve teknik eleman istenir hale gelmiştir. Bilgisayar kullanımının çok önemli olmasıyla çocukların öğrenme tarzları değişmiş ve çocuklar çok küçük yaştan itibaren bilgisayara bağımlı hale gelmişlerdir.

Bu bağlamda kitapta bilgi devriminden beklentiler ve bu beklentiler doğrultusunda gelecek toplumunu başarılı bir şekilde yönetmek için yapılması gerekenler anlatılmaktadır. Kitabın birinci bölümünde yazar bilgisayar ve sonrasında oluşturulan internetle birlikte ortaya çıkan bir kavram olan e- ticaretten bahsetmiştir.

Yerel veya bölgesel piyasada imalat yapılsa da artık işletmeler için rekabetin global olduğu bu dönemde artık işletmeler ülke aşırı olmak zorundadır. Ne şirketinin ne de bölgesinin olduğu e- ticaretle nerede imalat yapılacağı , nerede ve nasıl satılacağı önemsiz hale gelmesi nedeniyle kitapta artık çokuluslu şirketlerin ortadan kalkabileceğinden bahsedilmektedir. Yeni dağıtım kanalları, müşterinin kimliğini, davranışlarını kısacası tüm ekonomiyi değiştireceğini savunulmaktadır.

E- ticaretle birlikte bugünün şirketleri çok markalı organizasyonlar haline dönüşmekte yasal ve finansal durumları dışında yapısal ve ekonomik olarak da iyi durumda olmak zorundadırlar. Şirketler karlılıklarından ziyade nakit akışlarını dikkate almakta aksi halde günümüz şirketleri rekabetin yoğun olduğu bu piyasa koşullarında ayakta kalamamaktadır.

Kitabın ikinci kısmında geleceğin toplumunda değişen yönetim anlayışı ve bu işletmelerin buna nasıl uyum sağlayacakları anlatılmıştır. Şirketlerdeki gelişmelere ayak uydurma amacıyla yönetimin de çalışanlarıyla birlikte sürekli değişime açık olmaları, yaratıcılığın yanında karar verme konusunda daha akılcı olmaları gerekmektedir. Yazar bu konuda yönetimin hem finans hem de muhasebe boyutuyla değişmesi gereken noktalar üzerinde durmuştur. Muhasebe defter tutma işleminden daha önemli boyutlar kazanmıştır. Muhasebe bir işletme için verilerin toplanıp kayıt altına alınmasından ziyade karar vericilere yön gösteren bir boyuta taşınmaktadır.

Günümüzde artık işletmelerin verimliliği ve yenilikler yeterli olmamakta piyasadaki hızlı değişimden dolayı yeniliğin doğru zamanda yapılması ve piyasaya doğru zamanda sunulması gerekmektedir. Yazar bu konuya örnek olarak 1854' de yapılan Kırım savaşlarını örnek vermiştir. Çok kanlı geçen kırım savaşlarında can kaybının fazla olması nedeniyle anestetik gelişme çok önemli hale gelmiş ve akıllara gelen ilk madde olarak kokain kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bunun bağımlılık yarattığı görülünce bir mucit tarafından bağımlılık yaratmayan bir anestetik bulunmuştur. Ancak bulunan madde o günlerde hiçbir alanda kullanılamazken bugün tıpta vazgeçilmez bir konumdadır. Sonuç olarak bir yenilik başarılı olmayabilir ancak zamanlaması doğru ise ve kullanılabileceği yer doğru seçilirse bazen işletmeleri çok ileriye götürebilir. Artık işletmeler bir çok ilerlemeyi yenilik yapmaktan ziyade eskileri üzerinde yapılan çok küçük değişikliklerle de sağlayabilmektedir. Bu da gösteriyor ki bilgi

Geleceğin Toplumunda Yönetim

devrinde başarının sırrı sanıldığı gibi yeni şeyler yaratmaktan ziyade doğru zamanda doğru kararlar almakta yatıyor.

Üçüncü kısımda küresel ekonomilerden ve ulus – devlet kavramlarından bahsedilmiştir. Bugün hala çok uluslu şirket olarak devam eden şirketler artık küresel ekonomiyle birlikte ulus aşırı olmaya zorlanmaktadır. Bu konuda yazarında söylediği gibi ulus aşırı şirketlerde tek bir ekonomik birim, yani dünya vardır. Satış, servis, finans ve pazarlama dünya piyasası göz önüne alınarak yürütülmektedir. Bu nedenle günümüzün çok uluslu şirketleri hızlı bir şekilde ulus aşırılığa uyum sağlamak zorundadır.

Kitabın dördüncü kısmında bilgi toplumunun en önemli kaynağı olan bilgi ve işgücü içerisinde büyük bir yere sahip olacak bilgi işçilerinden bahsetmektedir. Ancak yazar tarafından bilgi işçileri için farklı iki tanım yapılmıştır. İlk olarak bilgi işçilerinin birer işçi olduğundan ve bu işçilerin beyinlerinden çok bedenleriyle çalıştıklarından bahsedilmektedir. Kitapta bu işçilerin diğer işçilerden fazla bir ücret almadığı ancak kendilerini profesyonel olarak gördükleri anlatılmaktadır. Fakat daha sonraki bölümlerde bilgi işçileri teknik eleman olarak tanımlanmış ve bu işçilerin çok yüksek ücretlerle şirketlerde çalıştıklarından bahsedilmektedir.

Sonuç olarak 2001 yılında yazarın bilgi toplumundan beklentilerini anlattığı bu kitapta günümüze kadar olan süreçlerin bir çoğu tamamlanmıştır. Bu yazarı tahminlerinde doğru olduğunu gösterirken önümüzdeki toplumda ortaya çıkacak değişimler hakkında da ipuçları vermektedir. yazarın beklediği gibi bilgisayar kullanımı gerçekten günümüz dünyasında zorunlu hale gelmiş ve teknik elemanlar çok büyük bir öneme sahip olmuşlardır. Bunun yanında yazarın da belirttiği gibi bir çok ürün çeşidinin satışı dağıtımı e- ticaret yoluyla yapılmakta ve artık şirket fiili olarak kurulmadan sadece sanal olarak var olmaktadır. Bu göstermektedir ki bilgi devrimi sanayi devriminden çok daha büyük dönüşümlere neden olmuş özellikle toplumların sosyal yapılarını değiştirmiştir.

BİR LİDER OLABİLMEK

Burcu ATEŞ ASLANTAŞ*

Warren Bennis (Çev. Utku Teksöz), Bir Lider Olabilmek, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, 240s.

Lider doğulmaz lider olunur.

Ancak, bu oluşum, insanın kendisinden kaynaklanır. Kendini bütünüyle ve rahatça ifade edebilmek, vizyon sahibi olmak ve ilerlediği yolda karşıya çıkan engelleri, kendine bir basamak olarak görmek, farkında olmadan ve aslında amaçlamadan lider olmak, liderlikle ilgili en temel özelliklerdir. Bu içsel faktörler yanında, dışsal faktörlerin de lider oluşumunda dolaylı katkısı olur. Kendini özgürce ifade edemeyen, etrafındaki sorunlara çözüm bulan ama uygulaması engellenen insanlar; kendisi olmak, kendi hayatını yaşamak, kendini tam anlamıyla ifade etmek ve kendi vizyonunu ortaya koymak için çaba göstererek lider konumuna yükselirler.

Liderlik kavramını değişim kavramıyla birlikte düşünmek gerekir. Liderler, değişime açık kişiler olmakla birlikte bizzat değişime öncülük eden kişilerdir. Değişimi yönetirler, değişime direnç gösterenler tarafından engellenseler de... Nasıl ki değişmeyen tek şey değişimdir, lider de her zaman köklü değişimlerin baş aktörü olarak kalacaktır.

1989 yılında Warren Bennis tarafından kaleme alınan, 1999'da Türkçe'ye çevrilip yayımlanan ve aradan yıllar geçmesine rağmen güncelliğini koruyan bu kitapta liderlikle ilgili bilinmek istenen tüm ayrıntılar bulunabilir.

Kitapta; lider ve liderlik kavramlarına yer verilmiş, lider ile yönetici arasındaki farklar çarpıcı bir biçimde ortaya konmuştur. Liderliğin temel özellikleri saptanmış, lider olabilmenin önce kendini sonra dünyayı tanımaktan geçtiği belirtilip bunların nasıl başarılacağı üzerinde durulmuş, aynı zamanda yazarın "lider" olarak gördüğü, çeşitli sektörlerden çoğu CEO(Chief Executive Officer-Başkan) olan

---

* Arş. Gör., SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı.

kişilerle görüşülmüş ve onların fikirleri yansıtılarak anlatım desteklenmiş, liderlik sırları ortaya konmuştur.

Yazar kitabında şirketlerdeki liderler üzerinde odaklanmıştır. Bunun yanında liderliğe ilişkin genel özellikler vermeyi de ihmal etmemiştir.

Yazar kitabını “liderlerin kendilerini bütünüyle ifade edebilen insanlar oldukları varsayımına dayanan bir kitaptır” şeklinde tanımlamıştır. Kendini tam ve özgürce ifade edebilmenin liderliğin temeli olduğunu ifade etmiştir. Liderin kendini özgürce ifade etmesinin yanında kitapta yoğun olarak üzerinde durulan başka bir konu da liderin işleri doğru yapmasının yeterli olmadığı aynı zamanda doğru işler yapması gerektiğidir.

Yazar, kitapta sık sık her CEO’ nun lider olmadığı üzerinde durmuş, bunu gösterebilmek için hem şirketlerin hem de devletlerin liderlerine ve yaptıklarına örnekler vermiştir. Lider ve yönetici arasındaki farkları ise şöyle özetlemiştir:

- Yönetici sadece yönetir, liderse yönetirken yenilikler yapar.
- Yönetici bir kopyadır, liderse orijinal.
- Yönetici elindekileri korumaya, liderse onları geliştirmeye çalışır.
- Yönetici sistemler ve yapı üzerinde durur, liderse kişilerin üzerine eğilir.
- Yönetici çalışanlarını baskı ve kontrol altında tutmaya çalışır, liderse onlara güven verir.
- Yönetici kısa vadeli düşünür, liderse uzun vadeli bir bakış açısına sahiptir.
- Yönetici “nasıl” ve “ne zaman”, liderse “ne” ve “niçin” sorularını sorar.
- Yöneticinin gözü hep alt sınırlardadır, liderin gözü ise hep ufka yönelmiştir.
- Yönetici taklit eder, lider icat eder.
- Yönetici statükoyu kabullenir, lider ona meydan okur.
- Yönetici tipik iyi bir askerdir, liderse kendine has bir kişiliktir.
- Yönetici işleri doğru yapar, liderse doğru işler yapar.

Ünlü şair Wallace Stevens’ in “Altı Belirgin Manzara” şiirinde yukarıdaki fark şöyle özetlenmiştir:

Dört köşe şapkalar giyen akılcılar,
Kare odalarda,
Yere bakarak,
Tavana bakarak düşünürler.
Dik üçgenlerle yetinirler.
Eğer paralel kenarları,
Konileri, dalgalanan çizgileri, elipsleri deneselerdi,
-Örneğin yarım ayın elipsini-
Akılcılar geniş kenarlı kasketler giyerlerdi.

Bir Lider Olabilmek

Geniş kenarlı şapkalar giyen liderler, insanlar üzerinde baskı kurmazlar, onlara güven verirler, taahhütlerini ve sözlerini yerine getirirler, buldukları grubun bir parçası olduklarını o gruba hissettirirler, kendilerine ihtiyaç duyulduğunda orada olurlar ve en önemlisi grup üyelerinin her birini alınan kararın bir parçası olduğuna ikna ederler. Böylece insanları herhangi bir konuda zorlamalarına gerek kalmaz. Liderler, bir adım atıldığında en önde olurlar, “yap” deyip bir kenarda yapılmasını beklemezler, her zaman gruba önderlik ederler.

Son olarak yazar, lider olma sürecini şöyle özetlemiştir:

“Hiçbir lider, lider olmak için yola çıkmaz. Onlar hayatlarını yaşamak ve kendilerini tam olarak ifade etmek için yola koyulurlar. Ne zaman ki bu ifade bir değer içerir, onlar lider olurlar. Buradaki temel motif bir lider olmak değildir. Aslolan kendiniz olmak; tüm becerileriniz, yetenekleriniz ve enerjinizle kendinizi, vizyonunuzu gerçeğe dönüştürmek üzere işlevsel hale getirmektir. Hiçbir şeyi sakınmamalısınız. Sonuçta olmak üzere yola çıktığınız kişi olmalı ve olma sürecinden sonuna kadar keyif almalısınız.”

BİLİMİN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Gamze GÖÇMEN *

Bertrand RUSSEL, (Çev: Erol ESENÇAY), "Bilimin Toplum Üzerindeki Etkileri", İlya Yayınları, İzmir:2003.

Bir toplumda geleneklerin oluşması da değişmesi de zaman alır. Dolayısıyla gelenekle ters düşen yeni buluşlar ve bilimsel gerçekler hemen kabul görmeyeceği gibi, tepki de toplar. Belki de yüzyıllarca nispeten yavaş ilerleyen bilimsel gelişmelerin son yüzyılda bu derece hızlı yol katetmesinin sebebi budur: Bilimle yaşamayı öğrenmek, bilimi gelenek haline getirmek. Çünkü uzun yıllar din adamları ve yöneticiler toplum üzerindeki hakimiyetlerini korumak için bilimsel gerçeklerin toplumun aydınlatmasını engellemişlerdir.

Bertrand RUSSEL'in İlya yayınlarından çıkan kitabı, yazarın çeşitli akademilerde yaptığı konuşmaları kapsamaktadır. Kitabı İngilizce'den dilimize Erol ESENÇAY çevirmiştir.

Yazara bilimin toplum üzerindeki en belirgin etkilerinden biri, geleneksel inançların yerine bilimsel gerçeklerin benimsenmesidir. Bilim insanların yaşam tarzını, politik duruşunu ve hatta evrendeki yerini algılama durumunu etkiler.

Yazar yedi bölümden oluşturduğu kitabının birinci bölümünde geleneklere, batıl inançlara ve dini otoritenin baskısına rağmen bilimin gelişimini anlatmıştır. Buna göre, bilim felsefesinin dayandığı dört temel nokta vardır:

- Otoriteye karşı gözlem,
- Fiziksel dünyanın bağımsızlığı,
- "Amaç"ın yıkılışı,
- Bireyin evrendeki yeri.

İkinci bölümde bilimsel tekniğin genel etkileri üzerinde durulmuştur. Barutun keşfi ile feodalitenin yıkılışı ve merkezi hükümetlerin kurulması; pusulanın keşfi ile Yeni Dünya'nın keşfi, bunun sonucu sömürgecilerin doğması ve zenginleşen Batı'nın kazandığı güç; buharın keşfi ile makineleşmenin başlaması ve üretimde insan olgusunun saf dışı bırakılması, bir anda ortaya çıkan bilimsel gelişmelerin toplumlar üzerinde yarattığı en belirgin etkiler olmuştur. Bu gelişmelerin ardından elektriğin, petrol ve patlamalı motorların bulunması ise, bilimsel teknik açısından ikinci safhayı oluşturmuştur. İletişimin artması, merkezi yönetimin denetim kabiliyetini arttırdığı gibi, ticaretin de gelişmesine yol açmıştır. Petrol ve patlamalı motorlar ise özellikle havacılıkta kullanılmaya başlaması ile birlikte zengin ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasındaki farkı derinleştirmiş, savaşlar çok daha yıkıcı izler

---

* Arş. Gör., SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı.

bıramaya başlamıştır. Tıptaki gelişmelerin etkileri ise her birey tarafından rahatlıkla hissedilebilmekte, genetik bilimindeki ilerlemelerin de yine insan yaşamını etkilemeye başlayacağı beklenmektedir.

Üçüncü bölüm, “Oligarşide Bilimsel Teknik” başlığını taşımaktadır. Bilimsel tekniğin gelişimi, toplumun büyük bir bölümün küçük bir grup tarafından yönetildiği sistemleri de etkilemiştir. Önceleri babadan oğla geçen yönetimler yerini bilgiyi ve maddi olanakları, yani gücü elinde bulunduran gruplara bırakmıştır. Yazara göre, fizyoloji ve psikolojideki ilerlemeler, hükümetlerin bireyleri kontrol etmedeki yeteneklerini arttıracaktır. Gücü ellerinden bulunduran iktidar sahiplerinin emeli ise, kendi normları ve düşünce kalıpları içerisinde tek bir mükemmel insan/toplum yaratmaktır. Yazar, Nazilerin savaşı kazanmış olmaları durumunda kurmak istedikleri sistemi de bu şekilde kurgulamıştır.

Demokrasinin ortaya çıkışı, bilimsel gerçeklerin günümüzde toplumun en alt tabakasına, bireyler düzeyine kadar ulaşmasının doğurduğu kaçınılmaz bir sonuçtur. Çünkü iktidarın normları ve düşledikleri dünya düzeni, bireylerinkiyle aynı olmayabilir. Hakikate ulaşan birey, hükümete karşı kendi normlarını savunabilir.

Üçüncü bölümde demokrasinin bilimsel teknik karşısındaki evrimine değinilmektedir. Toplumsal yaşam, üç tip politik felsefeyi ortaya çıkartmıştır: Bireyin,

- Bir bayağı insan olarak,
- Bir üstün insan olarak,
- Makinede çarkın bir dişlisi olarak

görüldüğü sistemler. Bunlar aslında eski tip demokrasinin, faşizmin ve komünizmin ifadesidir.

Yazar, iyi bir toplumsal sistemde herkesin aynı zamanda olanakları çerçevesinde bir çark dişi, bir üstün insan ve bir bayağı insan olabileceğini savunmaktadır.

Demokrasinin gelişmesi ve amacına ulaşması, yerel yönetimlerin etkinliğinin artmasının yanı sıra, halkın da yerel politikayla ilgilenmesi sayesinde mümkün olur. Bunun sonucu, merkezi otoritenin temel alanlarda etkinliğinin sürmesini yanında, kişisel girişim fırsatlarının da artması olacaktır.

Yazar iyi bir toplumun bireylerinde bulunacak özellikleri ise şu şekilde sıralamaktadır:

İyi bir insan;

- Faydalı olacak,
- Haksızlıklara karşı direnecek,
- Diğer bireylere zarar vermeden kendi bireysel girişim fırsatlarını kovalayacak.

Beşinci bölüm, “Bilim ve Savaşlar” başlığı altında oluşturulmuştur. Yazara göre bilimin savaş ile olan ilişkisi sürmektedir. Bilimsel teknik sayesinde savaşlar geçmişe göre çok daha sert olabilmektedir. Fakat tıptaki gelişmeler, toplu ölümlerin geçmiş yıllardaki kadar çok olmasını engellemektedir.

Bilimin Toplum Üzerindeki Etkileri

Günümüzde bir ulusal savaşta, endüstri öncesi zamanlara göre daha fazla örgütlenmiş, daha disiplinli ve zafere daha fazla odaklanmış birlikler göze çarpmaktadır. Fakat yenilgi daha tehlikeli, daha çözücü ve genel nüfusun moralini bozucu olmaktadır.

Altıncı bölümde, bilimin toplumsal değerler üzerindeki etkileri üzerinde durulmaktadır. Bilimin toplumsal bir değer halini alabilmesi geçerliliğine ve işlevselliğine bağlıdır. Bilimsel gerçekler, toplumda yerleşmiş genel değer yargılarını, eğer yanlış iseler, kendi geçerliliğini ispatlayarak yıkabilir. Bu geçerlilik, bilimsel doğruların kabul edilmesi için geçerlilik önemli bir faktördür fakat benimsenmesi için yeterli değildir. toplumun bu gerçekleri benimsemesi, yani içselleştirmesi ve uygulamak istemesi, günlük kullanım alanları ile ve işlerini kolaylaştırması ile orantılıdır. Yazarın da ifade ettiği gibi, bilim değerlidir, çünkü bizi doğaya egemen kılmıştır. Bizi doğaya egemen kılan güç de tam olarak teknikten gelir.

Bilim iki tür yarar sağlayabilir: İyi şeyleri artırır, kötü şeyleri azaltır. Bilim yoksulluğun ve aşırı iş saatlerinin önüne geçebilir. Üretkenlik ve verimlilik artar.

Bilim, insanların mutlulukları için de bir faktör olmaktadır. İnsanların önemli olguları bilme isteği ve merak duygusu bilimle ve öğrenmekle tatmin edilir. Ayrıca kör inançlar da insanların mutsuzluğunun bir kaynağı olur. Çünkü içinde nefret barındırır. Bilim bu kör inançları ortadan kaldırarak, mutsuzluğu azaltır.

Yedinci ve son bölümde yazar, bilim toplumunun kararlı olup olamayacağını tartışmış, konuyu fiziksel, biyolojik ve psikolojik etkenler açısından ele almıştır. Yazarın vardığı sonuç, çeşitli koşullar sağlandıktan sonra bilim toplumunun kararlı olabileceğidir. Bu koşullar şunlardır:

- Bir silahlı kuvvetler tekeli ve bunun sonucuyla barış sağlayan tek bir dünya hükümeti,
- Dünyanın bir bölümünün diğer bölümünü kıskanmayacağı genel bir refah dağılımı,
- Bütün dünya nüfusunun dengeli kalmasını sağlayacak doğum oranının her yerde düşük olması,
- İşte ve eğlencede kişisel girişimin gerekliliği ve zorunlu politik ve ekonomik çatıyı korumaya uygun düşecek eşit güç dağılımı.

Kitabın, çeviri olmasına rağmen akıcı bir dilinin olması ve yazar tarafından somut örneklerle zenginleştirilmesi okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Pek çok kesim tarafından karmaşık bulunan ve uzak durulan felsefeyi toplum düzeyine indirgemeyi başarması, eseri daha da değerli kılmaktadır. Yazarın fikirleri tartışılabilirlikle birlikte, bu fikirleri içinde bulunduğu toplum ve yaşadığı dönemin koşulları içerisinde değerlendirmenin daha doğru olacağı kanısındayım.

Gamze GÖÇMEN

Bilimin Toplum Üzerindeki Etkileri

İDEALLER VE İDEALİSTLER*

Çev.: Ömer Şekerci**

İnsanın, çağlar boyunca geliştikçe kendini daha cesur bulduğunu, korku ve savaş yerine daha çok sevmeye ve güvenmeye cesaret ettiğini gördük. İnsanı cesaretli olmaya iten başka etkenler de vardır. İnsan, bilinçten bilgiye geçerek daha fazla cesaret gerektiren olgularla yüz yüze gelerek kendine gerçekleri söylemeye başladı. Çaresizlik ve dehşet içindeki bebeklik dönemi boyunca, engellenemeyen şeylerle ve hiç engellenemeyecek şeylerden oluşan gerçeklerle yüzleşemeyince, bütün korkutucu şeyleri fark eder etmez bunları ört bas etti. Şimdi ise ört bas edilen şeyler üzerindeki maskeyi söküp atacak bir kahramana ihtiyaç vardır. Dehşetin tanrısı ölüm, engellenemeyen bir gizemdi. İnsan bu düşüncenin korkusuna dayanamaz. İnsanın kendisini ölümün teskin edilmiş, gizlenmiş, feshedilmiş olabileceğine inandırması gerekir. Hepimiz böylelikle ebediyet maskesini ölümün yüzüne nasıl taktığını biliyoruz. Bu kaçınılmaz olduğu sürece insan kabul edilemez şeyler yaptı. İnsan yoksa etrafındaki kum saati ve şeytan silueti tarafından yönetilen korkutucu, acımasız şeylerin dehşetiyle delirmiş olurdu. Maskeler ona göre ideallerdi ve ‘idealsiz yaşam nasıl olurdu?’ diye sorardı. Bu yüzden idealist oldu ve maskeleri kaldırmaya ve hayaletlerin yüzüne bakmaya cesaret edene kadar öyle kaldı. Bu daha gerçekçi bir şeydi. Ancak bütün insanlar aynı cesarete sahip değildir. Ne zaman kendilerinden daha cesur ve gerçekçi birileri çıkıp maskelere el uzattığında, maskesiz yapamayacak insanlar en büyük dehşeti o zaman yaşadı.

Etrafımızda bu maskelerden bir sürü var. Bunların bazıları İngiliz Müzesi’ndeki Sandwich Adalarının maskelerinden daha olağanüstü. Romanlarımızın özellikle de aşk romanlarımızın, cinsel içgüdünün gelişiminin daha önceki safhalarında cinsel içgüdünün zalimliğini, acımasızlığını gizlemek ve toplumu tatmin etmek için ele aldığı konuların büyük bir bölümünü yumuşatarak işlediğini görürüz. Bütün bu maskelerin en güzellerini bu tip eserlerde görürüz. Sosyal sistem, toplum üzerine yoğunlaşınca bireyi evliliğe ve aile yaşamına zorlar. Çünkü aşk, sadece cinsel

---

* George Bernard Shaw’un **The Quintessence of Ibsenism** (Ibsencilikğin Özü) Dover Publications, Inc., New York 1904, adlı kitabın 10-15 sayfalarındaki “Ideals and Idealists” adlı bölümün çevirisidir.

** Yrd.Doç.Dr., S.D.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatı, Elmek: o.sekerci@fef.sdu.edu.tr

ilişki temelinde olan fiziksel tatminden başka bir şey değildir. Bu koşullar altında erkekler evlilik kurumunun toplumdan kaynaklanan bir yaptırım olduğuna inanarak kadını sadece cinsel bir arzunun tatmini olarak görürler. Kadın bir kere arzu edildiğinde her zaman arzulanır duygusunu taşırlar, kadın ise aileyi kendi gerçek alanı olarak görür. Ama, hiçbir kadın gibi kadın, ancak kendilerinden ailenin onların yegâne alanı olduğu hususunda bir erkek tarafından belirtilmediği sürece aileye mutlak bağlılık nedir bilmez. Eğer herhangi bir kimsenin çocukluğu annesinin nefreti veya babasının kötü huyları tarafından mahfe dılmışse, şayet bir adamın karısı artık onunla ilgilenmiyorsa, o adam artık eşinden bıkmış demektir, eğer erkek kardeşi mirasın bölünmesi konusunda ona kurallar koyarsa ve oğlu planlarını ve hayallerini savunmaya kalkarsa, o adamın kendisini öfkenin ebedi olduğuna ve ailevi ilişkilerin bütün ilişkilerden daha önemli olduğuna inandırması zordur. Ama kendine doğruları söylerse, yaşamın ve bu tür şeylerin hepsinin boş şeyleri olduğunu görür. Şu sonuca varır, etrafındaki tüm komşuları içinde bulunduğu sistemin bir hata olduğuna ikna etmeye çalışarak onun yeni bir sistemle değiştirilmesi hususunda çalışır. Şayet bunu başaramazsa bütün yanılsamaların maskeli gerçekler olduğuna inanır.

Doğruluk hatırına, düşünelim ki bin kişilik bir toplum var. Bu toplumda yedi yüz kişi türlerin devamlılığı prensibine dayalı aile kurumunun (şu andaki İngiliz ailesi gibi) kendileri için yeterince iyi ve güzel olduğuna inanıyor, iki yüz doksan dokuz kişi ise aile kurumunu başarısız ve yetersiz olduğunu düşünüyor ancak kendileri azınlıkta olduğu için bunu kabulleniyorlar, bizim üzerinde durmamız gereken ise geriye kalan bir kişidir. İki yüz doksan dokuz başarısız kişi, kendi başarısızlıklarını kabul etme cesaretinden yoksun oldukları için evlilik kanununa kendilerini uymakla zorunlu hisseden yedi yüz kişinin evlilik hususunda yanıldıklarını dile getiremezler. Dolayısıyla onlar da kendilerini kendi ailevi düzenlerine ne pahasına olursa olsun ailenin güzel, kutsal ve gayet doğal bir kurum olduğuna inandırmaya çalışırlar. Bunu 'tilkinin uzanamadığı üzümlere ekşi dediği gibi ulaşabildiği korukların da tatlı' olduğunda ısrar etmesine benzetebiliriz. Şimdi ne olup bittiğine bakalım. Çoğunluk kendileri için uygun düşüğü için geleneksel aile kurumunu kendilerine uymayan diğer azınlık için de iyi bir olgu olduğunu düşünür. Aile, güzel ve kutsal bir kurum olarak herkese uydurulmaya çalışılırsa bu iki yüz doksan dokuz kişilik azınlık tarafından tahammül edemeyecekleri gerçeğin bir maskesi olan hayali bir resim olarak algılanır. Biz bu hayali resme İDEAL diyoruz. Bu ilke bireyleri, ideallerin gerçek olduğuna kabul etmeye zorlayan davranışlara yapmaya iter ve yaptıkları davranışların her koşul altında yüz de yüz geçerli ve doğru kabul edilen standart davranışlar olduğunu kabul etmeye zorlar ve inandırır. Aksi bir eylemde bulunulursa bunun ahlaki olmadığı ve cezalandırılacakları kabul edilir. Bu yüzden bu, İDEALİZMİN ilkesi olarak tanımlanabilir. Bu yüzden bizim iki yüz doksan dokuz ailevi konularda başarısız olanlarımız, evliliğe gelince idealist olurlar ve evliliği sıradan ve normal bir olgu gibi ve bir kurum olarak kabul etmeyen aynı zamanda idealizm ve hiçbir şey üzerine kafa yormaya gerek olmadığını düşünen yedi yüz kişi ise edebiyatta, şiirde ciddi ve özel tartışmalarda bu konuyu ön plana çıkararak idealist olurlar. Bundan zarar görmüş olan idealistler, onları estetik anlayış ve beğeniden

İdealler ve İdealistler

yoksun kişiler olarak görürler. Bu durumda toplumumuzu yedi yüzünü estetik ve beğeni anlayışından yoksun, iki yüz doksan dokuzunu idealist olarak sınıflandırdığımızda geriye kalan bir kişi ise sınıfsız kalır. İşte bu kişi, idealistlerin yüzleşmekten kaçtıkları, gerçekle yüzleşecek cesarete ve güce sahip kişidir. O, evlilik hakkında açıkça şunu söyler ‘evlilik birçoğumuz için başarısızlıktır’. Sevgi ve şefkat üzerine evlilik yapan iki kişinin belli bir süre sonra bu sevgi ve şefkatin bittiği halde, bu evliliği sürdürmeleri, o kişi için katlanılmaz ve kabul edilemez bir şeydir. Aile idealinin temelini oluşturduğu düşünülen sevgi ve nefretlerin var olmadığını ve ailenin bu sevgi ve nefretleri tatmin etmek için kurulduğunu düşünmek yanlıştır. Sosyal amaç için ailenin bazı şeylere zorla hizmet etmesi ve daha sonra onların hepsinin ortadan kaldırılmasına başka bir tanım bulmalıyız. ‘Geri kalanların bu açık sözlü, dobra adama karşı tutumu ne olacak?’ Estetik ve beğeni yoksunu kişiler onun deli olduğunu düşüneceklerdir. Fakat idealistler kendilerinin ve şairlerinin gerçeğin o dayanılmaz yüzünü gizlemek için yaptıkları o güzelim örtünün yırtılması, sessizliğin komplocuları arasında hainlerin olması gibi gizli düşüncelerin bu derece ortaya çıkmasından korkacaklardır. Onu çarpmıha gelecekler, yakacaklar, çocuklarını ondan kaçırarak kendilerinin aile sevgisi hakkındaki ideallerini bozacaklar, onu aforoz edecekler, ahlaksız, tutumsuz ve pislik adam diye adını çıkaracaklardır. Onunla ne dereceye kadar mücadele edecekleri, onun cesaretinin onlarınkini ne kadar aşacağına bağlıdır. En kötü halde, onu alaycı ve çelişkili biri diye adlandıracaklar, en iyi halde, hayatını almasalar bile onun hayatını berbat etmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Geçerli idealleri yok saymadan sadece hoş olmayan gerçekleri dile getirip, gerçekte ifadelerini ilgi çekici hale getirmek için bu ideallere dayanan Mandeville ve Laroche foucauld tutkulu idealizmin bilinen belirtisinin serbest kullanımı olan alaycılık teriminden daha kötü olan hiçbir şeyle ilgilenmemektedirler. Bu konuyla ilgili olarak Shelley’nin durumunu ele alacak olursak, idealistler Shelley’den alaycı bir şekilde söz etmektedirler. Ta ki kendilerine onun şiirlerinin güzelliğinin tadına varma imkânı sağlayan yeni bir imge oluşturuncaya kadar, onu sıcak karşılamışlardır – imgenin yapmacıktan öte bir şey olmamasıyla birlikte kendisi bizzat idealizmin tabanı olmasından dolayı, onun ideallerinin, imalı olmayan, oldukça saygın bir dize yazmamış olan Tennyson ve Longfellow idealleriyle benzer olması gerekmektedir*.

---

* Aşağıdaki iki örnek Shelley hakkında yapılan eleştirileri göstermektedir: “Şöyle hissederiz, Shelley, insanlık ırkına karşı düşmanlığını tatmin etmek için insan bedenine bürünmüş üzerinde elbise olan şeytanların en karanlığı ve nefretinin doğüstü canavarlığı insana sadece zarar vermiştir. Onun bu izlenimi beyinlerimize öyle kazınmış ki herhangi bir arkadaşına sorsanız size kesinlikle onu bize, yarık toynaklı veya boynuzlu veya ağzından alevler çıkan bir insanlık canavarı olarak tanımlayacaklardır”. (Literary Gazette, 19 Mayıs 1821).

“Boşlukta parlak kanatlarını çırpan güzel ve etkisiz bir melek”. (Matthew Arnold, 1881 tarihli Byron’dan seçme şiirlere yazdığı önsöz). 1881 düşüncesi 1882 düşüncesinden daha aptalcadır. Daha fazla örnek Shelley’nin sosyal bir öncü olduğunu anlayan Henry Salt’un makalelerinde bulunabilir.

Burada, realist olan Shelley'nin idealist de olduğunun kabulü bütün argümanı bozmaktadır. Bu, kesinlikle söz tutarlılığını bozmaktadır. Ne yazık ki biz bu ideal sözcüğünü hem idealin maskelediği kurum hem de maskenin kendisi olarak kullanıyoruz. Böyle olunca da maske normalde bizim istediğimiz yerde bulunan bir şeyken, bu, kötü bir durum olacağından düşünceler üzerine karmakarışık şeyler üretiyoruz. Eğer var olan gerçekler üzerinde maskelerle idealler diye adlandırılıyorsa ve maskelerin şekillendirdiği gelecek olasılıklar idealler diye adlandırılıyorsa ve yine var olan kurumlar maskeli kimlikleri ile ele alarak savunan bir adam gelecekteki olasılıkları, maskeleri yırtarak ve maskeli şeyleri parampaça ederek anlamaya çalışan bir kişi olarak düşünülüyorsa, bu durum fani biri tarafından anlaşılır bir şekilde tarif edilemez: Siz ve ben yani okuyucu eğer realist olan Shelley ve Ibsen gibi öncülerini benim bin kişilik hayali topluluğumdan ayırt edemezsek tartışmamızın her cümlesinde ihtilafa düşeriz. Niye terimleri başka şekilde ayırmadan Shelley ve Ibsen'e idealist ve gelenekçi realist dedim diye sorarsanız, Ibsen'nin kendisi de bu konuda kesin bir ayırım yapmamış olsa bile, gelenekçiler üzerine idealler ve idealistler kadar çok gitmiştir. Benim Wild Duck'ın ve Rosmersholm (Henrik Ibsen'in eserleri)'un okuyucularının bu eserleri anlamalarına yardımcı olmaktan ziyade onların kafalarını karıştırdım diye düşünüyorum. Şüphesiz bu yaklaşımınla ideal teriminin anlamını sınırlandırarak kafası karışık insanlara yaklaşmam gerekir. Fakat benim sorguladığım, 'şayet geleneklere uyar ve birbirine tamamen zıt olan bu durumu aynı anlamda kullanırsam, o zaman bir gelenekçi gibi davranmış olmaz mıyım? Eğer realist terimine onun bazı modern çağrışımlarından dolayı karşı çıkılırsa, onu benim yaptığım tarifler dışında başka şeylerle ilişkilendirmek istiyorsanız o zaman size önerim onu. Zola ve Mauspassant ile ilişkilendirmeyiz onu, Plato ile ilişkilendiriniz.

Şimdi daha önce bahsettiğimiz estetik ve beğeni yoksunu yedi yüz, iki yüz doksan dokuz idealist ve bir realisti tekrar ele alalım. Bu gruplar arasındaki ilişkiler sebep ve görev gibi sıradan terimlerle açıklanamaz. Evrimdeki gelişim bakımından beğeni yoksunu kişiden daha yüksek bir konumda bulunan realist, beğeni yoksununun korku ve kinine en acımasız bir şekilde saldırır. Açgözlülüğün hırçınlığa, öfkenin cinayete, sevginin ve şefkatin ayyaşlığa yol açacağı korkusunu yenen, onu aşan insan ahlaksız ve en büyük alçak olarak bilinir ve hep kendisinden daha alt basamaklarda bulunan kişilerle çatışır çünkü kendisi en yüksektedir. Bu hatayı sadece cahil ve aptallar sürdürmez, aksine okumuş ve kültürlü kişilerde bu hatayı sürdürürler. Gerçek bir kâhin (peygamber) doğruları açıkça dile getirdiğinde o sadece hiç okumamış kişiler tarafından değil aynı zamanda geçmişte çarımha germe, yakma, taşlama, kelle uçurma, asma ve aforoz etme gibi birçok vahşi olaylarla ilgili yazılar yazıp çizmiş kişiler de onun alçak ve aptal biri olduğunu ispatlamaya çalışırlar. Edebi anlamda isim yapmış bu kişilerden William Blake'in bir deli olduğunu, Shelley'nin toplumun alt kademelerinde yaşayarak bozulduğunu, Robert Owen'ın yaşadığı dünyayı hiç

İdealler ve İdealistler

bilmeyen biri olduğunu, Ruskin'in ekonomi politikasını anlayamadığını, Zola'nın edepsizin teki olduğunu ve Ibsen'in tahta bacaklı Zola olduğunu öğreniriz. Müzikten anlamayan dinleyiciler tarafından en büyük müzisyen olarak algılanan müzisyen, meslektaşları tarafından yerilir. İşte Avrupa'nın bu müzik kültürü Wagner'i Mendelssohn ve Meyerbeer'den daha küçük göstermiştir. Muhteşem bir sanatçının (ressamın) düşmanları, sokaktaki insanlar değil, aksine kendi meslektaşları arasındadır. Bay Hodgson'dan hiç bahsetmeden Bay Marcus Stone'u, Bay Burne Jones'un üstünde tutan Royal Academy'dir. Bunun böyle olması her şeyden önce mantıklı değildir. Realist sonunda idealleriyle birlikte sabrını da yitirir ve bütün bunları, bizi kör eden, uyuşturan, bizi kendi içimizde cinayete iten vb. şeyler olarak görür ve ölüme direnmeden intihar ederek bütün bunlardan kurutulacağını düşünür. İdeallerini arkasına alan idealist, kendinden nefret ettiği ve utandığı için bu kadarının yeterli olduğunu düşünür. Diğer taraftan kendine karşı büyük bir sevgi ve saygı beslemeye başlayan ve kendi isteklerinin geçerliliğine güvenen realist bunun kötü olduğunu düşünür. Doğası gereği yolsuz biri, Roma İmparatorluğu'nun son yıllarındaki taşkınlıklardan ancak kendinin ideallerine uygunluğunu inkâr ederek kendini geri çekebilir. Bir başkasına göre ise bu idealler artık hiç kimsenin kullanmadığı ve insanın eline ayağına dolaşan basit bir bez parçasından başka bir şey değildir. Bu iki görüşün uyuşması söz konusu bile değildir. İdealist kişi şöyle der: "Realizm bencillik ve bencillik ise ahlak bozukluğu demektir". Realist birisi kendisi için değil, iyi bir insan olmak için ideallerine uyum sağlamaya çalışarak yaşam ve özgürlüğün dünyasında yaşama ve özgür olma isteğinden kendini alıkoyduğunda, o kişi bedenen olmasa da ahlaki bakımdan ölmüş bitmiş demektir ve tekrar dirilmesine katlanabilmek için bir kenara atılması lazım. Maalesef, bu bir realist dışında hiç kimsenin anlayamayacağı bir konuşmadır. Bir realisti eleştiren bir idealistin gerçek bir örneğini görmek hem daha hoş hem de daha inandırıcı olur.

Ömer ŞEKERCİ

ÜNİVERSİTE NEDİR?*

Çev.: Yrd. Doç. Dr. Levent Aytemiz ***

Üniversite nedir? Jacques BARZUN¹ “Üniversite hiç kimsenin bilmediği bir kurumdur ve tek başına hareket eder” ifadesi ile üniversiteyi tanımlamanın gücünü anlatmaya çalışmaktadır. Üniversite, öğretim ve araştırmayı birlikte yürütebilen (fakat) sınıflandırılması zor bir tür kamusal hizmet veren bir organizasyon görüntüsü çizmekte (aynı zamanda) kendisi prestij ve finansal kaynaklara aç dev bir işletmedir. Ama gerçekten Üniversite nedir?

Bu makalenin amacına uygunluğu açısından, bir üniversitenin kendisini nasıl gördüğü veya ne olması gerektiği değil, üniversitenin gerçekten ne olduğunu açıklamaya çalışacağım. Tanımlamama yardımcı olması açısından “kapitalizm”i, iktidar gücünü ve etkinliğini artırmayı hedeflemiş herhangi bir sistem olarak adlandıracağım - ki bu iktidar (hakimiyet) doğa yada insanlar üzerinde olabilir- ve böylece üniversiteleri de kapitalizm’in (iktidar mücadelesi veren) kurumlarından biri olarak tanımlayacağız.

Doğanın üzerinde iktidar (hakimiyet) bilim sayesinde gerçekleşir. Bireyin üzerinde iktidar ise dinin, siyasetin, sosyal değerlerin ve halkla ilişkilerin karışımından oluşmaktadır. Üniversiteler de bu iki iktidarı elde etme arayışındadır. Üniversiteler doğa üzerindeki iktidarlara için yeni bilgiyi, birey üzerindeki hakimiyetleri içinde prestij elde etme arayışını devamlı ve büyük bir tutku ile sürdürürler. Eğer günümüz üniversitesi, doğa veya insan üzerinde hakimiyetten birini seçmek zorunda kaldığında, bir zamanlar Alman

---

* Robert D. Honigman’ın “**University Secrets**” adlı eserinin altıncı bölümü olarak <http://universitysecrets.com/six.htm> adresinden alınmıştır. Erişim tarihi: 25 Mayıs 2006

** Asıl mesleği avukatlık olan Robert D. Honigman , Amerikanın önde gelen üniversitelerinde ders vermiştir. UCLA, Berkeley , University of Michigan ve John Hopkins gibi üniversitelerin öğrenci gazetelerinde bir çok makalesi yayımlanmış, bu makalelerinde çoğunlukla üniversite-öğrenci ilişkileri ve üniversite eğitim sistemini tartışmıştır. 1997 yılında yayımlanan University Secrets isimli kitabını, yirmi yılı aşan üniversite araştırmalarının bir sonucu olarak yayımlamıştır. Bu kitabıyla üniversite seçiminde bulunacak öğrencilere yön göstermeyi ve üniversitelerin iç dünyalarını anlatmayı hedeflemiştir.

*** Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, aytemiz@iibf.sdu.edu.tr

¹ Çevirenin notu: Jacques BARZUN (1907-), Fransız asıllı Amerikalı tarihçi ve düşünür.

üniversitelerinin yaptığı gibi, insan üzerindeki iktidarı seçecekleri kanaatindeyim. Aslında, üniversite kapitalist bir girişimci gibi davranır. Bilgi güç ise üniversitede bu gücü elde etmeye çalışan bir kurumdur.

Kapitalizm'in karşıtı anarşidir; Eski Ahit'te der ki "her insan kendi incir ağacının altında oturur ve kendi gözünden gördüğü doğru ne ise onu yapar." İnsanlık ve kurumlar, çatışmanın bir çeşit kaynağıdır. İnsanoğlu, hem sosyal bir hayvan, hem de bireylerden oluşan bir kalabalık olmasından kaynaklanan, kapitalizm ile anarşizm arasında Toplum ve kurum açısından bir tür çatışma süregelmiştir. Birbirimize bağımlı sosyal hayvan olarak hayatımızı idame ettirmek için dil en önemli faktördür. Ancak aynı zamanda insanoğlu, karınca kolonisindeki tek karınca gibi olmayan, bireylerdir de, böylece kendisine ait sürmesi gereken bireysel bir yaşamı da mevcuttur.

İktidar – bir bireyin diğerleri üzerindeki hakimiyeti - iki sebepten kaynaklanmaktadır. Birincisi, bireylerin istek ve yeteneklerini gösterebilmeleri için fırsat tanınmasıdır. Daha çoğunu üreten insanlar daha çoğunu hak etmektedirler, ve bireye risk alma ve aldığı riskin karşılığı olarak semeresini toplayabilmesine olanak sağlanması gerekir. Sonuç olarak sebeplerden biri, bireysel özgürlük ve kişisel inisiyatif kullanmasına izin verilmesinden kaynaklanmaktadır. İkinci neden ise içinde bulunduğumuz karmaşık toplumun, iktidar yetkisinin (erki) seçkin olanlara ve bireylere verilmediği takdirde işlevini sürdüremeyecek olmasıdır. Şirketler CEO'lara (yöneticilere), ordular komutanlara ve generallere ihtiyaç duyarlar. Ve devletlerin de liderlere ihtiyacı vardır. Ancak sağlıklı bir topluluk hatta toplumun bütünü açısından en ideali, iktidarın (erk'in) kişisel ve müşterek haklar arasında dengeli dağıtılması, yada erk'in kötü kullanımını ve tek merkezde artarak biriktirilmesini engelleyecek bir geri besleme mekanizmasının bulunması durumunda gerçekleşecektir. Geri besleme (feedback) yapabilen başka mekanizmalar (serbest piyasa rekabeti ve işçi sendikaları gibi) olduğu halde, biz söz konusu bu durumu demokrasi olarak adlandırmaktayız. Kapitalistlere (benim gibi) sınırsız güç verildiğinde daima sistemi yozlaştırırız. Kendi amaç ve değerlerimizi olduğundan daha fazla göstermek, (özellikle de erk'imizin korunması ve artırılması konusunda); diğer taraftan yetkimiz altında olanların ihtiyaç ve hedeflerini de olduğundan daha az gösterme ve önemsememe eğilimindeyizdir. Akıllı bir organizasyon kişisel haklar ile iktidarın dengelenmesi için daha dikkatli davranır.

Maalesef, modern üniversitelerin erk dengesi bulunmamaktadır. Günümüz üniversitelerin hemen hepsi sadece kapitalist girişimcidir. Büyük üniversiteler ve araştırma birimleri kendilerini 19'uncu ve 20'nci yüzyıl kapitalistlerinin varisleri gibi gördükleri kanaatindeyim. Clark Kerr'in Üniversitenin Faydaları (*The Uses of the University*, 1963) isimli eserinde modern üniversite hakkındaki klasik görüşünü şöyle ifade etmektedir; "*Geçen yüzyılın ikinci yarısında demiryollarının ve bu yüzyılın ilk yarısında da otomobillerin yaptığını, bu yüzyılın ikinci yarısında bilgi endüstrisi*

Üniversite Nedir

gerçekleştirebilir: yani, ulusal büyümenin odak noktası olarak hizmet vererek.” Ekonomist Lester Thurow ise bilginin önemini şöyle açıklamaktadır: “*Bilgi, servetin yeni dayanak noktasıdır. İleride kapitalistler servetleri hakkında konuştuklarında, bilginin kontrolü hakkında konuşmuş olacaklardır.*” Bir önceki yüzyılda, çelik üretimi ve araba, uçak, tren gibi çeliğin kullanıldığı ürünler sermaye piyasasına hakimdi. Oysa bugün bilginin paha biçilemez bir mal olduğunu ve en iyi üniversitelere sahip ulusların dünyaya hakim olacağını konuşmaktayız. Akademik bilim sayesinde yeni teknolojiler, tıbbi tedavi yöntemleri ve sınırsız gelecekte yaşam standartlarımızı yükseltecek ve ilerlemeyi sürdürecektir bilimsel buluşlar gerçekleşecektir. Bu yüzden de günümüz kapitalistleri bilginin zirvesinde oturan insanlar olacaktır. Onlar yeni kaynakların ve teknolojilerin öncülüğünden sorumlu geleceğin belirleyicileri ve bizlerin bilim adamları olacaklardır. Bundan dolayıdır ki Harvard veya Berkeley gibi araştırma üniversiteleri kendilerini bilginin ilerlemesine adadıklarını belirttiklerinde, bayrakların dalgalandığı ve bandoların çaldığı ulusal şenlik havası oluşacaktır. Üniversiteler, Kerr’in söylediği gibi “ulusal politika enstrümanları”dırlar.

Sermaye birikimi gibi, servet ve iktidar tutkusu uyandıran yaklaşımlar, üniversitelerin araştırma politikalarında ağırlık kazanmaktadır. Üniversiteler ve akademik birimleri, büyük bir firmanın veya günümüz devletlerinin başarılarını artırmak, servetlerini çoğaltmak ve diğerleri üzerindeki nüfuzlarını geliştirme gayretlerindeki tutku ve arzulara sahip kapitalist girişimciler olmuşlardır. Böyle bir ortamda kişi pek çok şey öğrenebilir, ama bu iyi bir eğitim ortamı değildir. (buda çok önemli değildir, çünkü) Dünyanın en iyi üniversitesi olunma kriterinde, ne kadar iyi eğitim verdiğiniz değil, ne kadar bilgi ve servet üretebildiğiniz belirleyicilik kazanmıştır. Üniversiteleri saygı unsuru yapan, tüm endüstrileri ve iş dünyasını kontrol etme gücüdür. 19’ncü yüzyıldaki Alman üniversitelerinin elde ettiği prestij gibi, somut bir prestij yöntemi de dünyanın dört bir yanından öğrencileri bir araya getirmeleridir.

Kapitalist bir girişimci olarak üniversiteler diğer girişimcilere bazı yönlerden benzemektedir. Örneğin, şirket yönetiminde olduğu gibi, üst kademedekiler kuralları koyar ve kendilerinden sonra gelecek olanları belirlerler. Büyük şirketlerde olduğu gibi kimse üniversitenin sahibi değildir, ama doğal bir şekilde yönetici elit bir grup tarafından kurum sahiplenilir ve kontrol edilir. Şirketlerde olduğu gibi, üniversiteler de öğrenci, akademisyen, araştırma projeleri ve finansal kaynaklar açısından ve hatta spor aktivitelerinde başarı kazanmak için sürekli bir yarışın olduğu rekabetçi bir ortamdadırlar. Bu nedenden dolayı üniversite çalışanlarının çoğu üniversitelerinin ulusal sıralamadaki yerleri konusunda aşırı hassasiyet göstermekte ve araştırma fonlarını sürdürmek ve artırabilmek için sürekli bir endişe içindedirler.

Üniversiteler, özel sektördeki girişimcilerin yaptığı gibi üniversitelerde çalışanlarından harcamaları kısarak sermayelerini artırmaya ve yeni sermaye yatırımları gerçekleştirmeye çalışırlar. Örneğin, bir sektörde sermaye artırımını için

gereken gelir, bu sektörde çalışanlara daha az ücret ödenerek ve çalışma ortamları ile sağlık giderlerine yapılacak harcamaların mümkün olabilen en düşük seviyede tutulmasıyla gerçekleşmektedir. Üniversiteler de ise bu durum birinci ve ikinci sınıf öğrenciler için yapılması gereken harcamalar kısılarak elde edilen gelir, araştırma fonlarına ve üniversitenin atletik takımına harcanarak gerçekleştirilmektedir. (Zaten) bundan dolayı da bir çok itibarlı üniversitelerde araştırmalara verilen ödüller, öğretime verilenden daha fazladır. Araştırma, yeni bir sermaye yatırımdır. Öğretim (ise) sermayenin bir kurumun (firmanın) alt kademede çalışanlarına dağıtılarak israf edilmesidir. Bilindiği gibi, her firma sermayesini harcamak yerine artırmak ister. Öğretim, sermaye birikim ve yatırım faaliyetinin karşısı bir durumdur. Ancak, bu durum öğretim ile öğrenciye yatırım yapılamayacağı anlamına gelmez. Buradaki sorun, öğrencilerin olgunlaşmaları 20 ila 40 yılı bulması ki, bu da dönüşüm sürecinde uzun bir zamanı almasıdır. Araştırmaya yapılan yatırımın sonuçları ise 4 veya 5 yılda alınmakta, hem de daha yüksek bir dönüşüm oranı ile.

Üniversiteler ile iş dünyası arasında başka benzerliklerde bulunmaktadır. İş dünyasında, karlılığı artırabilmek için ürünü kalitesizleştiren ve bunu halkla ilişkiler ve reklamlarla örtmeye çalışan tekelleşme arayışı vardır. Üniversitelerde ise eğitim geçici olarak görevlendirilen öğretim üyeleri ve asistanlar ile kalitesizleştirilmekte ve öğretim üyelerinin tekelinde olan bilgiye ulaşanların vay haline. Bu arada, üniversiteler ülke çapında tanınan (yani kamuoyunu etkileyebilecek yetenekte olan) ve yarı profesyonel spor takımlarını destekleyerek üniversitenin ismini devamlı gündemde tutabilecek nitelikte olan profesörler istihdam ederek, dev bir halkla ilişkiler makinesi gibi hareket etmektedirler. Ancak, bunların hiçbiri kötü bir niyetle yapılmamaktadır. Büyük ölçüde bu hedefler, en iyisini üretmeye çalışan ve israfı önleyen kapitalist kurumların doğasındaki rekabet tarafından belirlenmektedir. Kapitalist kurumların (Üniversite veya ticari firma gibi) hedefleri ile müşterilerine, üyelerine ve kamuoyuna olan sorumlulukları arasında geleneksel bir çıkar çatışması vardır. Üniversite boyutunda, öğrenciler hem kurumun kayıtlı üyeleri, hem de müşterileridir, bundan dolayı mümkün olduğunca çok ücret alınıp karşılığında mümkün olduğunca az harcama yapılması alışkanlık haline gelmiş bir yaklaşımdır. Akademisyenler bu çatışmayı teorik yaklaşım - trickle down theory² - ile inkar etmekte veya üstünü kapatmaktadır. Bu yaklaşım ile öğrencilerden elde edilen gelirin araştırmalara aktarılması öğrencinin yararına olacağı ifade edilmektedir. Ünlü araştırmacı akademisyenlerin zorunlu ders yüklerinin azaltılması ve sadece yüksek lisans ve doktora derslerine girme özgürlüğü tanınması taleplerine rağmen, Üniversite Rektörleri onların istihdam edilmesi ve araştırmalarının desteklenmesinin öğrencilerin yararına olduğuna

---

² (Çevirenin notu) trickle down theory, Reganomy ve Arz Yönlü İktisatçılar tarafından kullanılan bir iktisat politikasıdır. Bu teoriye göre üst gelir grubunun ve sermaye sahiplerinin vergilerinin azaltılması bu grupların yatırımlarını harcamalarını artırarak ekonomik büyümeyi artıracakını ve böylece düşük gelir grupların yaşam standardının yükseleceğini ifade eder.

Üniversite Nedir

gerçekten inanmaktadırlar. (Hatta) rektörler saygın ve ünlü bir (araştırmacı) profesörün 1000 kişilik bir öğrenci grubuna vereceği bir saatlik dersin, öğretim konusunda yetenekli ama araştırmacı olarak pek ünlü olmayan bir öğretim üyesinin vereceği 10 saatlik dersten daha değerli olduğu kanaatindedirler. Ancak bu ün ve saygınlık ciddi bir araştırma ve yayına dayanan elit sınıfın şöhreti olmalıdır, yoksa kalabalıkların beğenisini kazanan bir şöhret değil. Bir üniversite yöneticisi bu durumu şöyle ifade etmektedir “ İsa Peygamber’in bir üniversitede akademisyen olarak ders vermesine izin verilmez. Tüm yaptıklarına rağmen ne yayını var ki?” Aslında, trickle-down teorisinin bir gerçek payı vardır. Öğrenciler itibarlı üniversiteleri tercih yöntemi, insanların ünlü bir film yıldızının bulunduğu ortama katılma yaklaşımı ile aynıdır. O muhteşemliğin bir parçası olma arzusudur.

Bütün oligarşik seçkinler trickle-down teorisinin meşruiyetine güvenirlir. Örneğin şirket yöneticileri genel olarak şunu söylerler, ”En ucuz çalışma ortamını sağlamaya çalışarak ve ücretler konusunda cimri davranarak amacımız aç gözlülük yapmak değil, elde ettiğimiz bu getirilerle yeni teçhizat ve tesislere yatırım yapmaktır. Böylece rekabetimizi sürdürebileceğiz. Çalışanlarda şirketin sürdürülen başarısından paylarına düşeni alacaklardır.” Aynı şekilde üniversitelerde lisansüstü eğitim ve araştırmalara daha çok destek vermek için lisans öğrencilerine daha az harcama yapmaktadırlar. Akademisyenler “genel olarak, lisans öğrencilerinin doğrudan alamadıkları destekten çok daha fazlasını, öğretim elemanlarımızın yeni bilgi ve becerilerinden elde etmekte olduğunu” söylemektedirler.

Kapitalist bir işletme olarak üniversiteler, öğrencilerin istek ve baskılarına, firmaların sendikalara gösterdikleri tepkinin benzerini aynı nedenlerden dolayı gösterirler. Kaynaklarını dağılımını alt kademe personel yerine üst kademe personelin – ki bunlar kurumun ana yapısını teşkil ederler- hedef ve önceliklerine göre yönlendirirler. Gerçektende, üniversitelerdeki, saygın ve ünlü akademisyenler üniversitelerin sermaye yapılarını oluştururlar ve “Üniversite biziz” demeyi severler.

Üst düzey yöneticiler kurumun kimliği (varlık nedeni) ile kendi kimliklerini (varlık nedenlerini) karıştırdıklarından dolayı daima kurumlarının sermaye ihtiyacını olması gerekenden daha fazla tahmin etme eğilimindedirler. Diğer bir yandan, kurumun sıradan çalışanları kurumlarının sermaye ihtiyacını olması gerekenden daha az tahmin etme eğilimindedirler. (Çünkü) onlar kurumu başarıya taşıyan ve ayakta tutan seçkin yönetici kesimin muhteşem çalışma gayretini ve fedakarlığını dikkate almazlar. Sonuç olarak, kurum çalışanları daima, yöneticiler için elverişli ödüllerin ve kaynak birikiminin oluşturulmasının karşısında olmuşlardır. Üniversite yönetimi ve öğrenciler arasında şiddette dayanan çatışmaların olduğu 1960’ların öğrenci hareketleri, seçkin akademik kurumları kötü bir şekilde etkilemiştir. (Böylece) iş adamlarının işlerini sakın bir şekilde sürdürmenin temel yolunun işçilerin etkisizleştirilmesi olduğunu

bildikleri gibi, aynen tüm üniversite yöneticileri ve öğretim elemanları da kurumlarını başarı ile yönetebilmenin temel faktörünün öğrencilerin etkinliğinin ortadan kaldırılması olduğunu öğrendiler.

Eğer kapitalizmi iktidarını (hakimiyetini) artırmak olarak tanımlarsak, kapitalizm ve sosyalizm arasındaki bilinen karşıtlığın aldatıcı olduğu fikri dikkat çekicidir. Birisi diğerinin zıttı değildir, budan ziyade, aynı ödül için yarışan çıkar gruplarıdır. Sosyalistler de kapitalist birey ve kurumlar gibi sermayelerini -yani güçlerini- artırmak isterler. Aslında sosyalizm ile özel girişimcilik arasındaki bu mücadele iktidar gücünü isteyen entelektüel kesim (genellikle akademisyenler) ile aynı gücü isteyen entelektüel olmayan sınıf arasındaki bir mücadeledir.

Sosyalistler ve özel girişimciler ,her ikisi de, alt kademedan üste doğru oluşmuş bir geri besleme mekanizmasının ve demokratik bir ortamın mevcudiyetini desteklediklerini söylerler, ancak bu düşünce kendini aldatmacadır. Adam Smith bir keresinde, kapitalistler ne zaman bir araya gelseler, piyasayı kontrol etmek ve tekelleşmek için gizli ittifak oluşturacaklarını belirtmiştir. Başka bir deyişle, Smith, “görünmeyen el mekanizmasının” ancak ve ancak, kapitalistlerin kamu çıkarı aleyhine ittifak oluşturmalarını engelleyecek bir mekanizmanın var olması durumunda işleyeceğine inanmaktadır. Smith bu kontrol mekanizmasının ne olması gerektiği konusunu açık bırakmıştır. - ama belli ki bu mekanizma demokrasidir. Kapitalizm siyasetten asla ayrılmaz, çünkü iktidar gücü daima siyasete bağlı olduğu kadar, ekonomik ve sosyal değerler de bağlıdır.

Üniversitenin ana hedefinin tamamen iktidar gücüne sahip olma olarak belirlenme tehlikesinin; ki nitekim, bunun içinde modern üniversitenin bilim ve çağdaşlaşma dinini ve üniversitenin kendisine biçtiği “ulusal politikanın enstrümanı” olma rolünü kutsallaştırma çabasının arkasında yatan temel düşünce; sadece bilgiyi geliştirmek için harcanan emekleri değerli bir faaliyet olarak kabul eden insan tabiatının çarpık inancıdır. (Bu sayede) diğerleri onların köleleri veya gönüllü ortakları olması gerekecektir. Devletin dini, toplumun oluşumundan günümüze kadar insan topluluğunun bir parçası olmuştur. Modern üniversitelerin hükümet ile olan iş ortaklığı; değerleri ve amaçları otoriteye sahip kişiler tarafından tanımlanan laik bir dinin meşrulaştırılıp kutsanarak devlet dini şeklinde oluşturulmasıdır. (-ki bu din bilim ve çağdaşlaşma dinidir-) Sürec içinde de, iktidar ilişkisi büyük şirketler ve profesyonel örgütler tarafından daha da güçlendirilerek, hırslı ve atılgan alt kademe çalışanlarının elit lider kadrolara sıçrayabilecekleri seçici bir sistem oluşturacaktır.

Bu oyunun adı iktidar kavgasıdır ve demokratik geri besleme ve kontrol mekanizmaları olmaksızın iktidar kullanılmaya başlandığında, daimi olan şey; seçkinlerin “kendi çıkarları doğrultusunda” kitleleri manipüle etmeleridir. Ancak seçkinler asla uzun süre kamu çıkarı yönünde hareket etmezler. Otoritenin yozlaşması durumunda, bilginin tüm getirileri yok sayılır, çünkü bu getiriler

Üniversite Nedir

sermaye birikimini zayıflatır veya üst grubun elindeki iktidarı tehdit ederler. Sanırım, Amerikan kapitalizminin ortak çıkarlar için hareket etmesinin sebebi demokrasimizin olması ve geri besleme yapabilen sendikalarımız bulunmasıdır. Bazı istisnalar dışında, iş dünyasında yada devlette, iktidarın tekelleşmesine engel olmaktayız. Yalnız bırakıldığında, sermaye birikimi seçkin iktidar gruplarını yozlaştırır buda sonunda (iktidarı) iç savaş veya diktatörlüğe götürür, çünkü büyük ölçekli sermaye daima alt kademe çalışanlarının razı oldukları sermaye ve iktidar gücünden daha fazlasını talep eder ve A. Smith'in gözlemediği gibi de, kapitalistler istediklerini elde etmek için daima gizli planlar (fesatlık) içindedirler. Bundan dolayı seçkinler daima kalabalıkları açgözlülük, yalanlar, mitler, yarım bilgiler ve korkular ile motive edip yönlendirerek (baştan çıkararak) teslim alırlar (kontrol ederler).

Üniversiteler de bu teknikleri kurumsallığını satmak için kullanır. Artık üniversiteler eğitim satmamakta, ama onun yerine kazanç getiren meslekler ve ticari nitelikli kariyer yaratan yeni bir kurumsallaşma oluşumu içindedirler. (Böylece), Amerikan toplum tabanının çürümesine ve hiyerarşik yapılanmasına müsaade ederler, çünkü bireylerin hiç olma (toplum içinde kaybeden serseriler konumuna düşme) korkuları kendilerini uzun süre üniversitelerde öğrencilik konumlarını devam ettirmelerini sağlayacak, bu da uzun dönemde, eğitim harçlarının yurt yemekhane fiyatları seviyesine doğru düşüşüne neden olacaktır. (Böylece) üniversiteye kabulde daha hassas yöntemler kullanarak kendi arkadaş ve destekçilerini ödüllendireceklerdir. 25 yılı aşan süre üniversitede çalıştıktan sonra, -sonuç olarak ifade etmeliyim ki- gerçekler onları utandıracağından dolayı üniversiteleri hiçbir zaman samimi bulmamışım. Örneğin, ne zaman kampüslerindeki suç istatistikleri sorulsa, üniversiteler değersiz bilgilerden oluşan karmaşık cevaplar sunarlar.

Daha önce de belirttiğim gibi, sağlıklı kurumlar ve toplumun temeli olan kapitalistik değerleri aşağılamıyorum. Sadece ifade etmeye çalıştığım şey, kapitalizm karşıtı veya anarşist yaklaşımın değer ve hedeflerinin de sermaye birikimi kadar, insanlığın sağlığı ve mutluluğu için temel teşkil ettiği ve değerli olduğudur. Bunlar yukarıdan baskı sonucu oluşturulan değerler yerine, tecrübe sonucu kazanılan olgunluğun yada paylaşılarak, ilgilenilerek, kendiliğinden oluşan veya o anın heyecan ve tadından doğan değerler olmalıdır. Winston Churchill'in ifade ettiği gibi insan yetiştirilir, üretilemez. İktidarın tek merkezde olmaması insanın yetişmesinin ve gelişmesinin temelidir. Bir eğitim kurumunun (insanları) sadece bireyler olarak ayırıştırıp, izole ederek “ yüz yada boğul” demesi yeterli değildir. (Çünkü) bu iktidarın ademi merkezileşmesi anlamına gelmez. Ancak bu, iktidarı merkezileştirip, bireyi güçsüzleştirme tekniği olur. Bunun içindir ki, eğitim ortamında kapitalist girişimci mantığı başarılı olamaz. Evet, çoğunun böyle bir ortamda yüzmeyi öğrenebileceği doğrudur. Ancak , bu başarı hikayeleri, genç, duyarlı, zayıf ve toy olanların silinip gittiği veya güçlülerin kendi amaçları için kullanıldığı Darwinist dünyada hayatta kalma becerisidir.

İktidarı elinde tutanlar sihirli dokunuşlarının başarısız olduğunu daima en son öğrenirler. Bu tür bir yanılsama içinde bulunulduğunda, bir eğitim kurumu olarak üniversitenin tüm değerleri olumsuz etkilenir. İktidarda bulunanları koruma ve kendi açıklığını giderme zorunluluğu içinde bulunulan bir ortamda, kendi çıkarlarını düşünmeden gerçeğin – doğrunun- peşinden koşmak söz konusu olamaz. Sadece kurumun hedeflerine inananların ödüllendirildiği bir ortamda insan yetiştirilemez. İktidarda bulunanlar, kurumsal hedefleri ve sorumluluklarından dolayı insani boyutlarının bir kısmını kaybetmiş ve hayata karşı duygusal tepkilerinin sınırlanmış olduğunu fark edeceklerdir. Pek çok üniversite rektörünün söylediği gibi *“Biz kendi görüş ve politikalarımızı üniversiteye uygulamak için burada bulunmuyoruz. Biz ona hizmet için buradayız.”*

Öğrenci okurlarıma şu söylemeliyim: sadece kapitalist mantıkla işleyen bir kurum -özellikle dürüst ve idealist bir monopol olduğunu iddia edenler - bireyin yetişmesi açısından çok tehlikeli bir yerdir. Şöyle ki, sizlerin ihtiyaçlarınızı ve hedeflerinizi bilmiyorlar yada bilmek istemiyorlar, çünkü bunu yapmaları kaynak maliyetlerini artıracak ve iktidar güçlerini azaltacaktır. Sadece sizleri kendi ihtiyaç ve hedeflerine hizmet edecek kalıplara sokmak istiyorlar. Böyle bir ortamda insanlık değerleriniz kolayca kaybolacaktır. Tüm bunlardan sonra, unutulmamalıdır ki, öğrenciler sınırlı yaşam süreleri ve bu dünyanın kurum ve organizasyonlarıyla çelişen hedeflere sahip insanlardır. Genç ve kolayca etkilenen bireyler olarak, tüm diğer değerleri dışlayıp sadece sermaye birikimini amaç edinmiş bir kuruma katılırsanız, kaçırılmış olduğunuz gerçek eğitimi veya sahip olabileceğiniz kişisel gelişim ortamını hiçbir zaman öğrenemeyeceksiniz. Gelişmenizi tamamen gerçekleştiremeyebilirsiniz, çünkü tüm göreceğiniz, statü ve prestij tutkusuna dayanan iktidar ilişkileridir. Kendinize inanabileceğiniz bir dürüstlük ve özgüven geliştirmek yerine, kurumunu tatmin eden ve imajının sürdürülebilirliğini sağlamaya dayanan kendinizi değerlendirme bilincini geliştireceksiniz. Başarılı ve sağlıklı bir toplumun temelini kişisel çıkar olduğuna inanan yanlış düşünceye sahip olarak yetişeceksiniz. Hayatın bir çok harika ve eğlenceli tarafını kaçıracaksınız; çünkü kurumsal hedefler, kurumun dışında kalan duygusal ve entelektüel fırsatlardan ve bunlara ayıracağınız zamandan sizleri mahrum edecektir. Başkalarını kullanan bayağılaşmış birisi olacak ve bu hayat oyununda bireyin ya kaybeden yada kazanan olduğuna inanmayı öğreneceksiniz. Kazananların sadece büyük ölçekli kurumların yönetim kademesinde bulunan seçkin grubun olduğuna inanacaksınız. Öyle bir noktaya geleceksiniz ki, yaşamın tek hedefinin erk ve servet sahibi olmak olduğunu düşüneceksiniz. Bunlar doğru değerler değildir ve bunlar, yaşamın sizden ve sizin ondan beklentilerinizi öğrenmeden –ki belki de hiçbir zaman öğrenemeyeceğiniz beklentiler olacaktır - bir çok olumsuzlukları ve trajedileri birlikte getirecektir.

Özetle: Eğer bilgi güç ise, üniversitelerde, her kapitalist girişimci gibi, büyük bir açgözlülük, hırs ve kendi çıkarı için bu gücün peşinde

Üniversite Nedir

koşmaktadır. Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, güç yozlaştırır. Günümüz üniversitesi, bilgi aracılığıyla gücü elde etme çabasına içinde olan insan benliğine verdiği zararın farkında değildir. (Artık) üniversite için iyi olan her şeyin, insanlık için iyi olduğu düşüncesi hakim olmaya başlamıştır. Üniversiteler saptırılmış duygular ve hayal dünyası içinde kaybolmaya başlamıştır; ya üniversitenin hedef ve ihtiyaçlarının hizmetkarı, yada bilim ve ilerlemenin karşısındadır.

Buradan kapitalistler (ki benim gibi) veya üniversite öğretim üyelerinin şeytan oldukları anlamı çıkarılmamalıdır. Bizler iyi arzular içindeyiz.. Sermaye birikimi modern hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır. İktidar ile bireysellik arasındaki denge olmaksızın, teknolojik olarak ilerlemiş ve üstün bir uygarlığa sahip olamayız. Ancak, demokrasi olmaksızın kapitalist mantıkla oluşturulan bir kurum eğitim kurumu değildir. Burası, kurum olarak, seçkinlerin amaç ve değerlerine ve kendisinin hayatta kalıp gelişmesine adanmış bir yerdir. Kendisi iktidarın peşindedir ve amaçlarına hizmet eden öğrencileri ve öğretim üyelerini bilinçsizce manipüle etme eğilimindedir. Sermaye oluşturmayı öğrenmek güzel bir şeydir, ancak bu sadece eğitimin yarısıdır. Mevcut durum gösteriyor ki, sizlerin olgun bir insan olması için eğitiminizin kalan diğer yarısını, sınıf dışında, hatta belki de üniversite dışında almalısınız.